

25 JAAR WORSTELLEN MET INGREPEN.

**Hoe te stoppen met betwiste ingrepen in de
veehouderij?**

Colofon

Auteur(s) Bert van den Berg, programmamanager veehouderij

Datum 23 april 2018

Versie 1.0.

Nederlandse Vereniging tot Bescherming van Dieren

Regulusweg 11

Postbus 85980

2508 CR Den Haag

T 088 81 13 000

www.dierenbescherming.nl

© Copyright Dierenbescherming

Niets uit deze publicatie mag worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand en/of openbaar gemaakt door middel van druk, fotokopie of op welke wijze dan ook, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de Nederlandse Vereniging tot Bescherming van Dieren.

Inhoud

1.	Voorwoord	5
2.	Lichamelijke ingrepen veehouderij betwist	6
2.1	Groeiende kritiek op aanpassen dieren aan veehouderij	6
2.2	De wettelijke regels inzake ingrepen sinds 1996	6
2.3	25 jaar worstelen met het beëindigen van ingrepen	8
2.4	Rapport 'Grip op ingrepen' van de Raad voor Dierenaangelegenheden	9
3.	Lichamelijke ingrepen per landbouwhuisdier	11
3.1	Lichamelijke ingrepen bij pluimvee	11
3.1.1	Het verwijderen van een teen bij hanen bestemd voor de fokkerij	12
3.1.2	Het Verwijderen van sporen bij hanen bestemd voor de fokkerij	14
3.1.3	Het verkorten van de boven- en ondersnavel bij kippen	16
3.1.4	Het verkorten van de onder- en bovensnavel bij kalkoenen	21
3.1.5	Het verkorten van de onder- en bovensnavel bij eenden	23
3.1.6	Het verwijderen van de neuslellen bij kalkoenen	24
3.1.7	Het verwijderen van de kammen bij mannelijke kippen	24
3.1.8	Het aanbrengen van een merkteken aan een vleugel bij kippen	26
3.1.9	Het inknippen van teenvliezen bij kippen en eenden	27
3.1.10	Het verwijderen van de kam bij hanen voor I&R	28
3.2	Lichamelijke ingrepen bij varkens	30
3.2.1	Het aanbrengen van een neusring bij mannelijke varkens	30
3.2.2	Het aanbrengen van een neusring bij varkens buiten op zachte grond	32
3.2.3	Staart couperen bij varkens	34
3.2.4	Het verkleinen van hoektanden	37
3.2.5	Het onvruchtbaar maken van mannelijke varkens	38
3.2.6	Het verminderen van het aantal ingrepen voor I&R bij fokvarkens	41
3.2.7	Het kloppnummeren of slaghameren van varkens	45
3.3	Lichamelijke ingrepen bij runderen	47
3.3.1	Het aanbrengen van een oormerk ter bestrijding van vliegen	47
3.3.2	Het onthoornen van runderen	48
3.3.3	Het aanbrengen van een gladde roestvrijstalen neusring bij mannelijke runderen	51
3.3.4	Het aanbrengen van een ring ter voorkoming van melkzuigen	52
3.3.5	Het verwijderen van bijspenen	53
3.3.6	Het aanbrengen van een oormerk in één oor	54
3.3.7	Het aanbrengen van een tatoeage	55
3.3.8	Het subcutaan of intramusculair aanbrengen van micro-elektronica	56
3.3.9	Het vriesbranden	57

3.4	Lichamelijke ingrepen bij schapen en geiten	62
3.4.1	Het onthoornen van geiten en schapen	62
3.4.2	Het verwijderen van een deel van de staart bij schapen	64
3.4.3	Het aanbrengen van een oormerk in één oor bij schapen en bij geiten dan wel het subcutaan of intramusculair aanbrengen van micro-elektronica	67
3.4.4	Het aanbrengen van een tatoeage	69
4.	Succes- en faalfactoren bij het stoppen met lichamelijke ingrepen in de veehouderij	70
	Bijlage 1. Tekst wettelijke regels inzake lichamelijke ingrepen	72

1. VOORWOORD

In de veehouderij worden lichaamsdelen van dieren ingekort, afgekapt, verminkt of in de groei belemmerd. Dit gebeurt in de meeste gevallen om nadelige gevolgen van eenzijdig fokken of niet goed bij het dier passende huisvesting en verzorging te verhullen. De dieren worden aangepast aan de veehouderij-omstandigheden in plaats dat de omstandigheden aan het dier worden aangepast.

De eerste overheidsnota over het uitsluiten en verbieden van deze ingrepen stamt uit 1993. Dit resulteerde in het Ingrepenbesluit dat op 1 september 1996 van kracht werd (nu vervangen door het Besluit diergeneeskundigen). In dit besluit werd een groot aantal ingrepen aangewezen waarvoor het bedrijfsleven 5 jaar de tijd kreeg om technisch en economisch haalbare alternatieven te ontwikkelen om met de ingreep te stoppen. Voor de meeste ingrepen is deze termijn keer op keer verlengd. Een aantal ingrepen is inmiddels verboden, zoals het snavelkappen van eenden en het verwijderen van neuslellen bij kalkoenen. Andere ingrepen zijn grotendeels verboden. Zo is het couperen van schapenstaarten verboden, maar mag een drietal schapenrassen hangende een fokkerijprogramma nog worden gecoupeerd. En 65% van de Nederlandse varkensfokkers castrereert inmiddels niet meer.

De grootste belemmeringen voor veehouders om met bepaalde ingrepen te stoppen zijn de volgende:

- De vrees dat het hen niet zal lukken hun dieren met snavels, sporen, lange staarten, teeltballen, hoorns, zonder neusring, etc. te houden zonder dat dit tot vechten, ernstige verwondingen, ontstekingen en zelfs sterfte leidt, en daardoor voor de veehouder ook grote economische schade veroorzaakt;
- De vrees dat als het wel lukt een ingreep achterwege te laten hieraan meerkosten verbonden zijn die niet (blijvend) vergoed zullen worden.

Wat de eerste belemmering betreft blijkt het via onderzoek en praktijkproeven mogelijk de achterliggende oorzaken van de problemen weg te nemen door aanpassingen in zaken als voeding, gezondheid, klimaat, ruimte en afleiding, zodat de ingreep achterwege gelaten kan worden. Wat de tweede belemmering betreft kan het niet zo zijn dat eventuele meerkosten niet vergoed worden. Dan zou er sprake zijn van oneerlijke handelspraktijken. Er zijn nu echter ook al meerwaardeconcepten waarvan de meerkosten vergoed worden, dus ook voor het achterwege laten van nu nog toegepaste ingrepen moet dit kunnen.

Er ligt een voorstel voor wijziging van het Besluit diergeneeskundigen om koudmerken van runderen definitief te verbieden. De minister wil echter melkveebedrijven die nog koudmerken dit toe blijven staan tot ze hun bedrijf sluiten.

Op 1 september 2018 loopt o.a. de ontheffing voor snavelkappen van pluimvee af. Bij kalkoenen en vleeskuiken ouderdieren lukt het nog hiermee te stoppen. Anders ligt dit bij legkippen; 80% van de Nederlandse legkippenhouders is inmiddels met snavelkappen gestopt. Snavelkappen van legkippen kan daarom nu geheel verboden worden.

Wat de overige ingrepen betreft dringen wij er op aan dat het bedrijfsleven (nog) meer werk maakt van onderzoek en proeven en dat de overheid dit krachtig blijft ondersteunen, zodat ook aan de resterende ingrepen zo spoedig mogelijk een einde gemaakt kan worden. Dat moet niet nog eens 25 jaar duren.

Als Dierenbescherming zitten wij ook niet stil. Zo zijn wij de afgelopen jaren bij de begeleiding van veel onderzoeken naar het beëindigen van lichamelijke ingrepen betrokken geweest. Ook in de komende jaren blijven wij ons hiervoor inzetten. En ook onder het Beter Leven keurmerk van de Dierenbescherming zullen steeds meer ingrepen verboden worden.

Bert van den Berg,
Programmamanager veehouderij, Dierenbescherming.

2. LICHAAMELIJKE INGREPEN VEEHOUDERIJ BETWIST

2.1 Groeiende kritiek op aanpassen dieren aan veehouderij

Sinds er in de 60er en 70er jaren van de vorige eeuw kritiek kwam op de leefomstandigheden van dieren in de intensieve veehouderij is één van de kritiekpunten dat de dieren met lichamelijke ingrepen worden aangepast aan veehouderijssystemen die ongeschikt voor ze zijn. *'Niet het dier moet aangepast worden aan de veehouderij, maar de veehouderij moet aangepast worden aan het dier'*, zo luidt kort samengevat dit kritiekpunt.

Aanvankelijk ontkende en bagatelliseerde de veehouderijsector deze kritiek vaak. En tot op de dag van vandaag zijn er individuele veehouders en radicalere boerenorganisaties die de ernst van de ingrepen bagatelliseren en zeggen dat de ingreep niet zo erg is en dat zij er in hun bedrijfsvoering niet buiten kunnen. Maar uiteindelijk lijkt het merendeel van de veehouders er zich bij neer te leggen dat de meeste lichamelijke ingrepen op den duur zullen moeten verdwijnen en bepleiten organisaties als LTO Nederland en de in 2013 opgeheven Productschappen voor Zuivel, voor Vee en Vlees en voor Pluimveevlees en Eieren dat de veehouderij uitstel van verboden op ingrepen krijgt om technisch en economisch haalbare alternatieven te ontwikkelen en door te voeren.

Ook de Dierenbescherming kan er begrip voor opbrengen dat niet direct elke ingreep verboden kan worden, omdat dit in sommige gevallen op korte termijn tot ernstige dierenwelzijnsproblemen kan leiden. Soms moet er eerst nog een alternatief ontwikkeld worden. Soms kost het tijd bestaande systemen te vervangen door systemen waarbij een ingreep achterwege gelaten kan worden.

Deze pragmatische benadering heeft geleid tot wetgeving en beleid om ingrepen waarvoor geen zwaarwegend maatschappelijk belang bestaat te beëindigen.

Na lange discussie met alle betrokken partijen over een Startnotitie Ingrepen in 1993 en een concept-Ingrepenbesluit in 1994, trad uiteindelijk het Ingrepenbesluit met ingang van 1 september 1996 in werking. Per 2001 werd dit Ingrepenbesluit een regeling op basis van de Gezondheids- en welzijnswet voor dieren. Per 1 januari 2015 is het Ingrepenbesluit komen te vervallen en zijn de regels hieruit overgenomen in het Besluit diergeneeskundigen op basis van de Wet dieren. In bijlage 1 staan de huidige regels uit het Besluit diergeneeskundigen van 2015 en de oorspronkelijke regels uit het Ingrepenbesluit van 1996.

2.2 De wettelijke regels inzake ingrepen sinds 1996

In artikel 40 van de Gezondheids- en Welzijnswet voor Dieren, en sinds deze wet per 2015 door de Wet dieren vervangen is in artikel 2.8 van laatstgenoemde wet, staat een algemeen verbod op het verrichten van lichamelijke ingrepen bij dieren behalve:

- a. als er een diergeneeskundige noodzaak bestaat,
- b. de ingreep bij of krachtens algemene maatregel van bestuur is aangewezen,
- c. als sprake is van overige bij of krachtens enig wettelijk voorschrift verplichte dan wel toegestane lichamelijke ingrepen,
- d. het toepassen van diergeneesmiddelen...

Zie voor de precieze tekst van de wettelijke regels bijlage 1.

Ad a. en d. spreken redelijk voor zichzelf, al moet er wel altijd op gelet worden dat er ook echt sprake is van diergeneeskundige ingrepen c.q. gebruik van diergeneesmiddelen voor therapeutische doelen is en dit niet gebeurt voor productieverhoging of voor management of arbeidsgemak van de veehouder. Zo is het routinematig toepassen van de keizersnede bij z.g. dikbilrunderen een voorbeeld van gebruik van een diergeneeskundige ingreep voor productie. En het vriesbranden van runderen is een voorbeeld van een ingreep voor management en arbeidsgemak.

Een voorbeeld van een verplichte ingreep als bedoeld in ad c. is het aanbrengen van een oormerk bij runderen, varkens, schapen en geiten voor identificatie en registratie (I&R) van dieren, wat op basis van Europese regels verplicht is.

Waar in deze nota gesproken wordt over lichamelijke ingrepen worden met name de ingrepen bedoeld onder ad b. en ad c.

Voor het opstellen van het Ingrenbesluit is in 1993 een inventarisatie gemaakt van alle in de praktijk voorkomende ingrepen. Vervolgens is per ingreep een afweging gemaakt om te komen tot een lijst van toegestane ingrepen aan de hand van de volgende overwegingen¹:

- *“de mate van aantasting van het welzijn van het dier, waarbij het zowel gaat om de pijn of het leed dat het directe gevolg van de ingreep is, als om de na verloop van tijd optredende gezondheids- of gedragsstoornissen. Tevens wordt hier onder begrepen de mate van aantasting van de integriteit van het dier. Onder integriteit wordt hier verstaan de fysieke heelheid en gaafheid van het dier;*
- *Het doel of het belang dat direct of indirect met de ingreep wordt gediend zoals de bescherming van andere dieren of mensen, het economische en sociale belang van de dierenhouder, milieubelangen, of het esthetische belang;*
- *De effectiviteit van de ingreep;*
- *Het al dan niet aanwezig zijn van praktisch en economisch haalbare alternatieven, die het welzijn van het dier niet of minder aantasten.”*

Als er geen sprake is van (constateerbare) aantasting van het welzijn dan wordt de betreffende ingreep toegestaan. Is wel sprake van een welzijnsaantasting dan moet een afweging gemaakt worden aan de hand van de relatieve zwaarte van de betrokken belangen. Zo zal een relatief ernstige aantasting van het welzijn alleen gerechtvaardigd kunnen worden als daar een zeer zwaarwegend belang tegenover staat. Een ingreep die het welzijn van een dier aantast en die uitsluitend vanuit esthetische overwegingen wordt verricht, wordt principieel ontoelaatbaar geacht.

Op basis van vorenstaand afwegingsmodel is een aantal ingrepen bij dieren in de veehouderij in 1996 niet in het Ingrenbesluit opgenomen en zijn daarmee met het van kracht worden van het Ingrenbesluit per 1 september 1996 in Nederland verboden. Het betreft onder andere slijmvliesresectie bij runderen, tongpunctamputatie bij runderen, verkorten van de staart bij runderen, zoekstieroperatie, zoekramoperatie en het verwijderen van stinkklieren bij bokken. Het betreft hier overigens ingrepen die in de praktijk in Nederland al zelden of nooit meer voorkwamen.

Een groot aantal andere ingrepen bij dieren in de veehouderij is op grond van het vorenstaande afwegingsmodel wel in 1996 in het Ingrenbesluit opgenomen. Daarbij verschilt de status van de toelating. Er zijn in het Ingrenbesluit een paar categorieën ingrepen te onderscheiden:

¹ Zie Memorie van toelichting op het Ingrenbesluit, Staatsblad 1996, 139

- **Voor onbepaalde tijd toegestane ingrepen** - Sommige ingrepen, zoals het onvruchtbaar maken van mannelijke varkens en runderen, zijn voor onbepaalde tijd toegestaan;
- **Voor 5 jaar nog toegestane ingrepen** - Een groot aantal ingrepen is met ingang van 1 september 1996 nog voor vijf jaar toegestaan en zou dus per 1 september 2001 verboden zijn. Deze periode van 5 jaar moest gebruikt worden om technisch en economisch haalbare alternatieven te ontwikkelen en in te voeren. Het gaat bijvoorbeeld om het inkorten van de snavels van kippen, het verwijderen van tenen, sporen en kammen van hanen, het verwijderen van een deel van de staart bij schapen en het vriesbranden van runderen. Op 1 september 2001 bleken er nog geen alternatieven voor genoemde ingrepen beschikbaar en sindsdien zijn voor deze ingrepen diverse malen nieuwe overgangstermijnen gesteld.

Voor het inkorten van snavels en het verwijderen van kammen en neuslellen werd bepaald dat deze bij pluimvee gehouden in een stal die al voor 1 september 1996 bestond en nadien niet is her- of verbouwd voor een periode van 15 jaar (dus tot 1 september 2011) zijn toegestaan.

- **Ingrepen onder specifieke EU regels** - Voor sommige ingrepen gelden er specifieke Europees wettelijke regels. Deze zijn meestal in het Ingrepenbesluit en thans in het Besluit diergeneeskundigen overgenomen. Zo bepaalt de EU Varkensrichtlijn dat het couperen van staarten en het inkorten van tandjes mag ter voorkoming van problemen, mits dit niet routinematig gebeurt en eerst getracht is de achterliggende oorzaken van de problemen op te lossen teneinde de ingreep achterwege te laten. Strengere nationale regelgeving is in die EU regels overigens niet altijd uitgesloten, maar daar is in het Ingrepenbesluit in 1996 nog geen gebruik van gemaakt. Later wel, bijvoorbeeld ten aanzien van tanden inkorten bij biggen, door het knippen van tanden te verbieden en alleen slijpen nog toe te staan;
- **Ingrepen ter identificatie en registratie (I&R) van dieren** – I&R ingrepen vormen ook een aparte categorie. Het gaat dan naast het hiervoor al genoemde vriesbranden, bijvoorbeeld om het aanbrengen van oormerken, tatoeages, een merkteken aan de vleugel, of het inbrengen van micro-elektronica. Daarbij is bepaald dat bij elk dier ten hoogste twee ingrepen voor I&R mogen plaatsvinden. Voor runderen en varkens, bepaalt de EU dat deze dieren twee oormerken in moeten hebben. Bij schapen en geiten mag sinds 2008 naast één oormerk ook een maagbolus of een injectaat (een chip onder de huid) voor I&R gebruikt worden. In gevallen waar er nog drie of meer I&R ingrepen plaatsvinden, bijvoorbeeld in de vorm van een tatoeage bij fokvarkens, moeten deze in vijf jaar uit gefaseerd worden. Dit laatste is niet gelukt en voor extra I&R ingrepen zijn diverse malen nieuwe overgangstermijnen gesteld.

2.3 25 jaar worstelen met het beëindigen van ingrepen

Zoals hiervoor aangegeven is de discussie over het wettelijk verbieden van lichamelijke ingrepen formeel met een discussienotitie in 2003 gestart. Uiteindelijk geldt voor diverse ingrepen dat ze in het Ingrepenbesluit met ingang 1 september 1996 voor vijf jaar zijn toegelaten met de bedoeling dat het bedrijfsleven in deze vijf jaar technisch en economisch haalbare alternatieven ontwikkelt en doorvoert, waarna deze ingrepen met ingang van 1 september 2001 verboden zouden zijn. Die datum werd niet gehaald en dat vormde het startschot voor een worsteling die voor menige ingreep tot op de dag van vandaag voortduurt.

Soms deed een veehouderijsector aanvankelijk weinig of geen moeite om aan een alternatief voor een ingreep te werken, soms bleek een periode van 5 jaar hiervoor gewoon tekort. Het gevolg is dat de overheid sinds 2001 voor tal van te verbieden ingrepen, vaak zelfs diverse malen, een nieuwe overgangstermijn moest stellen en dat daarbij steeds weer discussies oplaaien of bepaalde ingrepen wel verboden moeten worden. In hoofdstuk 3 zullen we deze schermutselingen per ingreep kort schetsen, om vervolgens in hoofdstuk 4 de succes- en faalfactoren te identificeren bij de worsteling in de afgelopen 25 jaar om ingrepen uit te faseren.

2.4 Rapport 'Grip op ingrepen' van de Raad voor Dierenaangelegenheden

Met het Ingrepenbesluit was in 1996 in feite een beslissing genomen over wat er met diverse lichamelijke ingrepen moet gebeuren; direct verbieden, toe blijven staan, of met een overgangstermijn verbieden. Met name dat laatste blijkt tot op de dag van vandaag tot soms flink oplopende maatschappelijke discussies te leiden.

In 2013 heeft toenmalig staatssecretaris van Economische Zaken mevrouw Dijkema de Raad voor Dierenaangelegenheden (RDA) gevraagd een zienswijze over lichamelijke ingrepen op te stellen en daarbij een afwegingsinstrument voor ingrepen op te leveren. De RDA kwam daarop met een zienswijze onder de titel 'Grip op ingrepen'.

In dit rapport benoemt de RDA twee redenen voor de alsmaar weer oplopende discussies rond lichamelijke ingrepen:

- Ingrepen zijn vaak een integraal onderdeel van het dierhouderijsysteem. Een maatschappelijk protest tegen een ingreep is dan ook vaak impliciet een protest tegen het veehouderijsysteem waarin die ingreep plaatsvindt. Het verbieden van een ingreep veroorzaakt verschuivingen in het hele systeem, die in eerste instantie ten koste van andere factoren zoals efficiëntie en winstgevendheid kunnen gaan. Als er geen aanvaardbare aanpassingen mogelijk zijn kan het verbieden van een ingreep ook het einde van een veehouderijsysteem of van het houden van bepaalde diersoorten betekenen.
- Het is vaak niet eenvoudig te bepalen waar en waarom we grenzen moeten trekken. De mens houdt dieren om in zijn eigen behoeften te voorzien. De mens heeft de door hem gehouden dieren aan zijn behoeften aangepast door fokkerij, veehouderijomstandigheden en ingrepen. Hoe ver mag de mens daar in gaan? Waar ligt de grens?

De RDA geeft in haar rapport een afwegingsinstrument in de vorm van een stappenplan waarmee op transparante en consistente wijze afgewogen kan worden welke ingrepen wel of niet worden toegelaten. Dit afwegingsinstrument voor ingrepen bestaat uit de volgende vier stappen:

Stap 1) Wordt het welzijn en/of de integriteit van het dier door de handeling blijvend aangetast?

- Nee = Voorgenomen handeling is geen ingreep.
- Ja = naar Stap 2.

Stap 2) Is de ingreep noodzakelijk vanwege diergerichte doelstellingen?

- Ja = is ingreep uitvoeren + onderzoeken of de onderliggende oorzaak maatschappelijk aanvaardbaar is.
- Nee = is naar stap 3.

Stap 3) Is de ingreep noodzakelijk om bepaalde mensgerichte doelstellingen te realiseren²?

- Nee = Ingreep niet uitvoeren + alternatieven verkennen³.
- Ja = Noodzakelijke⁴ welzijnsaantasting en/of noodzakelijke integriteitsaantasting; naar Stap 4.

Stap 4) In geval van noodzakelijke (zie noot 4) welzijns- en/of integriteitsaantasting vindt vervolgens de (ethische) afweging plaats of de ingreep en de resulterende welzijnsaantasting c.q. de resulterende integriteitsaantasting wel of niet maatschappelijk aanvaardbaar zijn. Deze afwegingen worden gemaakt volgens het *Afwegingsmodel voor Dierbeleid*⁵.

- Nee: Ingreep mag niet uitgevoerd worden: alternatieven verkennen.
- Ja: Ingreep mag uitgevoerd worden.

De centrale vraag in de finale afweging is volgens de RDA:

“Weegt de uit de ingreep resulterende welzijns- en/of integriteitsschade op tegen de schade aan mensenwelzijn (inclusief –gezondheid), dierenwelzijn (inclusief –gezondheid), ecologie en/of economie, wanneer deze ingreep achterwege gelaten zou worden?”

Om deze vraag te kunnen beantwoorden moeten volgens de RDA onder andere de volgende vragen gesteld worden:

- 4a) Leidt de ingreep tot absoluut onaanvaardbare schade aan de integriteit en/of het welzijn van het dier, ongeacht de context waarin de ingreep wordt uitgevoerd?
- 4b) Leidt het achterwege laten van de ingreep tot onaanvaardbare schade aan mensenwelzijn (inclusief –gezondheid), dierenwelzijn (inclusief –gezondheid), ecologie en/of economie?
- 4c) Zijn er aanpassingen in het veehouderijsysteem mogelijk die de ingreep overbodig maken?
- 4d) Leiden de aanpassingen in het veehouderijsysteem tot onaanvaardbare schade aan mensenwelzijn (inclusief –gezondheid), dierenwelzijn (inclusief –gezondheid), ecologie en/of economie?

De moeilijkheid bij de afwegingen binnen dit instrument is dat de waarden van mensenwelzijn (inclusief –gezondheid), dierenwelzijn (inclusief –gezondheid), ecologie en/of economie niet eenduidig in vergelijkbare eenheden zijn uit te drukken. Bovendien verschilt het per cultuur, in de tijd en zelfs per context welke waarden we aan verschillende deelaspecten toekennen.

Het afwegingsinstrument levert geen rekenkundig model, dat op basis van eenduidige, vergelijkbare parameters een helder en eensluidend besluit oplevert. Het levert wel een systematiek op waarmee op transparante en consistente wijze de afwegingen die ten grondslag liggen aan het besluit om een ingreep wel of niet toe te laten zichtbaar kunnen maken. Daarmee is volgens de RDA de politieke besluitvorming, die uiteindelijk het brede draagvlak voor de maatschappelijke opvattingen in deze afweging moeten borgen, gediend.

Dit afwegingsmodel zal dan ook geen einde aan de maatschappelijke discussies rond ingrepen maken, het helpt wel de verschillende belangen zichtbaar te maken en te wegen. In het volgende hoofdstuk worden de lichamelijke ingrepen behandeld aan de hand van de 4 stappen uit dit afwegingsmodel.

² Bijvoorbeeld: economie, gezelschap, vermaak, maar ook ecologie.

³ Voor elk van de alternatieven moet het afwegingsmodel afzonderlijk doorlopen worden.

⁴ Noodzakelijk = noodzakelijk vanuit het oogpunt van de houder/beheerder.

⁵ Zie voor het Afwegingsmodel voor Dierbeleid het RDA advies ‘Zorgplicht natuurlijk gewogen’ van 11 november 2012.

3. LICHAAMELIJKE INGREPEN PER LANDBOUWHUISDIER

3.1 Lichamelijke ingrepen bij pluimvee

Overzicht lichamelijke ingrepen bij pluimvee

Ingrep	Diercategorie	Stand van zaken
Tenen verwijderen	Fokhaan legkippen	Verboden per 1-9-2001
	Fokhaan vaccineieren	Verboden per 1-9-2015
	Fokhaan vleeskuikens	Ontheffing tot 1-9-2021
Sporen verwijderen	Fokhaan legkippen	Verboden per 1-1-2015
	Fokhaan vaccineieren	Verboden per 1-1-2015
	Fokhaan vleeskuikens	Verboden per 1-1-2015
Kammen verwijderen	Fokhaan legkippen	Voor bruine kippen per 1-1-'15 verboden, voor witte nog niet
	Fokhaan vaccineieren	Voor bruine kippen per 1-1-'15 verboden, voor witte nog niet
	Fokhaan vleeskuikens	Verboden per 1-9-2001
Snavel kappen	Legkippen	Ontheffing tot 1-9-2018
	Ouderdieren legkippen	Ontheffing tot 1-9-2018
	Kippen vaccin eieren	Ontheffing tot 1-9-2018
	Ouderdieren vaccin eieren	Ontheffing tot 1-9-2018
	Vleeskuikenouderdieren	Ontheffing tot 1-9-2018
	Kalkoenen	Ontheffing tot 1-9-2018
	Eenden	Verboden per 1-9-2006
Neuslellen verwijderen	Kalkoenen	Verboden per 1-1-2008
Merkteken aan vleugels	Bij fokpluimvee	Onbeperkt toegestaan
Inknippen tenen	Kippen	Toegestaan
	Eenden	Toegestaan
Kammen verwijderen voor I&R	Fokhanen legkippen en vaccineieren	Toegestaan

3.1.1 Het verwijderen van een teen bij hanen bestemd voor de fokkerij

Wat houdt de ingreep in?

Bij hanen gebruikt in de fokkerij voor de productie van vaccineieren en bij mannelijke ouderdieren en (over)grootouderdieren die voor de fokkerij van vleeskuikens worden gebruikt, wordt met een heet mes of een hete draad de achterste teen verwijderd. In sommige andere landen (ook binnen Europa) worden twee tenen verwijderd. Deze ingreep wordt uitgevoerd om te voorkomen dat de haan, als hij de hen beklimt om te paren met de nagels van zijn tenen de hen open krabt. Op het dijbeen, de rug en de vleugels van de hennen kunnen daardoor ernstige huid- en veerbeschadigingen optreden. Dit kan gebeuren als de haan zich bij het betreden van de hen agressief gedraagt, of als de hen niet goed meewerkt.

Stand van zaken

Bij de fokkerij voor legkippen is deze ingreep sinds 1 september 2001 verboden. Bij de mannelijke fokdieren voor vaccineieren is deze ingreep met ingang van 1 januari 2015 verboden. De ingreep gebeurt nog alleen bij hanen gebruikt voor de fokkerij van vleeskuikens. De ontheffing hiervoor loopt tot 1 september 2021.

Wat betekent de ingreep voor het dierenwelzijn?

De procedure om de achterste teen te verwijderen is pijnlijk en stressvol voor de haan. In sommige gevallen ontstaan neuroma's (opgezwollen zenuwen), die leiden tot chronische pijn aan de poten. Het resultaat is een permanente verandering aan het dier (i.c. een achtereen minder). De lichamelijke integriteit van het dier is dus aangetast.

Is de ingreep nodig voor diergerichte doelen?

De ingreep gebeurt ter bescherming van de hen. Het voorkomt het pijnlijk open krabben door de haan en het voorkomt eventuele ontstekingen. In dit licht gezien is de ingreep op het moment dat je in de vleeskuikenfokkerij een hen door een haan wilt laten bevruchten en er risico op verwonding van de hen bestaat, noodzakelijk. Maar er moet ook naar de achterliggende oorzaak/oorzaken gekeken worden. Waarom gedraagt de haan zich agressief en/of waarom wil de hen aan het paren niet meewerken? Bekeken moet worden of er iets aan fokkerij, huisvesting en/of verzorging veranderd kan worden om de ingreep overbodig te maken.

Is de ingreep nodig voor mensgerichte doelen?

De fokker van vleeskuikens heeft uiteraard geen belang bij verwonde hennen. Als de achterliggende oorzaken weggenomen kunnen worden en de ingreep daardoor overbodig wordt, scheelt dit de pluimveefokker tijd en geld en kan hij zich hier in de markt op voorstaan.

Is de ingreep wel of niet maatschappelijk aanvaardbaar?

Van nature wordt een hen maar twee keer per jaar gedekt, in de fokkerij gebeurt dit veel vaker. Dat verklaart een deel van het probleem. Minder dekkingen en via fokkerij, huisvesting en verzorging - inclusief de juiste omstandigheden voor een paring - bevorderen dat hanen zich niet agressief gedragen en de hennen hieraan meewerken. Zo zou de ingreep overbodig moeten kunnen worden. Tegen dat licht gehouden is de ingreep maatschappelijk niet aanvaardbaar.

Wat is er tot nu toe gedaan om met de ingreep te stoppen?

In het Ingrepenbesluit van 1 september 1996 is het verwijderen van de achterste teen bij mannelijke fokkerijdieren verboden, maar is hier voor 5 jaar ontheffing voor gegeven. Bij het aflopen van deze ontheffing is het verbod op het verwijderen van de achterste teen bij mannelijke legouderdieren van kracht geworden. Voor mannelijke vaccinouderdieren en mannelijke vleeskuikenouderdieren is opnieuw een ontheffing op het verbod voor 5 jaar gegeven.

In 2006 is door Wageningen Universiteit en Research een literatuurstudie opgeleverd over ingrepen bij pluimvee. Deze studie is door de pluimveesector aangegrepen om een nieuwe vrijstellingstermijn van 5 jaar voor het verwijderen van tenen bij hanen voor de fokkerij voor vleeskuikens en vaccineieren te bepleiten. De overheid heeft, mede op grond van deze studie, opnieuw een vrijstelling van 5 jaar gegeven, maar daar de voorwaarde aan verbonden dat de pluimveesector met een plan van aanpak moest komen waarin wordt aangegeven hoe de sector toewerkt naar een situatie waarin deze en andere ingrepen bij pluimvee niet meer nodig zijn. De sector heeft daarop in juni 2007 een Plan van aanpak ingrepen pluimvee vastgesteld. Op basis van dit plan zijn diverse onderzoeken gestart.

Zo is in de periode 2007 - 2011 onderzoek gedaan naar het effect van de bezettingsdichtheid in de opfok- en de productieperiode op de ontwikkeling van het paargedrag en de technische resultaten bij vleeskuikenouderdieren. Uit het onderzoek blijkt dat de dieren gebaat zijn bij een lagere bezettingsdichtheid. Echter zelfs bij een lagere dierbezetting en met behandelde hanen, hebben alle moederdieren aan het einde van de productieperiode veel beschadigingen aan het verenpak en zijn ze even kaal.

Daarnaast is een managementsysteem ontwikkeld waarbij hennen en hanen gedurende vijf uur op het midden van de dag (Quality Time) gescheiden worden. Het paargedrag van vleeskuikenouderdieren kan hierdoor wat verbeteren. Echter, ook met het Quality Time principe zijn hennen behoorlijk kaal aan het eind van de productieperiode en lijkt het vooralsnog niet verantwoord het verwijderen van tenen bij de hanen achterwege te laten.

Mei 2011 heeft de Stuurgroep Ingrepen Pluimvee de Minister van Landbouw geadviseerd opnieuw een vrijstelling te geven voor het verwijderen van een deel van de achterste teen bij hanen in de vleeskuikenvermeerdering en voor de productie van vaccineieren. Nu voor een periode van 10 jaar, waarbij elke 2 ½ jaar wordt geëvalueerd en gerapporteerd.

Bij brief van 13 juli 2011 heeft de toenmalige Staatssecretaris van Economische Zaken de heer Bleker de Tweede Kamer laten weten de vrijstellingstermijn die op 1 september 2011 afliep met 10 jaar, dus tot 1 september 2021, te verlengen. Een meerderheid van de Tweede Kamer was het hier niet mee eens en nam in juni 2012 een motie aan om de vrijstelling niet tot 1 september 2021 te verlengen, maar tot 1 januari 2015. Naar aanleiding van deze motie van de Tweede Kamer besloot de toenmalig Staatssecretaris van Economische Zaken mevrouw Dijkzema in juni 2013 om de vrijstellingstermijn 3 jaar in te korten en op 1 september 2018 te zetten.

Het onderzoek gericht op management, huisvesting en fokkerij (gericht op beter, voor de hen vriendelijker paargedrag) wordt voortgezet. Onderzocht wordt ook of er mogelijkheden zijn om het uitgroeien van de nagel van de achterste teen van de haan te voorkomen is.

In 2013 heeft toenmalig Staatssecretaris Dijkzema besloten dat het verwijderen van de achterste teen bij vaccindieren met ingang van 2015 niet meer is toegestaan.

In het rapport 'Stand van zaken achterwege laten van ingrepen bij pluimvee. Evaluatie september 2017' schrijven de onderzoekers van Wageningen UR dat recent gestart onderzoek nader zal moeten uitwijzen of behandelen van de achterste teen van hanen gehouden voor de vleeskuikenproductie achterwege gelaten kan worden.

In zijn advies van december 2017 adviseert de Stuurgroep Ingrepen Pluimvee het verwijderen van de achterste teen bij hanen nog niet te verbieden.

"Bij het intact laten van de achterste teen wordt forse schade toegebracht aan de hennen, tijdens het treden van hennen. Er is momenteel geen oplossing in zicht om deze behandeling achterwege te laten zonder fors dierenwelzijnsleed bij hennen. Er zijn internationaal geen voorbeelden bekend van hanen met onbehandelde tenen. Met de thans beschikbare kennis is een verbod per 2021 onverantwoord. De Stuurgroep stelt daarom voor het verbod uit te stellen naar 2023, zodat de sector meer tijd heeft om oplossingen te vinden op basis van onderzoek en monitoring. Met de huidige beschikbare kennis is het onduidelijk of zelfs 2023 verantwoord haalbaar is."

Welke succes- en faalfactoren zijn er voor het stoppen van de ingreep?

In de pluimveesector bestaat grote scepsis over het achterwege laten van het verwijderen van de achterste teen bij hanen gebruikt voor de fokkerij. Men vreest verwonding van de hennen en dientengevolge groot dierenleed en grote economische schade. Ook wordt gezegd dat het voor de fokkerijwereld commercieel weinig interessant is om aan een oplossing mee te werken omdat de vraag naar het achterwege laten van de ingreep aanvankelijk alleen uit Nederland kwam. Maar uiteindelijk is het na onderzoek en praktijkproeven toch gelukt de ingreep achterwege te laten. Dit, met uitzondering van hanen voor de fokkerij van vleeskuikens, waarbij de ingreep nog wel plaatsvindt, waarvoor verder onderzoek nodig is.

3.1.2 Het Verwijderen van sporen bij hanen bestemd voor de fokkerij

Wat houdt de ingreep in?

Bij de hanenkuikens bestemd voor de fokkerij van vleeskuikens of de fokkerij voor de productie van vaccineieren houdt men een hete punt tegen de sporen aan, waardoor deze niet uitgroeien. Deze ingreep wordt uitgevoerd om te voorkomen dat de haan, als hij de hen beklimt om te paren met de sporen de hen open krabt. Dit kan gebeuren als de haan zich bij het betreden van de hen agressief gedraagt of als de hen niet goed meewerkt.

Haan met intacte sporen

Stand van zaken

Bij de fokkerij voor legkippen werd deze ingreep niet toegepast. Met ingang van 2015 is deze ingreep niet meer toegestaan.

Wat betekent de ingreep voor het dierenwelzijn?

Naar de lange termijn gevolgen van deze behandeling is niet veel onderzoek gedaan. Het is wel waarschijnlijk dat de behandeling zelf pijnlijk en stressvol is voor de hanen. Het resultaat is een permanente verandering aan het dier (i.c. geen sporen meer). De lichamelijke integriteit van het dier is dus aangetast.

Is de ingreep nodig voor diergerichte doelen?

Van nature wordt een hen maar twee keer per jaar gedekt, in de fokkerij gebeurt dit veel vaker. Net als bij het verwijderen van tenen bij hanen gebeurt deze ingreep ter bescherming van het welzijn van de hen. In dit licht gezien is de ingreep op het moment dat je een hen door een haan wilt laten bevruchten en er risico op verwonding van de hen bestaat noodzakelijk.

Maar er moet ook naar de achterliggende oorzaak/oorzaken gekeken worden. Bekeken moet worden of er iets aan fokkerij, huisvesting en/of verzorging veranderd kan worden om de ingreep overbodig te maken.

Is de ingreep nodig voor mensgerichte doelen?

De fokker van vleeskuikens heeft uiteraard geen belang bij verwonde hennen.

Als de achterliggende oorzaken weggenomen kunnen worden en de ingreep daardoor overbodig wordt, scheelt dit de pluimveefokker tijd en geld en kan hij zich hier in de markt op voorstaan.

Is de ingreep wel of niet maatschappelijk aanvaardbaar?

Van nature wordt een hen maar twee keer per jaar gedekt, in de fokkerij gebeurt dit veel vaker. Dat verklaart een deel van het probleem. Met minder dekkingen en via fokkerij en verzorging - inclusief de juiste omstandigheden voor een paring om te zorgen dat hanen zich niet agressief gedragen en de hennen hieraan meewerken - zou de ingreep overbodig gemaakt moeten kunnen worden.

Wat is er tot nu toe gedaan om met de ingreep te stoppen?

In 2006 is door Wageningen Universiteit en Research een literatuurstudie opgeleverd over ingrepen bij pluimvee. Deze studie is door de pluimveesector aangegrepen om een nieuwe vrijstellingstermijn van 5 jaar voor het verwijderen van de sporen bij hanen voor de fokkerij te bepleiten. De overheid heeft, mede op grond van deze studie, opnieuw een vrijstelling van 5 jaar gegeven, maar daar de voorwaarde aan verbonden dat de pluimveesector met een plan van aanpak moet komen waarin wordt aangegeven hoe de sector toewerkt naar een situatie waarin deze en andere ingrepen bij pluimvee niet meer nodig zijn. De sector heeft daarop in juni 2007 een Plan van aanpak ingrepen pluimvee vastgesteld. Op basis van dit plan is met diverse onderzoeken gestart.

De resultaten van het onderzoek naar bezettingsdichtheid en gebruik van het Quality Time systeem (zie par. 3.1.1.) zijn ook van belang voor het verwijderen van sporen. Beide onderzoeken zijn gericht op verbetering van het paargedrag.

Onderzoek bij vermeerderingsdieren in de vleeskuikensector heeft aangetoond dat de lengte van de sporen foktechnisch negatief is gecorreleerd met productiekenmerken. Bij een fokbeleid gericht op hogere diergewichten, leidt de aangetoonde correlatie tussen productiekenmerken en de sporenlengte op den duur tot kleinere sporen. Dat geldt echter niet voor de vaccindieren, aangezien deze een andere genetische achtergrond hebben (ze komen uit de legsector). Wanneer de fokkerij zich echter meer op andere kenmerken gaat toeleggen, dan zullen de sporen minder snel korter worden of helemaal niet korter worden.

Net als bij het verwijderen van de achterste teen is hier de conclusie dat gezien de schade die de hennen oplopen het onverantwoord is deze ingreep achterwege te laten. En ook hier heeft de Stuurgroep Ingrepen Pluimvee mei 2011 de Staatssecretaris van Landbouw geadviseerd opnieuw een vrijstelling te geven voor het verwijderen van de sporen bij hanen bij vaccindieren en in de vleeskuikenvermeerdering en nu voor een periode van 10 jaar (dus tot mei 2021), waarbij elke 2 ½ jaar wordt geëvalueerd en gerapporteerd.

De stuurgroep verwacht dat met name voor de vleeskuikenouderdieren over 5 jaar (dus in 2016) het punt bereikt zou kunnen worden dat deze ingreep bij die categorie verantwoord achterwege gelaten kan worden.

Bij brief van 13 juli 2011 heeft de toenmalige Staatssecretaris van Economische Zaken de heer Bleker de Tweede Kamer laten weten de vrijstellingstermijn die op 1 september 2011 afliep met 10 jaar, dus tot 1 september 2021, te verlengen. Een meerderheid van de Tweede Kamer was het hier niet mee eens en nam in juni 2012 een motie aan om de vrijstelling niet tot 1 september 2021 te verlengen, maar tot 1 januari 2015.

Naar aanleiding van deze motie van de Tweede Kamer besloot de toenmalig Staatssecretaris van Economische Zaken mevrouw Dijkema in juni 2013 om het verwijderen van de sporen bij hanen in de vaccinsector niet meer is toegestaan.

Met ingang van 2015 is het verwijderen van de sporen bij hanen gehouden voor de vleeskuikenvermeerdering niet meer toegestaan.

Welke succes- en faalfactoren zijn er voor het stoppen van de ingreep?

Net als over het niet meer verwijderen van de achterste teen bestond over het niet meer verwijderen van de sporen van de hanen in de fokkerij grote scepsis bij de pluimveefokkers. Toch bleek het in de praktijk mogelijk, met name door te fokken op kortere sporen, en is dit per 1 januari 2015 verboden.

3.1.3 Het verkorten van de boven- en ondersnavel bij kippen

Wat houdt de ingreep in?

Het behandelen van de snavel houdt in dat het uiterste puntje van de snavel van het dier weg wordt gehaald. Volgens Europese regelgeving moet dit vóór een leeftijd van 10 dagen gebeuren. Vroeger werd met een heet mes het puntje van de snavel gekapt. Sinds september 2011 mag de snavel in Nederland alleen nog behandeld worden met infrarood.

Stand van zaken

Het verkorten van de snavel bij kippen wordt gedaan bij vleeskuikenouderdieren, leghenouderdieren en bij leghennen. Het wordt gedaan ter voorkoming dat het verenpikken, dat van nature zachtjes gebeurt in het kader van de onderlinge rangorde, uit de hand loopt en de dieren steeds harder gaan pikken met verwondingen en soms de dood tot gevolg. De ontheffing op het verbod op snavelkappen loopt tot 1 september 2018.

Nb. Vleeskuikens worden niet behandeld aan hun snavel. Verenpikken is een probleem dat bij kippen pas op latere leeftijd voorkomt en vleeskuikens worden maar 6 tot 12 weken oud.

Wat betekent de ingreep voor het dierenwelzijn?

De snavel is van belang voor voedsel zoeken, verzorgen van de veren, nestbouwgedrag en als wapen bij agressief en defensief gedrag. In de snavel zitten receptoren die de temperatuur, verschillen in structuur en beschadigingen aan de snavel waarnemen. De meeste van die receptoren zitten in de punt van de snavel. Daar bevindt zich ook het snavelpuntorgaan met zenuwen, bloedvaten en sensorische receptoren. Bij het inkorten van de onder- en bovensnavel worden bloedvaten, zenuwen, botweefsel, huidweefsel en hoornlaag verwijderd of geraakt. In geval er erg kort gekapt wordt, worden ook speekselklieren geraakt.

Direct na de snavelbehandeling dicht de wond zich af met littekenweefsel, vermengd met bloedstolsels. Binnen enkele dagen na de snavelbehandeling vormt zich een dun laagje huid over de wond. Dit wordt na enige tijd vervangen door een hoornlaag. Het vermogen van de snavel om opnieuw aan te groeien hangt o.a. af van de leeftijd waarop de snavel behandeld is, de hoeveelheid weefsel die verwijderd is en de mate van schade die door de behandeling is ontstaan aan het aangrenzende weefsel.

Vroeger gebeurde snavelkappen bij alle kippen met een heet mes. Hierbij wordt door het levend weefsel van de snavel gesneden, waarbij bloedvaten, zenuwen, botweefsel en hoornlaag verwijderd of geraakt wordt. Dit is moeilijk te sturen, kan daardoor leiden tot ongelijke boven- en ondersnavels en kan hiermee voor problemen met eten zorgen. Ook is de ingreep met een heet mes pijnlijk voor het kuiken. Sinds 2011 mag de ingreep in Nederland alleen bij enkele risicogroepen nog met een heet mes gebeuren. Verreweg de meeste kuikens worden met infrarood behandeld. Met infrarood brandt men de snavel niet weg, maar behandelt men de hoornlaag van de snavel. Binnen een week wordt het puntje van de hoornlaag daardoor zo zacht dat het wegslijt. De behandeling met infrarood vindt plaats op de dag van uitkomen (en uiterlijk op dag 10). Op deze manier wordt de schade bij het dier beperkt. Hoe jonger het dier behandeld wordt, hoe groter de kans dat de tastzin in het puntje van de snavel weer terugkomt. Daarnaast is er minder kans op complicaties en de daarbij behorende pijn en stress.

Bij beide methoden wordt het dier permanent veranderd. De lichamelijke integriteit van het dier wordt dus in beide gevallen blijvend aangetast.

Is de ingreep nodig voor diergerichte doelen?

Het puntje van de snavel is spits en scherp, wat het een goed wapen maakt.

In de huidige pluimveehouderij wordt een groot deel van de dieren (>80%) in scharrelschuren, schuren met vrije uitloop of biologisch gehouden. In deze systemen zitten de dieren in grotere groepen, herkennen ze elkaar minder goed en zijn de dieren sneller geneigd tot verenpikken. Daarnaast worden leghennen steeds langer in productie gehouden. Deze beide factoren leiden tot een toegenomen schade door verenpikken.

Zo'n 20% van de legkippen in Nederland wordt in kooisystemen gehouden.

In z.g. verrijkte kooien is er per kip minimaal 750 cm², er is een zitstok, een legnest en een scharrelmatje. Vanwege de vele welzijnsproblemen in dit systeem is dit in Nederland per 2021 verboden. In z.g. koloniehuisvesting of koloniekooien is er afhankelijk van het gewicht 800 tot 900 cm² per kip, minstens 15 cm zitstok, een legnest en scharrelgelegenheid. In deze kooisystemen zitten de dieren dicht op elkaar en kunnen elkaar bij onenigheid niet of nauwelijks ontwijken. Het strooiselmateriaal om te scharrelen is zeer beperkt en na gebruik door één of enkele kippen al snel uit de kooi verdwenen. Dicht op elkaar en weinig afleiding zijn de factoren waardoor de kippen sneller geneigd zijn elkaar te pikken en zo verwondingen bij elkaar te veroorzaken.

Bij vleeskuikenouderdieren en bij leghennenouderdieren spelen soortgelijke problemen.

Door het verwijderen van het scherpe puntje van de snavel wordt de schade beperkt. In dit licht bezien is de ingreep voor het dierenwelzijn noodzakelijk.

Er moet echter ook naar de achterliggende oorzaken gekeken worden en als die oorzaken weggenomen kunnen worden moet dit uit oogpunt van dierenwelzijn prevaleren en is de ingreep uit oogpunt van dierenwelzijn niet meer noodzakelijk.

Is de ingreep nodig voor mensgerichte doelen?

Gelet op de verwonding van de dieren die anders door verenpikken ontstaat is de ingreep gezien vanuit het belang van de commerciële pluimveehouder noodzakelijk.

Maar ook vanuit dit belang gezien geldt dat als de achterliggende oorzaken voor excessief verenpik gedrag weggenomen kunnen worden, de ingreep niet meer noodzakelijk is en dit de pluimveefokkers en de legkippenhouders tijd en geld scheelt en hij zich hier in de markt op kan voorstaan.

Is de ingreep wel of niet maatschappelijk aanvaardbaar?

Verenpikken is van oorsprong natuurlijk gedrag. Kippen pikken elkaar zachtjes om elkaar te herkennen en de rangorde te bepalen. In de commerciële pluimveefokkerij en legkippenhouderij loopt dit zachte pikken soms uit de hand en gaan de dieren steeds harder pikken met verwondingen en soms de dood tot gevolg. Kippen worden aangetrokken door rood, dus zodra een dier bloedt wordt het pikken nog veel heftiger. Verenpikken is een zeer multifactorieel probleem; groepsgrootte, genetische aanleg en verveling zijn een paar factoren die ermee verbonden zijn. Dit maakt het lastig op te lossen en daarom is tot nu toe gekozen voor symptoombestrijding, namelijk het behandelen van de snavels.

Afbeelding Een hen met een behandelde (links) en een onbehandelde (rechts) snavel. Het puntje bij de onbehandelde snavel is duidelijk te zien (Bron: Dierenbescherming)

Wat is er tot nu toe gedaan om met de ingreep te stoppen?

In 2006 is door Wageningen Universiteit en Research een literatuurstudie opgeleverd over ingrepen bij pluimvee. Deze studie is door de pluimveesector aangegrepen om een nieuwe vrijstellingstermijn van 5 jaar voor het verkorten van de onder- en bovensnavel in de fokkerij en de legkippenhouderij te bepleiten. De overheid heeft, mede op grond van deze studie, opnieuw een vrijstelling van 5 jaar gegeven, maar daar de voorwaarde aan verbonden dat de pluimveesector met een plan van aanpak moet komen waarin wordt aangegeven hoe de sector toewerkt naar een situatie waarin deze en andere ingrepen bij pluimvee niet meer nodig zijn. De sector heeft daarop in juni 2007 een Plan van aanpak ingrepen pluimvee vastgesteld en is op basis van dit plan met diverse onderzoeken gestart.

Sinds 2007 tot heden is er wetenschappelijk onderzoek gedaan, of loopt dit nog, naar de factoren die invloed hebben op het pikgedrag van kippen. Gekeken is o.a. naar de volgende factoren:

- De rol van voeding zowel wat betreft het verhogen van voergericht gedrag als de mate van verzadiging van het voer teneinde verenpikgedrag te verminderen;
- Het verstrekken van strooisel in de vroege opfokperiode om bodempikgedrag te stimuleren en zo mogelijk verenpikgedrag in de legperiode tegen te gaan;
- Snavelpunten op natuurlijke wijze af laten slijten op een ruw oppervlak door pikblokken neer te leggen;
- De invloed van verlichting op pikgedrag;
- Fokkerij organisaties onderzoeken hoe zij op een efficiënte wijze een dier kunnen fokken dat een goede productie combineert met weinig verenpikkerij.

Het onderzoek levert veel informatie op, maar dé oplossing voor de nu gangbare huisvestingssystemen is nog niet gevonden. Deze moet waarschijnlijk gezocht worden in het gecombineerd toepassen van diverse managementmaatregelen, aanpassingen aan de huisvesting, omgevingsverrijking en fokkerij.

Voor de fokkerij is een kwestie van lange adem. Effecten van keuzes in de fokkerij komen volgens de Stuurgroep Ingrepen Pluimvee pas na 8 tot 10 jaar voor de sector beschikbaar.

Gelet op het vorenstaande heeft de stuurgroep mei 2011 geadviseerd opnieuw een vrijstelling voor het inkorten van snavels te geven, ditmaal voor 10 jaar, waarbij elke 2½ jaar wordt geëvalueerd en gerapporteerd.

Bij brief van 13 juli 2011 heeft de toenmalige Staatssecretaris van Economische Zaken de heer Bleker de Tweede Kamer laten weten de vrijstellingstermijn die op 1 september 2011 afliep met 10 jaar, dus tot 1 september 2021, te verlengen.

Een meerderheid van de Tweede Kamer was het hier niet mee eens en nam in juni 2012 een motie aan om de vrijstelling niet tot 1 september 2021 te verlenen, maar tot 1 januari 2015. Naar aanleiding van deze motie van de Tweede Kamer besloot de toenmalig Staatssecretaris van Economische Zaken mevrouw Dijkzema in juni 2013 om de vrijstellingstermijn 3 jaar in te korten en op 1 september 2018 te zetten.

September 2017 heeft Wageningen UR een nieuw evaluatierapport inzake ingrepen bij pluimvee uitgebracht (Stand van zaken achterwege laten ingrepen bij pluimvee. T.G.C.M. van Niekerk, I.C. de Jong, Wageningen Livestock research, september 2017). De belangrijkste conclusies in dit rapport ten aanzien van snavels behandelen bij legkippen zijn de volgende.

- Niet behandelde koppels hebben gemiddeld een wat hogere uitval. Kijk je naar de houderijsystemen en witte of bruine koppels kippen dan ligt dit genuanceerder. Dit zou kunnen betekenen dat bepaalde type kippen beter geschikt zijn voor bepaalde systemen;
- Er is geen objectieve maat voor wat wel of geen acceptabele uitval is;
- De managementmaatregelen om verenpikken te voorkomen zijn dikwijls een kostenpost, maar deze voorkomen ook de kans op kale kippen (en daarmee een verhoogde voeropname) of beschadigend pikgedrag (en daarmee uitval);
- Uit meerdere onderzoeken komt naar voren dat het succesvol houden van onbehandelde leghennen sterk samenhangt met de opfok en een stressvrije overgang van de opfokstal naar de legstal.

In haar advies van december 2017 stelt de Stuurgroep Ingrepen Pluimvee dat een totaal verbod op snavelkappen van legkippen onverantwoord is. De ontwikkeling om te stoppen op basis van marktwerking om te stoppen zal doorgaan (Nb. In december 2017 was 69% van de legpluimveehouders al gestopt). Een verbod per 1 september 2023 acht de stuurgroep realistisch.

De Dierenbescherming neemt binnen de Stuurgroep Ingrepen Pluimvee een minderheidsstandpunt in. Zij is van mening dat een verbod op snavelkappen bij legkippen per 1 september 2018 kan worden doorgevoerd, maar wel met flankerend beleid. Dit flankerend beleid zou de volgende elementen moeten bevatten:

- Pluimveehouders die een eerste keer problemen hebben met verenpikken, worden begeleid door (erkende) deskundigen, te starten op het moment dat er veel problemen zijn met verenpikken en ook bij de start van een volgend koppel;
- Als er bij het volgende koppel ook veel problemen zijn met verenpikken, dan wordt de pluimveehouder bij een daaropvolgend koppel gekort op de bezettingsdichtheid: naar 7 kippen per m² en hij/zij past meer afleiding en verrijking toe;
- Werken met het dimmen van de lichtintensiteit, waardoor het schemerig wordt in de stal, of met rood licht, mag alleen zeer tijdelijk als er ernstige problemen zijn.

Wageningen Livestock research constateert in haar evaluatierapport van september 2017 dat naar stoppen met snavelkappen bij vleeskuikenuouderdieren nog te weinig onderzoek is gedaan.

De Stuurgroep Ingrepen Pluimvee stelt daarom in haar advies van december 2017 voor het snavelkappen bij ouderdieren opnieuw langer toe te staan, om te beginnen tot 1 september 2023.

Welke succes- en faalfactoren zijn er voor het stoppen van de ingreep?

Over het stoppen met snavelkappen heerst onder de pluimveehouders grote scepsis. Ze vrezen dat de kippen elkaar regelmatig flink zullen pikken, wat tot veel verwondingen en grote economische schade zal leiden. Daarom noemen veel pluimveehouders snavelkappen zelfs een welzijnsmaatregel.

Na jaren van onderzoek en praktijkproeven lijkt de aankondiging en inmiddels invoering van een verbod op snavelkappen van legkippen in Duitsland een groeiend aantal Nederlandse legkippenhouders er toe overgehaald te hebben toch met snavelkappen te stoppen, want Duitsland is de belangrijkste exportmarkt voor Nederlandse consumptie-eieren.

Hierop inspelend is het aantal onbehandelde leghennen van 19% in het tweede kwartaal van 2015 gestegen naar 69% in het tweede kwartaal van 2017 en ligt dit begin 2018 inmiddels op 80%.

Bij de ouderdieren van legkippen en vleeskuikens lukt stoppen met snavelkappen helaas nog niet en is meer onderzoek nodig.

3.1.4 Het verkorten van de onder- en bovensnavel bij kalkoenen

Wat houdt de ingreep in?

Het behandelen van de snavel houdt in dat het uiterste puntje van de snavel van het dier weg wordt gehaald. Volgens Europese regelgeving moet dit vóór een leeftijd van 10 dagen gebeuren. Vroeger werd met een heet mes het puntje van de snavel gekapt. Sinds 2006 gebeurt dit in de kalkoenenhouderij met infrarood. Het wordt gedaan ter voorkoming dat het veren pikken, dat van nature zachtjes gebeurt in het kader van de onderlinge rangorde, uit de hand loopt en de dieren steeds harder gaan pikken met verwondingen en soms de dood tot gevolg.

Bij kalkoenen gehouden voor de vermeerdering wordt op ongeveer vijf dagen leeftijd een snavelbehandeling toegepast om bij deze geïmporteerde dieren de stress van transport en snavelbehandelen niet samen te laten vallen.

Vermeerderingshennen worden voor de leg (26-30 weken oud) soms een tweede keer behandeld. Bij hanen wordt dit per individu bekeken.

Kalkoen met behandelde snavel

Wat betekent de ingreep voor het dierenwelzijn?

In het puntje van de snavel zitten veel zenuwuiteinden die het dier helpen bij het zoeken en oppikken van voedsel. Gebruik van een heet mes is pijnlijk, kan een ongelijke onder- en bovensnavel opleveren en kan zo voor problemen bij het eten zorgen.

De snavel is van belang voor voedsel zoeken, verzorgen van de veren, nestbouwgedrag en als wapen bij agressief en defensief gedrag. In de snavel zitten receptoren die de temperatuur, verschillen in structuur en beschadigingen aan de snavel waarnemen. De meeste van die receptoren zitten in de punt van de snavel. Daar bevindt zich ook het snavelpuntorgaan met zenuwen, bloedvaten en sensorische receptoren. Bij het inkorten van de onder- en bovensnavel worden bloedvaten, zenuwen, botweefsel, huidweefsel en hoornlaag verwijderd of geraakt. In geval er erg kort gekapt wordt, worden ook speekselklieren geraakt. Direct na de snavelbehandeling dicht de wond zich af met littekenweefsel, vermengd met bloedstolsels. Binnen enkele dagen na de snavelbehandeling vormt zich een dun laagje huid over de wond. Dit wordt na enige tijd vervangen door een hoornlaag.

Het vermogen van de snavel om opnieuw aan te groeien hangt o.a. af van de leeftijd waarop de snavel behandeld is, de hoeveelheid weefsel die verwijderd is en de mate van schade die door de behandeling is ontstaan aan het aangrenzende weefsel.

In onderzoek werd bij kalkoenen, die op 0, 6 en 21 dagen leeftijd aan de snavel behandeld waren, een hergroei van bot, kraakbeen, bloedvaten en zenuwvezels gezien. Een verschil met intacte snavels was echter dat de behandelde snavels geen sensorische receptoren bevatten en geen afferente zenuwvezels (zenuwvezels, die informatie vanuit de snavel richting de hersenen sturen), terwijl deze wel rijkelijk aanwezig zijn in onbehandelde snavels. Hieruit kan men concluderen dat de tastzin van de behandelde snavels aangetast is.

Sinds 2006 gebeurt het verkorten van de snavel in de kalkoenenhouderij nog alleen met infrarood. Met infrarood brandt men de snavel niet weg, maar behandelt men de hoornlaag van de snavel. Binnen een week wordt het puntje van de hoornlaag daardoor zo zacht dat het wegslijt. De behandeling met

infrarood vindt plaats op de dag van uitkomen uit het ei (en uiterlijk op dag 10). Op deze manier wordt de schade bij het dier beperkt. Er wordt niet in het weefsel gesneden of gebrand en er ontstaan geen wonden zodat de kans op infecties zeer klein is.

Hoe jonger het dier is, hoe groter de kans dat de tastzin in het puntje van de snavel weer terugkomt.

Bij beide methoden wordt het dier permanent veranderd. De lichamelijke integriteit van het dier is dus aangetast.

Is de ingreep nodig voor diergerichte doelen?

Het puntje van de snavel is spits en scherp, wat het een goed wapen maakt. In de huidige pluimveehouderij zitten de dieren in grotere groepen, herkennen ze elkaar minder goed en zijn de dieren sneller geneigd tot verenpikken. Door het verwijderen van het scherpe puntje van de snavel wordt die schade beperkt. In dit licht bezien is de ingreep op dit moment in de commerciële kalkoenenhouderij voor het dierenwelzijn noodzakelijk.

Er moet echter ook naar de achterliggende oorzaken gekeken worden en als die oorzaken weggenomen kunnen worden moet dit uit oogpunt van dierenwelzijn prevaleren en is de ingreep uit oogpunt van dierenwelzijn niet meer noodzakelijk.

Is de ingreep nodig voor mensgerichte doelen?

Gelet op de schade die anders door verenpikken ontstaat is de ingreep gezien vanuit het belang van de commerciële kalkoenenhouder op dit moment noodzakelijk.

Maar ook vanuit dit belang gezien geldt dat als de achterliggende oorzaken voor excessief verenpik gedrag weggenomen kunnen worden de ingreep niet meer noodzakelijk is en dit de kalkoenenhouders tijd en geld scheelt en hij zich hier in de markt op kan voor staan.

Wat is er tot nu toe gedaan om met de ingreep te stoppen?

Wereldwijd wordt beperkt onderzoek uitgevoerd bij kalkoenen. Dat heeft nog geen handvatten opgeleverd om verenpikken terug te dringen.

In 2006 is de kalkoensector volledig overgestapt op de infraroodmethode voor behandeling van de bovensnavel. Deze behandeling wordt op dag één uitgevoerd in de broederij. Zoals hiervoor beschreven is de infrarood behandeling minder stressvol en geeft minder kans op pijn en complicaties.

Gelet op het vorenstaande heeft de Stuurgroep Ingrenen Pluimvee mei 2011 geadviseerd opnieuw een vrijstelling voor het inkorten van snavels te geven, ditmaal voor 10 jaar, waarbij elke 2½ jaar wordt geëvalueerd en gerapporteerd.

Bij brief van 13 juli 2011 heeft de toenmalige Staatssecretaris van Economische Zaken de heer Bleker de Tweede Kamer laten weten de vrijstellingstermijn die op 1 september 2011 afliep met 10 jaar, dus tot 1 september 2021, te verlengen. Ook liet hij weten de infraroodmethode voor kalkoenen verplicht te zullen stellen.

Een meerderheid van de Tweede Kamer was het hier niet mee eens en nam in juni 2012 een motie aan om de vrijstelling niet tot 1 september 2021 te verlenen, maar tot 1 januari 2015.

Naar aanleiding van deze motie van de Tweede Kamer besloot de toenmalig Staatssecretaris van Economische Zaken mevrouw Dijkema in juni 2013 om de vrijstellingstermijn 3 jaar in te korten en op 1 september 2018 te zetten.

Wageningen Livestock research constateert in haar evaluatie (Stand van zaken achterwege laten van ingrepen bij pluimvee, Evaluatie september 2017) dat de maatregelen die bij leghennen met hele snavels succesvol zijn bij het voorkomen of reduceren van beschadigend pikgedrag, bij kalkoenen niet of nauwelijks effect bleken te hebben. Een kalkoen is ook een ander dier dan een kip en de motivatie tot beschadigend pikgedrag lijkt een andere te zijn dan die bij kippen. Tot nu toe is nog geen mogelijkheid gevonden om onbehandelde kalkoenen te houden zonder sterk verhoogde uitval. Nieuwe onderzoeksrichtingen, die uitgaan van het natuurlijk gedrag van kalkoenen, staan nog in de kinderschoenen. Ook fokkerijmaatregelen dienen nog verder onderzocht te worden. De conclusie van de onderzoekers is dan ook dat er nog geen methode is gevonden om kalkoenen met hele snavels te houden zonder dat dit tot verhoogde uitval leidt.

De Stuurgroep Ingrepen Pluimvee stelt daarom in haar advies van december 2017 voor het snavelkappen bij kalkoenen opnieuw langer toe te staan, om te beginnen tot 1 september 2023.

Welke succes- en faalfactoren zijn er voor het stoppen van de ingreep?

Kalkoenen kunnen zo mogelijk nog erger verenpikken dan leghennen en het probleem is hier verre van opgelost. De kalkoensector is in Nederland een hele kleine sector, sinds enkele jaren zelfs zonder een Nederlandse slachterij. Financiering van gedegen onderzoek is daarom een probleem. Het is de vraag of deze in Nederland kleine sector hier oplossingen voor gaat vinden, of dat het van kracht worden van het verbod het einde van de kalkoensector in Nederland betekent.

Om toch tot het beëindigen van snavelkappen bij kalkoenen te komen, zal samenwerking gezocht moeten worden met de kalkoenenhouderij in het buitenland. Daarvoor hoeven we niet ver weg te gaan. In landen als Duitsland en Groot-Brittannië worden wel op grote schaal kalkoenen gehouden. In deze en andere Noordwest-Europese landen leven dezelfde opvattingen over dierenwelzijn en worden vergelijkbare discussies over snavelkappen bij pluimvee gevoerd als in Nederland. De Nederlandse pluimveesector, de Nederlandse overheid en de Nederlandse Dierenbescherming zullen dan ook met hun tegenhangers in genoemde landen in overleg moeten gaan om gezamenlijk het nodige onderzoek op te zetten naar het beëindigen van snavelkappen bij kalkoenen.

3.1.5 Het verkorten van de onder- en bovensnavel bij eenden

In het Ingrepenbesluit dat per 1 september 1996 van kracht werd is voor snavelkappen van eenden een bijzondere regeling opgenomen. Snavelkappen van eenden gebeurde om te voorkomen dat de eenden elkaar met hun snavel zouden verwonden. Er waren in 1996 al huisvestingssystemen waarin snavelkappen niet meer nodig was. Daarom is in 1996 bepaald dat snavelkappen van eenden nog voor 10 jaar toegestaan is voor zover de ingreep wordt uitgevoerd bij eenden die worden gehouden in een huisvestingssysteem met volledig roostervloer waarvan de gebruiker kan aantonen dat het op het moment van inwerkingtreding van dit besluit reeds bestond en nadien niet is herbouwd of verbouwd. Wageningen Universiteit constateert in een literatuurstudie naar lichamelijke ingrepen bij pluimvee van augustus 2006 dat snavelbehandelen van eenden in Nederland niet meer voor komt.

In zijn brief van 19 mei 2006 aan de Tweede Kamer constateert toenmalig Minister Veerman:
“Ten aanzien van het behandelen van snavels van eenden, loopt de geboden overgangstermijn van 10 jaar 1 september aanstaande af en zal die niet worden verlengd.”

Sinds 1 september 2006 is snavelkappen van eenden in Nederland dan ook volledig verboden.

3.1.6 Het verwijderen van de neuslellen bij kalkoenen

In het Ingrepenbesluit zoals dit op 1 september 1996 van kracht werd was het verwijderen van de neuslellen van kalkoenen nog toegestaan.

Wageningen Universiteit en Research constateert in een literatuurstudie van augustus 2006 dat het verwijderen van neuslellen bij kalkoenen in de praktijk in Nederland niet meer voor komt.

In zijn brief van 19 mei 2006 aan de Tweede Kamer constateert toenmalig Minister Veerman:
“Ten aanzien van het verwijderen van neuslellen bij kalkoenen heeft de sector aangegeven dat deze ingreep niet meer nodig is. In de eerstvolgende wijziging van het Ingrepenbesluit zal dit worden aangepast.”

In de wijziging van het Ingrepenbesluit per 1 januari 2008 is het verwijderen van de neuslellen van kalkoenen geschrapt uit de lijst van toegelaten ingrepen.

3.1.7 Het verwijderen van de kammen bij mannelijke kippen

Wat houdt de ingreep in?

Bij mannelijke vermeerderingsdieren voor de legsector en voor de productie van vaccineieren worden de kammen (de grote lellen op de kop van de haan) afgeknipt, ook wel dubben genoemd. Dit gebeurt op de dag van uitkomst door de kam met een klein, niet verhit schaar-tje af te knippen. De ingreep wordt uitgevoerd omdat deze hanen anders ontzettend grote kammen krijgen, zo groot dat het ze in hun zicht en beweging beperkt. Hierdoor zijn ze ook minder goed in paren en gaat hun productiviteit achteruit. De ingreep wordt ook toegepast als identificatiemiddel om seksfouten te voorkomen, dat is verkeerde hanen met hennen laten paren, wat tot inteelt kan leiden (zie paragraaf 3.1.10).

Dat die hanenkammen zo groot worden komt omdat kippen gehouden voor het leggen van eieren in de fokkerij voortdurend geselecteerd zijn op het leggen van veel eieren. De grootte van de kam van de haan is gerelateerd aan zijn vruchtbaarheid. Doordat gefokt wordt op hoge vruchtbaarheid krijgen de hanen grote kammen.

Stand van zaken

Sinds 2002 worden de kammen van fokhanen voor vleeskuikens niet meer gedubd.

Met ingang van 2015 is het dubben van kammen bij bruin bevederde hanen in de legvermeerdering en in de vaccinsector niet meer toegestaan. Dit is mogelijk omdat deze ingrepen steeds minder worden uitgevoerd bij deze hanen en omdat wordt voorzien dat deze zonder grote problemen per 2015 achterwege gelaten kunnen worden. Daarentegen is het dubben van kammen van wit bevederde hanen in de legvermeerdering en in de vaccinsector nog steeds toegestaan maar dan voor identificatie en registratie (zie paragraaf 3.1.10.).

Afknippen kam haantje

Wat betekent de ingreep voor het dierenwelzijn?

Als het dubben van de kammen goed wordt uitgevoerd treden er na behandeling geen bloedingen op. Voor zover bekend is er geen onderzoek gedaan of het dubben acute en/of langdurige pijn oplevert. In elk geval liggen stress en pijn op het moment van de ingreep voor de hand. De ingreep betekent een permanente verandering van het uiterlijk van het dier en is dus een aantasting van diens lichamelijke integriteit.

Is de ingreep nodig voor diergerichte doelen?

De hanen hebben in hun beweging en bij het paren last van de grote kammen doordat deze het gezichtsvermogen beperken. Er is kans op ontsteking aan de grote kammen door bijvoorbeeld pikkerij of bekneld raken en omdat er scheuren kunnen ontstaan in de omklappende kammen. Gelet hierop is de ingreep noodzakelijk in het belang van het dier.

Maar er moet wel naar de achterliggende oorzaak gekeken worden. Hiervoor is al aangegeven dat hanen door het fokken op hoge vruchtbaarheid grote kammen krijgen. Er zou een weg gevonden moeten worden om te fokken op hoge vruchtbaarheid zonder dat de kammen heel groot worden, of er moet zo gefokt worden dat de kammen niet te groot worden en er daarbij genoeg wordt genomen met een lagere vruchtbaarheid.

Is de ingreep nodig voor mensgerichte doelen?

De fokker wil dat de haan voor zoveel mogelijk nakomelingen zorgt. Als een grote kam daarbij hindert is de ingreep in het belang van de fokker. Ook wil de fokker door het dubben het risico op ontstekingen aan de kam fors verminderen. Ook gebeurt de ingreep ter identificatie om seksfouten te voorkomen. Als de achterliggende oorzaken weggenomen kunnen worden en de ingreep daardoor overbodig wordt, zou dit de pluimveefokker tijd en geld schelen en kan zich voorstaan op het achterwege laten van deze ingreep.

Is de ingreep wel of niet maatschappelijk aanvaardbaar?

Het probleem van te grote kammen wordt veroorzaakt door fokkerij op hoge vruchtbaarheid. De haan wordt daarmee aangepast aan het streven van de mens naar hoge productie. Dit is in strijd met het uitgangspunt dat dieren niet aangepast moeten worden aan de houderij, maar de houderij moet worden aangepast aan het dier. De ingreep is dan ook maatschappelijk niet aanvaardbaar.

Wat is er tot nu toe gedaan om met de ingreep te stoppen?

Tot aan 2001 – 2002 werden alle kammen van de hanen van grootouderdieren gedubd. Daarna is men hiermee voor de vleeskuikenhouderij gestopt, omdat het niet nodig bleek voor vleeskuikendieren. Sindsdien gebeurt het dubben van kammen alleen nog bij hanen voor de legkippenfokkerij en voor vaccineieren.

In 2006 is door Wageningen Universiteit en Research een literatuurstudie opgeleverd over ingrepen bij pluimvee. Deze studie is door de pluimveesector aangegrepen om een nieuwe vrijstellingstermijn van 5 jaar voor het dubben van hanenkammen te bepleiten. De overheid heeft, mede op grond van deze studie, opnieuw een vrijstelling van 5 jaar gegeven, maar daar de voorwaarde aan verbonden dat de pluimveesector met een plan van aanpak moet komen waarin wordt aangegeven hoe de sector toewerkt naar een situatie waarin deze en andere ingrepen bij pluimvee niet meer nodig zijn. De sector heeft daarop in juni 2007 een Plan van aanpak ingrepen pluimvee vastgesteld. Op basis van dit plan is met diverse onderzoeken gestart.

In haar eindrapportage van mei 2011 pleit de Stuurgroep Ingrepen Pluimvee er voor het dubben van hanenkammen toe te blijven staan en hiertoe nogmaals een nieuwe vrijstellingstermijn van 10 jaar te geven met elke 2 ½ jaar een evaluatie en rapportage. Gezocht zal worden naar mildere, alternatieve behandelmethoden en er zal met fokkerijorganisaties worden gesproken.

Bij brief van 13 juli 2011 heeft de toenmalige Staatssecretaris van Economische Zaken de heer Bleker de Tweede Kamer laten weten de vrijstellingstermijn die op 1 september 2011 afliep met 10 jaar, dus tot 1 september 2021, te verlengen.

Een meerderheid van de Tweede Kamer was het hier niet mee eens en nam in juni 2012 een motie aan om de vrijstelling niet tot 1 september 2021 te verlenen, maar tot 1 januari 2015.

Mede naar aanleiding van deze motie is op voorstel van toenmalig Staatssecretaris Dijkema in 2015 het Ingrepenbesluit zo gewijzigd dat het dubben van kammen bij bruin bevederde hanen in de legvermeerdering en in de vaccinsector niet meer is toegestaan. Dit met de motivatie dat deze ingrepen steeds minder worden uitgevoerd bij deze hanen en omdat wordt voorzien dat deze zonder grote problemen per 2015 achterwege gelaten kunnen worden.

Daarentegen besluit Staatssecretaris Dijkema het dubben van kammen van wit bevederde hanen in de legvermeerdering en in de vaccinsector blijvend toe te staan. Dit om seksefouten te voorkomen en omdat het dubben het positieve effect heeft dat de hanen hinder ondervinden van ongedubde kammen. In het Besluit diergeneeskundigen wordt bepaald dat het verwijderen van kammen alleen nog bij wit bevederde mannelijke kippen mag mits:

1. Het dier jonger is dan twee dagen, en
2. nakomelingen van het dier gewoonlijk worden gehouden voor het leggen van eieren voor de menselijke consumptie of voor de productie van vaccineieren.

Welke succes- en faalfactoren zijn er voor het stoppen van de ingreep?

Over de slagingskans om met het dubben van hanenkammen te stoppen bestaat in de legpluimveesector de nodige scepsis. De kamgrootte van de haan is gerelateerd aan vruchtbaarheid. Fokken op een kleinere kam kan bij de vrouwelijke dieren leiden tot het leggen van minder eieren. En de fokkerij richt zich nog altijd op het verder verhogen van het aantal eieren dat kippen per jaar leggen. Er zal een weg gevonden moeten worden op fokken op een kleinere kam zonder dat dit ten koste van de ei productie gaat, of het achterwege laten van het dubben waarbij een lagere ei productie wordt geaccepteerd.

3.1.8 Het aanbrengen van een merkteken aan een vleugel bij kippen

Wat houdt de ingreep in?

Een vleugelmerk wordt als een piercing met behulp van een roestvrijstalen pennetje door de vlieshuid op de vleugel gefixeerd. Dit gebeurt bij fokdieren in de leghennen- en de vleeskuikensector om ze van een individueel nummer te voorzien, zodat voorouders en eigenschappen van het dier geregistreerd kunnen worden en hierop bij de fokkerij geselecteerd kan worden.

Bij legouderdieren wordt soms de kam van de haan (zie par. 3.1.10) of de teen ingeknipt (zie par. 3.1.9.) ter identificatie.

De ingreep is krachtens artikel 2.6., e. van het Besluit diergeneeskundigen toegestaan. Ook hier geldt de algemene bepaling dat het totaal aantal ingrepen ter identificatie niet meer dan twee mag bedragen.

Wat betekent de ingreep voor het dierenwelzijn?

Hoewel hiernaar geen onderzoek is gedaan, valt redelijkerwijs aan te nemen dat de behandeling met stress gepaard gaat, maar mits goed uitgevoerd vrijwel geen pijn veroorzaakt.

Is de ingreep nodig voor diergerichte doelen?

Voor zover er sprake is van fokdoelen in het belang van het welzijn van het dier, bijvoorbeeld het voorkomen van inteelt, kun je zeggen dat de ingreep in het belang is van de kip.

Is de ingreep nodig voor mensgerichte doelen?

De ingreep vindt plaats om de dieren te kunnen identificeren en de juiste dieren met elkaar te laten paren. Seksfouten kunnen resulteren in slechtere resultaten en zijn daarom niet gewenst.

Ingrepen die ter identificatie worden aangebracht zijn vleugelmerken of het knippen van de teenvliezen. Bij ouderdieren voor de legkippensector wordt ook het dubben van de kam gebruikt ter identificatie.

Deze doelen in de fokkerij hebben te maken met productie en andere marktgerichte eisen en zijn daarmee mensgerichte doelen.

Is de ingreep wel of niet maatschappelijk aanvaardbaar?

Afhankelijk van het fokkerijdoel is de ingreep meer of minder aanvaardbaar. Gaat het bijvoorbeeld om de verhoging van de productie dan is dit minder aanvaardbaar dan wanneer er bijvoorbeeld gefokt wordt op minder agressief gedrag om veren pikken tegen te gaan.

Wat is er tot nu toe gedaan om met de ingreep te stoppen?

Welke succes- en faalfactoren zijn er voor het stoppen van de ingreep?

Voor zover bekend lopen er geen initiatieven om deze ingreep overbodig te maken. Vanwege het belang van identificatie en registratie wordt zij maatschappelijk acceptabel geacht.

3.1.9 Het inknippen van teenvliezen bij kippen en eenden

In de pluimveehouderij is soms behoefte aan een ingreep ter identificatie om verschillende foklijnen uit elkaar te houden. Dat kan bij kippen door het aanbrengen van een merkteken aan een vleugel (zie par. 3.1.8), door het inknippen van de kam van hanen (zie par. 3.1.10.), maar het Besluit diergeneeskundigen biedt in artikel 2.6., f. ook de mogelijkheid teenvliezen bij kippen en eenden in te knippen, mits het dier niet ouder is dan twee dagen.

Als bijvoorbeeld legkippen op één bedrijf worden opgefokt dan wordt vaak een extra identificatie aangebracht als de kans bestaat dat dieren van de verschillende fokkerijlijnen door elkaar kunnen raken. Dat is erg afhankelijk van soort en bedrijf. De plaats tussen welke tenen is geknipt vormt de herkenning.

Wat betekent de ingreep voor het dierenwelzijn?

Hoewel hiernaar geen onderzoek is gedaan, valt redelijkerwijs aan te nemen dat de behandeling met stress en pijn gepaard gaat.

Is de ingreep nodig voor diergerichte doelen?

Voor zover er sprake is van fokdoelen in het belang van het welzijn van het dier kun je zeggen dat de ingreep in het belang is van het dier.

Is de ingreep nodig voor mensgerichte doelen?

De ingreep heeft te maken met productie en andere marktgerichte eisen en is daarmee voor mensgerichte doelen.

Is de ingreep wel of niet maatschappelijk aanvaardbaar?

In het rapport Ongerief bij rundvee, varkens, pluimvee, nertsen en paarden (Animal Sciences Group, Wageningen Universiteit, oktober 2007) wordt het aanbrengen van vleugelmerkjes (zie par. 3.1.8.) een goed alternatief genoemd voor het inknippen van teenvliezen. Een vleugelmerk veroorzaakt naar verwachting minder ongerief dan het inknippen van de teenvliezen.

Gelet op het voorhanden zijn van dit alternatief kan het inknippen van teenvliezen bij kippen en eenden als een maatschappelijk niet aanvaardbare ingreep worden gezien.

Wat is er tot nu toe gedaan om met de ingreep te stoppen?

Voor zover bekend lopen er geen initiatieven om deze ingreep overbodig te maken en lopen er ook geen initiatieven om het inknippen van teenvliezen te vervangen door het minder ingrijpende aanbrengen van vleugelmerkjes.

Welke succes- en faalfactoren zijn er voor het stoppen van de ingreep?

Het aanbrengen van een vleugelmerkje is een goed alternatief voor het inknippen en daarmee verwonden en verminken van kippen en eenden.

In artikel 2.6., e. van het Besluit diergeneeskundigen wordt het aanbrengen van een vleugelmerkje alleen toegestaan voor kippen. Er is een wijziging van het besluit nodig om dit ook mogelijk te maken bij eenden.

Het inknippen van teenvliezen of het aanbrengen van een vleugelmerkje zal qua benodigde arbeidstijd ongeveer het zelfde zijn, maar een vleugelmerkje kost geld.

3.1.10 Het verwijderen van de kam bij hanen voor I&R

De behoefte aan een ingreep ter identificatie om verschillende foklijnen uit elkaar te houden wordt bij fokhanen ook wel ingevuld door de kam van de haan in te knippen. In artikel 2.6., n. van het Besluit diergeneeskundigen wordt dit nog toegestaan bij wit bevederde mannelijke kippen, mits: 1. Het dier jonger is dan 2 dagen, 2. Nakomelingen van het dier gewoonlijk worden gehouden voor het leggen van eieren voor de menselijke consumptie of voor de productie van vaccineieren.

Wat betekent de ingreep voor het dierenwelzijn?

Hoewel hiernaar geen onderzoek is gedaan, valt redelijkerwijs aan te nemen dat de behandeling met stress en pijn gepaard gaat. Maar het aanbrengen van een vleugelmerkje (zie par. 3.1.8.) veroorzaakt minder ongerief.

Is de ingreep nodig voor diergerichte doelen?

Voor zover er sprake is van fokdoelen in het belang van het welzijn van het dier kun je zeggen dat de ingreep in het belang is van het dier.

Is de ingreep nodig voor mensgerichte doelen?

De ingreep heeft te maken met productie en andere marktgerichte eisen en is daarmee voor mensgerichte doelen.

Is de ingreep wel of niet maatschappelijk aanvaardbaar?

Het aanbrengen van een vleugelmerkje en/of een pootring geven minder ongerief voor het dier en zijn goede alternatieven. Gelet op het voorhanden zijn van deze alternatieven kan het inknippen van de kam bij hanen ter identificatie daarom als een maatschappelijk niet aanvaardbare ingreep worden gezien.

Welke succes- en faalfactoren zijn er voor het stoppen van de ingreep?

Het aanbrengen van een vleugelmerkje is een goed alternatief voor het verwijderen en daarmee verwonden en verminken van hanen. De ingreep zou daarom definitief verboden kunnen worden.

3.2 Lichamelijke ingrepen bij varkens

Overzicht lichamelijke ingrepen bij varkens

Ingreep	Diercategorie	Stand van zaken
Neusring	Fokberen	Toegestaan.
	Buiten lopende varkens	Toegestaan.
Staart couperen	Pasgeboren biggen	Mag niet routinematig, alleen als er verwondingen zijn.
Verkleinen hoektanden	Pasgeboren biggen	Mag niet routinematig, alleen als er verwondingen zijn.
Castreren	Mannelijke biggen	Toegestaan. 65% veehouders doet het niet meer.
I&R oormerk	Alle varkens	Verplicht
Gebruiksoormerk	Zeugen	Plan combineren met I&R
Tatoeage	Fokzeugen	Per 2008 alleen bij stamboek varkens i.p.v. oormerk
Slachtblik	Varkens voor NL slachthuis	Onbeperkt toegestaan. Proef vervangen door elektronische I&R
Klopnummers (ook wel slaghameren)	Slachtvarkens voor export	Per 2015 alleen nog bij export af boerderij, niet meer af export verzamelplaats.

3.2.1 Het aanbrengen van een neusring bij mannelijke varkens

Wat houdt de ingreep in?

Bij een mannelijk varken (een beer) dat gebruikt wordt voor de fokkerij wordt door een dierenarts een gladde, roestvrij stalen ring aangebracht in de neus, waarbij ter bevestiging het neustussenschot wordt doorboord. De ring kan om een tweetal redenen aangebracht worden. In de praktijk gaat het vrijwel altijd om de eerste reden:

- Volwassen mannelijke varkens zijn groot, zwaar en sterk en kunnen een gevaar vormen voor de veiligheid van mens of dier. Met de neusring kan het in bedwang worden gehouden.
- Als een varken buiten op een zachte, natuurlijke ondergrond wordt gehouden kan het binnen korte tijd al wroetend grote stukken grond omwoelen en de bodemstructuur aantasten. Bij regenval wordt een dergelijk omgewoeld terrein erg modderig (zie hierover verder paragraaf 3.2.2.).

Wettelijk⁶ is aan het aanbrengen van een gladde roestvrijstalen neusring bij mannelijke varkens toegestaan, mits:

⁶ Zie Besluit diergeneeskundigen, artikel 2.3. toegestane ingrepen bij varkens

- 1°. de ingreep geschiedt met het oog op de veiligheid van mens of dier;
- 2°. het dier wordt gehouden of is aantoonbaar bestemd voor de fokkerij, en
- 3°. het dier wordt gehouden in een houderijsysteem met vrije uitloop.

Stand van zaken

Deze ingreep is nog steeds toegestaan, maar wordt in de praktijk zelden toegepast.

Wat betekent de ingreep voor het dierenwelzijn?

Het aanbrengen van de ring is pijnlijk en stressvol. Als het niet goed gedaan wordt kunnen er ontstekingen, zwellingen en overgevoeligheden ontstaan.

Elke keer als het varken met de ring ergens tegenaan komt, of als een dierverzorger het varken bij de ring pakt, levert dit een acute pijn op.

In de snuit van het varken zitten veel tastzenuwen. De ring hindert het varken bij het gebruik hiervan. De ring hindert in het bijzonder bij het wroeten, omdat het in de weg zit en pijn gaat doen als het dier volhardt in het wroeten. Het dier kan hierdoor zijn neus beschadigen en infecties oplopen.

De ring zou ook kunnen uitscheuren, wat pijnlijk is en risico op infecties geeft.

Met een neusring wordt het dier blijvend veranderd en is dus sprake van aantasting van de lichamelijke integriteit.

Is de ingreep nodig voor diergerichte doelen?

Varkens die elkaar niet kennen houden een gevecht om de onderlinge rangorde te bepalen. Daarbij kunnen ze onder andere naar elkaar bijten. Dat bijten wordt door de neusring bemoeilijkt en dempt zo het vechten. Echter, hier is sprake van symptoombestrijding, want als er voldoende ruimte is voor het verliezende varken om zich terug te trekken hoeven rangordegevechten niet op verwondingen uit te lopen. Nu worden volwassen fokberen individueel gehuisvest, dus veiligheid ten opzichte van andere varkens is feitelijk niet aan de orde en daarmee vervalt dit diergerichte doel.

Is de ingreep nodig voor mensgerichte doelen?

De ring is bedoeld voor de veiligheid van de verzorgers van fokberen. Als de beer niet wil lopen, niet op de kunstzeug wil springen, of een verzorger bedreigt, kan men het corrigeren met de neusring.

Maar als men de fokberen selecteert op rustig, niet agressief gedrag en de hokken en gangen zo inricht dat de verzorgers altijd weg kunnen komen van de beer, dan kunnen fokberen ook zonder neusring gehouden worden.

Is de ingreep wel of niet maatschappelijk aanvaardbaar?

Wroeten is een essentiële behoefte van het varken. Zelfs als er niets te wroeten valt zal het varken toch wroetgedrag vertonen, zo belangrijk is dit gedrag. Het dier met een ring in de neus in deze belangrijke behoefte beperken is een ernstige inbreuk op het dierenwelzijn.

Omdat de veiligheid van de mens ook zonder deze ingreep geborgd kan worden wegen de nadelen van de ingreep voor het dier niet op tegen de belangen van de mens en is de ingreep maatschappelijk niet aanvaardbaar.

Wat is er tot nu toe gedaan om met de ingreep te stoppen?

Er wordt in de fokkerij geselecteerd op rustige, niet agressieve dieren en de huisvesting voor fokberen is zo aangepast dat het aanbrengen van neusringen voor de veiligheid van de mens niet nodig is. De ingreep vindt in Nederland dan ook niet meer plaats

Bij brief van 4 oktober 2013 deelt de toenmalige Staatssecretaris van Economische Zaken mevrouw Dijkzma mee dat zij het gebruik van neusringen bij mannelijke fokvarkens wil verbieden omdat de

ingreep het welzijn en de integriteit van het dier aantast en er geen noodzaak is voor mens of dier. Tot een voorstel de ingreep te verbieden is het (nog) niet gekomen.

Welke succes- en faalfactoren zijn er voor het stoppen van de ingreep?

Dat deze ingreep na zoveel jaar nog steeds niet is verboden, is teleurstellend, omdat de ingreep bij een betrekkelijk klein aantal dieren wordt uitgevoerd en er relatief eenvoudige, diervriendelijkere alternatieven zijn.

Het aantal fokberen dat in de varkenshouderij gehouden wordt is heel klein.

- Ze worden gehouden op speciale K.I. stations voor spermawinning.
- Varkensfokkers houden beren vaak als z.g. zoekbeer om langs de zeugen in de dekstal te lopen en zo berigheid bij de zeugen te stimuleren en aan te geven welke zeugen gedekt willen worden, zodat de fokker deze zeugen kunstmatig kan insemineren.

Vanwege het geringe aantal dieren en omdat de benodigde aanpassingen in de huisvesting meestal beperkt zijn, hebben inmiddels alle KI stations en varkensfokkers met een zoekbeer de huisvesting voor zover nodig aangepast en geeft een verbod op de neusring geen problemen meer voor deze bedrijven.

3.2.2 Het aanbrengen van een neusring bij varkens buiten op zachte grond

Wat houdt de ingreep in?

Artikel 2.3., onder d. van het Besluit diergeneeskundigen staat het aanbrengen van een roestvrij stalen ring naast het oogmerk veiligheid (zie paragraaf 3.2.1.) ook toe bij mannelijke varkens die buiten op zachte grond gehouden worden.

Bij een varken dat naar buiten kan of buiten gehouden wordt,

- wordt door de veehouder een gladde roestvrijstalen ring in de neus aangebracht, welke aan twee zijden tegen het neustussenschot klemt, of
- brengt de dierenarts een gladde, roestvrijstalen ring in de neus aan waarbij het neusschot wordt doorboord om de ring te bevestigen.

Een vroeger veel gebruikt alternatief voor de gladde roestvrije stalen neusring is de z.g. neuskram. Deze puntige kram is met het inwerking treden van het Ingrepenbesluit per 1 september 1996 verboden.

Stand van zaken

Deze ingreep is nog steeds toegestaan, maar wordt in de praktijk zelden toegepast.

Wat betekent de ingreep voor het dierenwelzijn?

Het aanbrengen van de ring is pijnlijk en stressvol. Als het niet goed gedaan wordt kunnen er ontstekingen, zwellingen en overgevoeligheden ontstaan.

Elke keer als het varken met de ring ergens tegen aan komt, of als een diervorzorger het varken bij de ring pakt, levert dit een acute pijn op.

In de snuit van het varken zitten veel tastzenuwen. De ring hindert het varken bij het gebruik hiervan. De ring hindert in het bijzonder bij het wroeten, omdat het in de weg zit en zeer gaat doen als het dier volhardt in het wroeten. Het dier kan hierdoor zijn neus beschadigen en infecties oplopen.

De ring zou ook kunnen uitscheuren, wat pijnlijk is en risico op infecties geeft.

Met een neusring wordt het dier blijvend veranderd en is dus sprake van aantasting van de lichamelijke integriteit.

Is de ingreep nodig voor diergerichte doelen?

Varkens die elkaar nog niet kennen zullen via een gevecht de rangorde bepalen. Een neusring kan het varkens moeilijker maken elkaar bij zo'n rangordegevecht te verwonden. Echter, hier is sprake van symptoombestrijding, want als er voldoende ruimte is voor het verliezende varken om zich terug te trekken hoeven rangordegevechten niet op verwondingen uit te lopen.

Als het varken buiten loopt en in de grond wroet kan het wormbesmettingen oplopen. Een neusring gaat wroeten tegen en voorkomt zo wormbesmettingen. Echter, hier is sprake van symptoombestrijding, want als de bodem goed verzorgd wordt, het aantal varkens per hectare niet te groot is en de varkens regelmatig omgeweid worden kan het risico op wormeieren drastisch beperkt worden.

Is de ingreep nodig voor mensgerichte doelen?

Als de varkenshouder niet wil dat alle grond, of een deel daarvan, waarop de varkens lopen, wordt omgewoeld dan kan hij dat doel met deze ingreep bereiken.

Zo zorgt een neusring voor een lagere uitspoeling van nitraat uit mest naar grond- en oppervlaktewater, doordat het varken niet kan wroeten en de graszode gesloten blijft. Doordat het varken niet kan wroeten is er ook een lagere kans op besmetting met wormeieren. En als het land niet omgewoeld wordt heeft de varkenshouder ook minder kosten van het egaliseren en opnieuw inzaaien van grasland.

Is de ingreep wel of niet maatschappelijk aanvaardbaar?

Wroeten is een essentiële behoefte van het varken. Zelfs als er niets te wroeten valt zal het toch wroetgedrag vertonen. Het dier met een ring in de neus in deze belangrijke behoefte beperken is een ernstige inbreuk op het dierenwelzijn en is maatschappelijk gezien niet aanvaardbaar.

De varkenshouder zou het omwoelen ook kunnen accepteren. Hij zou het wroeten bijvoorbeeld wat kunnen afremmen door de varkens binnen of buiten op een verharde ondergrond wat te wroeten en te eten te geven en ze daarna pas op de zachte grond toe te laten.

Wat is er tot nu toe gedaan om met de ingreep te stoppen?

De scharrelvarkenssector heeft in 2000 Wageningen Universiteit een literatuuronderzoek laten doen naar alternatieven voor de neusring.⁷ Daaruit komt naar voren dat maatregelen als gebruik van sterkere, sneller groeiende grassoorten, een lagere bezetting van het aantal varkens per hectare, het regelmatig omweiden, het weiden van varkens voor het ochtend- en het avondeten zodat ze hongerig zijn en gaan grazen in plaats van wroeten, e.d. maatregelen zijn die het omwoelen van de grond door varkens terug kunnen dringen.

Overigens mag de uitloop in de scharrelvarkenshouderij verhard en deels overkapt zijn. In de praktijk krijgen scharrelvarkens dan ook vaak geen uitloop op zachte grond en is het al dan niet aanbrengen van een neusring dan al helemaal geen issue.

De meeste biologisch gehouden zeugen krijgen op basis van een private afspraak uit 2001 tussen de biologische varkenshouders en supermarkten in Nederland uitloop op zachte grond. Verder zijn er maar heel weinig bedrijven die varkens uitloop op zachte grond bieden. Voor de biologische varkenshouderij is onderzoek gedaan naar het management van de weiden waarop de zeugen lopen. Mede op basis hiervan is de conclusie dat een neusring tegen het omwoelen van de grond niet nodig is en wordt dit in de praktijk van de biologische varkenshouderij in Nederland niet toegepast.

⁷ M. Mul en H. Hopster. Zijn er alternatieven voor de neusring? WUR, 2000. <http://edepot.wur.nl/48739>

Welke succes- en faalfactoren zijn er voor het stoppen van de ingreep?

Het gaat hier om een betrekkelijk klein aantal dieren gehouden op biologische bedrijven. De biologische varkenshouders beogen hun dieren zo natuurlijk mogelijk te houden en zijn dan ook gemotiveerd om een onnatuurlijke ingreep als het aanbrengen van een neusring ter beperking van natuurlijk gedrag, in casu wroeten, achterwege te laten. Helaas is de ingreep nog steeds niet formeel verboden.

3.2.3 Staart couperen bij varkens

Wat houdt de ingreep in?

In de eerste 4 dagen na de geboorte van het varken wordt met een heet mesje een groot deel van de staart verwijderd. Dit gebeurt om te voorkomen dat varkens in elkaars staart bijten.

Bij vrouwelijke biggen bestemd voor de fokkerij wordt het staartje meestal iets minder ingekort als bij de overige biggen. Dit, omdat men fokzeugen wil met staarten die de kling (de schede van de zeug) afdekken.

Volgens de Europese richtlijn inzake de bescherming van het welzijn van varkens mag het couperen van varkensstaarten niet

routinematig gebeuren. Er moet sprake zijn van kwetsuren van spenen bij zeugen of van oren en staarten bij andere varkens en er moet eerst geprobeerd worden het bijten in staart en andere lichaamsdelen van varkens te voorkomen. Pas als maatregelen ter voorkoming van staartbijten en andere gedragsstoornissen niet werkzaam zijn gebleken, mag een varkenshouder de staarten couperen.

De officiële tekst in de Europese richtlijn inzake de bescherming van het welzijn van varkens en in het Nederlandse Besluit diergeneeskundigen, artikel 2.3 luidt;

- het verwijderen van een deel van de staart bij biggen, mits:
 - 1°. het dier niet ouder is dan vier dagen;
 - 2°. kwetsuren van spenen bij zeugen of van oren en staarten bij andere varkens zijn geconstateerd, en
 - 3°. getroffen maatregelen, waaronder het aanpassen van omgevingsfactoren of beheerssystemen, waarbij de omgeving en de varkensdichtheid in aanmerking worden genomen en die dienen ter voorkoming van staartbijten en andere gedragsstoornissen, niet werkzaam zijn gebleken;

Wat betekent de ingreep voor het dierenwelzijn?

Tot in het puntje van de staart zijn zenuwen aanwezig en couperen van de staart is dan ook pijnlijk. Als je coupeert kunnen de zenuwstompen weer gaan uitgroeien waardoor er een zenuwwoekering (een neuroma) kan ontstaan. Een gecoupeerde staart is gevoelig, niet alleen bij bijten, maar ook bij het ergens tegen aan komen, bijvoorbeeld tegen de hokafscheiding. Dit verklaart waarom een gecoupeerd varken zich minder laat bijten.

Omdat bij couperen de barrière van de huid wordt doorbroken is er risico op infectie en ontsteking. Er is wel verschil in kans op infectie; als het couperen gebeurt met een koud mes is de kans op infecties groter, gebeurt het met een heet mes dan wordt de wond dichtgeschroeid en is de kans hierop kleiner. Met het verwijderen van een stuk van de staart wordt het varken blijvend veranderd en wordt dus de lichamelijke integriteit van het dier aangetast.

Is de ingreep nodig voor diergerichte doelen?

Als varkens ruzie maken om bij het voer te kunnen, zich vervelen, of ze zijn wat ziek, of ontevreden over het voer of het klimaat dan willen ze hun onvrede nog al eens uiten door elkaar te bijten. De staart is dan een geliefd bijtobject. Dit kan tot verwondingen en zelfs tot ontstekingen leiden. Zo gezien is de ingreep nodig in het belang van het dier.

Maar er moet ook naar de achterliggende oorzaken gekeken worden. Het bijten kan veroorzaakt worden door diverse tekortkomingen in huisvesting en verzorging en het is zaak te kijken of die achterliggende oorzaken aangepakt kunnen worden, zodat de ingreep achterwege gelaten kan worden.

Is de ingreep nodig voor mensgerichte doelen?

Staartbijten kan tot verwondingen en ontstekingen, zelfs tot in het ruggenmerg van het varken leiden. Het kan leiden tot meer sterfte, groeivertraging en afkeuring van het karkas of onderdelen daarvan in het slachthuis. Het kan daardoor een flinke schadepost voor de varkenshouder opleveren. De ingreep is dus zo gezien in het belang van de varkenshouder.

Is de ingreep wel of niet maatschappelijk aanvaardbaar?

In de huidige reguliere varkenshouderijssystemen leidt het weglaten van couperen van de staart tot ernstige aantastingen van het dierenwelzijn en grote schades voor de varkenshouder en kan men er daarom niet buiten. Maar kijk je naar de achterliggende oorzaken dan moet geconstateerd worden dat het couperen gebeurt om het varken aan te passen aan huisvesting en verzorging waarin onvoldoende met de behoeften van het varken rekening is gehouden. Er is kennelijk te weinig vreet-, bewegings- en vluchtruimte, te weinig omgevingsverrijking en er zijn soms tekortkomingen in klimaat, voeding en gezondheid die tot staartbijten leiden. Het is dan ook zaak niet het varken maar de omstandigheden waarin het varken gehouden wordt aan te passen.

Wat is er tot nu toe gedaan om met de ingreep te stoppen?

Op initiatief van de LTO vakgroep Varkenshouderij en de Dierenbescherming heeft een werkgroep van stakeholders uit de varkenssector in 2012 alle aspecten van bijtgedrag en het couperen van staarten tegen het licht gehouden om zo tot een meer gezamenlijk gedragen probleemperceptie en een meer gezamenlijke kijk op mogelijke oplossingen te komen. In juni 2013 is dit uitgemond in de Verklaring van Dalfsen. De ondertekenaars van deze verklaring focussen op stapsgewijs minder kort couperen in de bestaande varkenshouderijssystemen, naast het bieden van ondersteuning aan verantwoorde initiatieven van andere partijen. Hiertoe is een routeplan opgesteld.

In het kader van de Verklaring van Dalfsen heeft op het Varkens Innovatie Centrum van Wageningen Universiteit en Research in Sterksel een demonstratieproject plaatsgevonden om veel kennis op te doen met het houden van varkens met intacte staarten. Er wordt gewerkt aan het ontwikkelen van een vangnet (toolbox) ter voorkoming en beëindiging van bijtgedrag en een checklist om risicofactoren vast te stellen.

In 2018 wordt gestart met een netwerk van varkenshouders, die actief aan de slag gaan met het verminderen van bijproblemen. Zij wisselen onderling en met experts kennis en ervaringen uit.

Internationaal is samenwerking gezocht. Dit heeft geresulteerd in structurele afstemming op dit thema binnen West Europa. Er is een overzicht gemaakt van lopend onderzoek en er wordt samenwerking gezocht tussen praktijknetwerken in de verschillende landen.

De Europese commissie heeft ter verduidelijking van de EU Varkensrichtlijn een aanbeveling opgesteld met maatregelen om het couperen van staarten minder noodzakelijk te maken. Het gaat daarbij om aanwijzingen voor verrijkingsmateriaal en het opstellen en uitvoeren van een risicobeoordeling per bedrijf.⁸ Deze aanbeveling wordt begeleid door een werkdocument met goede praktijken ter voorkoming van routinematig couperen en het verstrekken van verrijkingsmateriaal aan varkens⁹. Ook voert de Europese Commissie in diverse lidstaten audits uit. In mei 2017 was de audit in Nederland. De Commissie was kritisch over het feit dat vrijwel alle Nederlandse varkenshouders nog couperen, maar positief over de initiatieven en onderzoeken om stapsgewijs de staarten langer te laten.

De Tweede Kamer heeft in 2013 en 2014 moties aangenomen waarin gevraagd wordt een einddatum vast te stellen waarop het staart couperen in Nederland beëindigd moet zijn. (Motie Thieme, Kamerstuk 28286, nr. 84. en Motie Van Dekken, Kamerstuk 28286, nr. 666).

Minister Schouten heeft in een brief aan de Tweede Kamer van 5 februari 2018 laten weten dat zij begin 2019 met de sector het gesprek aangaat over een reële einddatum om te stoppen met couperen.

Naast de activiteiten in het kader van de Verklaring van Dalfsen is Keten Duurzaam Varkensvlees (KDV) aan het experimenteren met minder en uiteindelijk helemaal niet meer couperen. Eerst wordt dit bij een drietal aan KDV deelnemende varkenshouders uitgeprobeerd en als dit goed gaat is het plan dit naar tien varkensbedrijven en daarna stapsgewijs naar steeds meer varkensbedrijven uit te breiden. Uiteindelijk wil KDV met alle ruim 300 aan zijn keten deelnemende varkenshouders stoppen met staart couperen. De verwachting van KDV is dat hiermee wel enkele tot tien jaar mee gemoeid zijn.

Tien varkenshouders in het oosten van het land houden varkens met lange staarten en laten deze slachten bij de Duitse slachterij Tönnies, ten behoeve van een Zweedse supermarkt. Zij krijgen hiervoor zo'n 20 euro per varken extra uitbetaald. Met dit extra geld kunnen ze meer personeel en meer en beter verrijkingsmateriaal inzetten, waardoor de staarten er zonder problemen aan kunnen blijven.

Welke succes- en faalfactoren zijn er voor het stoppen van de ingreep?

Er heerst grote scepsis onder reguliere varkenshouders over de haalbaarheid van het achterwege laten van de ingreep. Zij verwachten staartbijten op grote schaal met als gevolg ernstige verwondingen en grote economische schade.

Het betreft een multifactorieel probleem dat waarschijnlijk aanpassingen in huisvesting en verzorging vergt. De meerkosten hiervan zullen structureel in de markt terugverdiend moeten worden.

Als het lukt ligt er kans om zich er op voor te staan en zich er in de markt mee te onderscheiden dat zaken als klimaat, voeding, gezondheid en omgevingsverrijking kennelijk in orde zijn.

⁸ COMMISSION RECOMMENDATION (EU) 2016/336 of 8 March 2016 on the application of Council Directive 2008/120/EC laying down minimum standards for the protection of pigs as regards measures to reduce the need for tail-docking

⁹ COMMISSION STAFF WORKING DOCUMENT on best practices with a view to the prevention of routine tail-docking and the provision of enrichment materials to pigs

3.2.4 Het verkleinen van hoektanden

Wat houdt de ingreep in?

Met een tang of met een kleine slijptol worden de hoektandjes van biggen ingekort. Dit om te voorkomen dat de biggen tijdens het zogen de uier van de zeug verwonden, of dat ze tijdens rangordegevechten elkaar verwonden.

Omdat bij verkeerd knippen de tand kan splijten, afbreken en soms de hele tand uit het bekje werd gerukt is in Nederland sinds 1 januari 2009 alleen nog vijlen van tandjes toegestaan. Aan het vijlen zijn wettelijk een aantal voorwaarden gesteld. De big mag niet ouder dan zeven dagen zijn, de tanden moeten glad en intact blijven, er moet sprake zijn van kwetsuren bij zeugen of bij andere varkens, en getroffen maatregelen helpen niet. Het verkleinen van hoektanden mag dus niet routinematig gebeuren.

De Europese richtlijn inzake de bescherming van het welzijn van varkens staat naast vijlen ook het knippen van tandjes toe. De Nederlandse overheid staat met ingang van 1 januari 2009 alleen vijlen toe, niet knippen. In het Besluit diergeneeskundigen staat hierover het volgende art. 2.3:

- **c.** het door vijlen uniform verkleinen van hoektanden van biggen, mits:
 - 1°. het dier niet ouder is dan zeven dagen;
 - 2°. de tanden glad en intact blijven;
 - 3°. kwetsuren van spenen bij zeugen of van oren en staarten bij andere varkens zijn geconstateerd.

Wat betekent de ingreep voor het dierenwelzijn?

Het oppakken en vijlen van de tandjes is stressvol en kan tijdelijk tot tandpijn en hoofdpijn leiden.

Is de ingreep nodig voor diergerichte doelen?

Wanneer er kwetsuren bij zeugen en/of biggen zijn als gevolg van bijten met scherpe tandjes en maatregelen om hier wat aan te doen helpen niet, dan kan het als een diergericht doel gezien worden om de hoektanden te verkleinen.

Maar uiteindelijk moeten de achterliggende oorzaken worden opgespoord en aangepakt. Voor verwondingen aan de uier van de zeug is de achterliggende oorzaak meestal dat de zeug onvoldoende melk geeft. Dan moet via voermaatregelen de melkgift verhoogd worden. Voor het tegengaan van verwondingen bij biggen moet gekeken worden naar factoren als de omvang van de toom biggen en toegang tot de uier van de zeug.

Is de ingreep nodig voor mensgerichte doelen?

Wanneer er kwetsuren bij zeug en/of biggen zijn als gevolg van het bijten met scherpe tandjes en maatregelen hiertegen helpen niet dan is het in het belang van de varkensfokker om de tandjes in te korten.

Maar het is ook in het belang van de varkensfokker de achterliggende oorzaak te vinden en aan te pakken, zodat weer met de vervelende en tijdrovende klus van tandjes verkleinen gestopt kan worden.

Is de ingreep wel of niet maatschappelijk aanvaardbaar?

De ingreep is uit maatschappelijk oogpunt hooguit als tijdelijke noodmaatregel aanvaardbaar. De varkensfokker moet zorgen dat de zeug zo verzorgd wordt dat zij voldoende melk geeft aan haar zogende biggen. Voor het tegengaan van verwondingen bij biggen moet gekeken worden naar factoren als de omvang van de toom biggen en toegang tot de uier van de zeug.

Wat is er tot nu toe gedaan om met de ingreep te stoppen?

Standaard van alle biggen de hoektandjes verkleinen komt weinig meer voor. De meeste varkensfokkers verkleinen de hoektandjes helemaal niet meer. Op die bedrijven waar dit nog wel gebeurt zouden varkensfokkers in overleg met hun dierenarts en hun veevoedadviseur naar de oorzaken moeten kijken en deze moeten aanpakken.

Welke succes- en faalfactoren zijn er voor het stoppen van de ingreep?

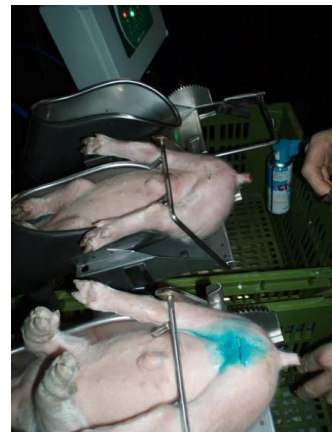
Hoektanden verkleinen is een vervelende en tijdrovende klus. Varkenshouders zijn dan ook gemotiveerd om deze achterwege te laten. Naarmate meer varkenshouders er mee stopten zijn anderen dit voorbeeld gaan volgen.

3.2.5 Het onvruchtbaar maken van mannelijke varkens

Wat houdt de ingreep in?

Met een scherp mesje wordt een inkeping in de balzak gemaakt, de zaadstrengen worden losgesneden en de beide teelballen worden door de inkeping uit de balzak verwijderd.

Volgens de EU richtlijn inzake minimum regels ter bescherming van het welzijn van varkens mag dit zonder verdoving door de varkenshouder uitgevoerd worden voor een leeftijd van 7 dagen. Bij oudere biggen is castratie alleen toegestaan onder verdoving door een dierenarts met langdurige pijnbestrijding na. In de praktijk doen varkenshouders de castratie zelf binnen 7 dagen.

De tekst in de Europese richtlijn inzake de bescherming van het welzijn van varkens en de tekst in het Besluit diergeneeskundigen, artikel 2.3 luidt:

- a. het verrichten van lichamelijke ingrepen betreffende het onvruchtbaar maken van mannelijke varkens mits:
 - 1°. de ingreep op andere wijze dan door het scheuren van weefsel plaatsvindt, en
 - 2°. indien het dier ouder is dan zeven dagen de ingreep onder anesthesie en met aanvullende langdurige analgesie wordt uitgevoerd;

Wat betekent de ingreep voor het dierenwelzijn?

Chirurgische castratie leidt tot pijn en tast de fysiologie en het gedrag van het varken aan. Zo leidt castratie één tot enkele dagen na de ingreep tot minder liggen, minder zogen, een lager speengewicht en meer last van ontstekingen.

Chirurgische castratie betekent een blijvende wijziging van het dier en tast dus de lichamelijke integriteit blijvend aan.

Is de ingreep nodig voor diergerichte doelen?

Vanuit het dier gezien is er geen reden tot castratie, of het moet zijn om negatief berengedrag, zoals vechten en op elkaar rijden, tegen te gaan. Maar dat negatieve gedrag kan voorkomen worden door alle mogelijke stressfactoren, zoals ruimtegebrek, gebrek aan afleiding, of onvrede over voeding, klimaat of gezondheid, in de houderij zoveel mogelijk te voorkomen c.q. te dempen.

Is de ingreep nodig voor mensgerichte doelen?

5 tot 15% van de mannelijke varkens vertoont berengeur bij slachtgewichten boven de 85 kg. Als de consument vlees afkomstig van deze dieren verhit komt er een indringende geur van zweet, mest en urine vrij. Deze geur is bedoeld om vrouwelijke varkens te lokken, maar mensen vinden de geur zeer onaangenaam. Het vlees is kwalitatief niet anders, maar de lust tot opeten vergaat. Maar via maatregelen in fokkerij, voeding en uitselecteren van stinkende karkassen in het slachthuis kan de kans op karkassen met berengeur en confrontatie van consumenten hiermee drastisch beperkt worden. En als beren niet gecastreerd worden hebben ze een betere voederconversie wat een financieel voordeel voor de varkenshouder oplevert. Stoppen met castreren dient zo een hoger menselijk doel dan castratie.

Is de ingreep wel of niet maatschappelijk aanvaardbaar?

Onvruchtbaar maken is een zware lichamelijke ingreep. Het varken wordt zo aangepast aan de behoeften van de mens. Aangezien er ook alternatieven zijn, of ontwikkeld kunnen worden is de ingreep al met al maatschappelijk niet aanvaardbaar, uitgezonderd misschien de houderij van heel zware varkens voor heel specifieke varkensvleesproducten.

Wat is er tot nu toe gedaan om met de ingreep te stoppen?

Nadat hier al vele malen in workshops en vergaderingen over was gesproken hebben de LTO vakgroep Varkenshouderij en de Dierenbescherming in 2004 een werkgroep van stakeholders uit de varkenssector ingesteld die de problematiek van alle kanten heeft bekeken om tot een gezamenlijke probleemperceptie en een gezamenlijk beeld van mogelijke oplossingen te komen. Op een minisymposium in het Ministerie van Landbouw januari 2005 heeft de werkgroep haar eindrapport gepresenteerd en aan toenmalig Staatssecretaris Odink overhandigd. Naast een analyse van de problematiek wordt in het rapport aangegeven dat het door een combinatie van maatregelen op het vlak van fokkerij, huisvesting, verzorging en detectie op berengeur aan de slachtlijn mogelijk moet zijn met castreren te stoppen.

Grote spelers in de varkenshouderij waren bereid mee te doen aan onderzoek naar stoppen met castreren. In de Verklaring van Noordwijk spraken de varkenssector en de supermarkten in 2007 uit aan verdoofd castreren en het uiteindelijk met het stoppen van castreren te willen werken.

Om te beginnen kwam er onderzoek naar verdoofd castreren en werd een methode ontwikkeld om met behulp van CO₂ biggen onder algehele verdoving te castreren. De supermarkten betaalden via een fonds de verdovingscursus en de verdovingsapparatuur van de varkensfokkers.

De varkenshouders van Milieukeur De Hoeve (tegenwoordig Keten Duurzaam Varkensvlees geheten) stopten in 2007 helemaal met castratie en zetten het vlees van de ongecastreerde beren zowel in het slachters- als het supermarktkanaal af. Zij toonden daarmee aan dat dit technisch en economisch gaat.

Van 2009 tot en met 2013 liep het Nederlandse project Stoppen met castreren en werd er onderzoek gedaan naar terugdringen van berengeur via fokkerij, consumentenacceptatie van berengeur, detectie van berengeur aan de slachtlijn, en het houden van beren in de varkenshouderij¹⁰.

Daar veel varkens en varkensvlees uit Nederland worden geëxporteerd naar Duitsland, de rest van Europa en de wereldmarkt is internationale acceptatie van vlees van ongecastreerde beren van groot belang. Mede op aandrang van Nederland kwam in 2010 de Verklaring van Brussel tot stand. Een Europees convenant waarin marktpartijen en maatschappelijke organisaties samen werken aan het streven in 2018 met castratie te stoppen. Verdoofd castreren wordt hierbij gezien als een tussenoplossing.

Nadat het Nederlandse project Stoppen met castreren in 2013 was afgerond, heeft de stuurgroep hiervan zich omgedoopt in Boars 2018 om internationaal aan de acceptatie van beren en berenvlees en het stoppen met castreren te werken. Vertegenwoordigers van Boars 2018 spelen een actieve rol in de Europese Expert Group in het kader van de Verklaring van Brussel.

Boars 2018 werkt ook samen met Eurogroup for Animals, de Europese koepel van de grootste dierenwelzijnsorganisaties uit de EU lidstaten, waaronder de Nederlandse Dierenbescherming. Met Eurogroup wordt o.a. gewerkt aan het informeren van de vleessector en retailers in Frankrijk, Duitsland en Denemarken.

De doelstellingen van de Verklaring van Brussel om in 2012 nog alleen verdoofd te castreren en per 2018 geheel met castratie te stoppen zijn niet gehaald. Maar met name in Noordwest Europa zijn wel de nodige ontwikkelingen op gang gekomen en er wordt gekeken naar voortzetting van de inspanningen om met castratie te stoppen.

In Nederland castreert inmiddels 65% van de varkenshouders niet meer en de rest doet dit onder verdoving. Voor de 35% Nederlandse varkenshouders die nog castreren is het wachten op voldoende acceptatie op de Duitse markt en andere exportmarkten van ongecastreerde biggen en varkensvlees van ongecastreerde mannelijke varkens.

Die acceptatie groeit gestaag getuige het groeiend aantal varkenshouders dat op de exportmarkten niet meer castreert. Zo castreert inmiddels in Duitsland ca. 20%, in Frankrijk 22% en in België 10% niet meer. In Groot-Brittannië wordt vanouds al niet gecastreerd.

Duitsland heeft aangekondigd per 1 januari 2019 alleen nog castratie onder verdoving toe te staan. En het Duitse bedrijfsleven wil deze eis ook stellen aan import van biggen en varkensvlees. Dit zal door heel Europa een forse stimulans geven aan verdoofd castreren dan wel het maar gelijk stoppen met castratie. Voor Duitsland zelf is de verwachting dat varkenshouders in het zuiden van Duitsland verdoofd gaan castreren, terwijl varkenshouders in het Noorden van Duitsland op grote schaal met castratie gaan stoppen.

Welke succes- en faalfactoren zijn er voor het stoppen van de ingreep?

Onder maatschappelijke druk en omdat de varkenssector kans zag op voordelen als stoppen met castreren zou lukken, is sinds 2006 hiervan werk gemaakt. Eerst is onder maatschappelijke druk een methode voor verdoofd castreren ontwikkeld en ingevoerd als tussenoplossing. Vervolgens hebben de varkenssector en de overheid een meerjarig onderzoeksprogramma opgezet dat uiteindelijk aanvaardbare oplossingen opleverde om op verantwoorde wijze te kunnen stoppen met castreren.

¹⁰ Zie voor de onderzoeksresultaten van dit project en recentere info over stoppen met castreren <http://boars2018.com/nl/>

Inmiddels wordt zo'n 65% van de mannelijke varkens in Nederland niet meer gecastreerd. Met stoppen met castreren van de overige 35% wordt gewacht op marktacceptatie in Duitsland en andere landen. Deze acceptatie groeit langzaam maar gestaag. Zo houden in België, Duitsland en Frankrijk steeds meer varkenshouders met castreren op en accepteren steeds meer retailers in deze landen berenvlees, of stellen non-castratie zelfs als inkoopvoorwaarde.

In Duitsland is inmiddels zo'n 20% van de varkenshouders gestopt met castreren en groeit dit aantal langzaam. De grote Duitse varkensslachterijen slachten veel ongecastreerde mannelijke varkens. Er is, vooral van kleine vleesproducenten en slagers, veel weerstand tegen stoppen met castratie. Per 1 januari 2019 wil de Duitse overheid castratie zonder verdoving en pijnbestrijding achteraf verbieden. Dit betekent extra werk en kosten in geval van castratie. Te verwachten valt dat dit een extra stimulans zal geven aan veel varkensfokkers om dan toch maar te stoppen met castratie.

In Denemarken wil het bedrijfsleven nog niet aan non-castratie, maar wordt wel gewerkt aan oplossingen om met castratie te stoppen. Denemarken staat op het punt van een doorbraak in het elektronisch detecteren aan de slachtlijn van mannelijke varkens op berengeur. Als deze doorbraak er inderdaad komt valt te verwachten dat ook in Denemarken gestopt gaat worden met varkenscastratie.

3.2.6 Het verminderen van het aantal ingrepen voor I&R bij fokvarkens

Wat houden de ingrepen in?

Op basis van vroeger het Ingrepenbesluit uit 1996 en thans het Besluit diergeneeskundigen zijn maximaal twee ingrepen toegestaan ter identificatie van een dier. In de varkenshouderij betreft dit:

1. Een I&R-merk met het UBN-nummer van het bedrijf van geboorte. Dit wordt voor een leeftijd van vijf weken bij de biggen aangebracht,
2. Een slachtblik als het varken afgevoerd wordt naar de slacht.
3. Maar daarnaast wordt door varkenshouders bij fokvarkens (zeugen waarmee zij op hun bedrijf biggen fokken) een extra z.g. gebruiksoormerk aangebracht ter individuele herkenning van deze dieren. Zo kan men bijhouden wanneer een fokzeug is geïnsemineerd en wanneer het is uitgerekend om biggen te werpen. Vaak wordt zo'n gebruiksoormerk van een chip voorzien waarmee de fokzeug een voerstation in kan, of op een weegschaal gewogen kan worden.
4. En in de fokkerij van zuivere en hybride varkens worden de fokvarkens ook nog eens voorzien van een tatoeage in het oor.

Oormerk aanbrengen

Slachtblikken

Tatoeëertang

In totaal worden op fokvarkens zo drie en op zuivere en hybride fokvarkens zelfs vier ingrepen voor I&R toegepast.

Ad 1 en 3. De wettelijk verplichte I&R oormerken en het gebruiksoormerk worden met een tang in het oor geknepen waarbij de oorschelp wordt geperforeerd met een scherpe metalen punt.

Ad 2. Een slachtblik wordt met een tangetje op de oorrand van het varken aangebracht als het naar het slachthuis gaat.

Ad 4. De tatoeage wordt met een tatoeëertang met scherpe naalden en inkt in het oor geknepen.

Wat betekenen de ingrepen voor het dierenwelzijn?

Ad 1 en 3. Het aanbrengen van oormerken veroorzaakt bij het varken stress. Verder veroorzaken oormerken behalve een kleine verwonding vaak ook een ontstekingsreactie van een week tot enkele weken. Een klein deel van de dieren heeft gedurende langere tijd in ernstigere mate last van een ontsteking met pus en zwelling van het oor.

Het uitscheuren van oormerken, bijvoorbeeld door het ergens achter haken komt regelmatig voor, wat naast pijn en bloeden infecties kan veroorzaken. Als een oormerk uitgescheurd of anderszins uit het oor verdwenen is moet een nieuw oormerk ingebracht worden.

Ad 2. Het aanbrengen van het slachtblik veroorzaakt stress en enige pijn.

Ad 4. Van het aanbrengen van een tatoeage in het oor ondervindt het varken stress van de behandeling en het voelt een kortstondige pijn van de naalden, waarbij ook wat bloed vrij kan komen. Slechts zelden leidt deze ingreep tot wondzwelling of zelfs ontsteking.

Is de ingreep nodig voor diergerichte doelen?

Ad 1. De twee verplichte oormerken worden aangebracht om middels I&R de herkomst van een dier vast te kunnen stellen en langs die weg ook de gezondheidsstatus te kunnen achterhalen. Deze oormerken zijn via Europese regels verplicht gesteld. Dat kan gezien worden als een diergericht doel.

Ad 2. Het slachtblik wordt aangebracht om het varken ook na bedwelmen en doden in het slachthuis te kunnen volgen. Dit is geen diergericht doel.

Ad 3. Een gebruiksoormerk wordt aangebracht om fokvarkens individueel te kunnen herkennen met het oog op insemineren en het werpen van biggen. Er kan een chip aan toegevoegd zijn om de fokvarkens toegang tot een voerstation te geven waar het een afgewogen portie voer krijgt. Deze doelen kunnen gezien worden als diergerichte doelen.

Ad 4. De tatoeage helpt bij het voorkomen van seksefouten in de fokkerij, zoals inteelt. Het helpt ook bij het fokken op doelen in het belang van het varken, zoals bijv. een sterk beenwerk of een zich sociaal gedragend varken. In die zin kan gezegd worden dat het bijdraagt aan diergerichte doelen.

Is de ingreep nodig voor mensgerichte doelen?

Ad 1. Met de wettelijk verplichte I&R oormerken ligt vast wie eigenaar van een dier is, kan de gezondheidsstatus achterhaald worden ter voorkoming van verspreiding van dierziekten en de I&R kan gebruikt worden in de fokkerij. Dit zijn alle mensgerichte doelen.

Ad 2. Het slachtblik helpt het varken in het slachthuis te volgen en is een mensgericht doel.

Ad 3. Het gebruiksoormerk helpt de varkensfokker bij het managen van zijn fokdieren en dient zo een menselijk doel.

Ad 4. De tatoeage is bedoeld om fokzeugen te voorzien van een onuitwisbaar merkteken teneinde met de juiste zeug te fokken op allerlei gewenste fokdoelen. Die fokdoelen zijn eerst en vooral gericht op productiedoelen, zoals veel biggen werpen, snel groeien en bepaalde aspecten van de vleeskwaliteit zoals veel of juist weinig vet, etc.. Maar ook de hiervoor genoemde voorbeelden van diergerichte doelen, zoals het voorkomen van seksefouten en inteelt, zijn ook in het belang van de mens.

Is de ingreep wel of niet maatschappelijk aanvaardbaar?

Twee oormerken voor I&R, in elk oor één, zijn wettelijk verplicht om de herkomst van elk varken en daarmee de gezondheidsstatus te kunnen bepalen. Dit is zowel in het belang van het dier als in het belang van de mens. Het belang hiervan wordt zo zwaar gewogen dat de hiermee gemoeide ingreep maatschappelijk aanvaardbaar wordt geacht.

Van het gebruiksoormerk en de tatoeage kun je je afvragen waarom dit niet op enigerlei wijze met de twee reeds verplichte oormerken gecombineerd wordt. Het belang van de twee ingrepen wordt daarom minder zwaar wegend gevonden.

Op grond van het vorenstaande wordt er gezocht naar een mogelijkheid om het aantal ingrepen voor I&R tot twee te beperken.

Wat is er tot nu toe gedaan om met de ingreep te stoppen?

In het Ingrepenbesluit van 1996 is bepaald (zie art. 4, lid 3 van dit besluit in bijlage 1) dat het aantal ingrepen ter identificatie na afloop van een tijdvak van vijf jaar vanaf inwerkingtreding van het Ingrepenbesluit, dat is dus met ingang van 1 september 2001,

- slechts één mag zijn als bij het dier reeds één ingreep verplicht of reeds toegestaan is bij of krachtens enig ander wettelijk voorschrift,
- en als reeds twee of meer ingrepen ter identificatie bij of krachtens een ander wettelijk voorschrift verplicht of toegestaan zijn, mogen geen nadere ingrepen meer ter identificatie worden verricht.

Omdat er een wettelijke verplichting bestaat elk varken van twee gele oormerken te voorzien betekent deze bepaling uit het Ingrepenbesluit van 1996 dat het aanbrengen van een bedrijfsoormerk en het tatoeëren van fokzeugen na vijf jaar niet meer mogen.

Die termijn van vijf jaar is bedoeld om de varkenssector de gelegenheid te geven alternatieven te ontwikkelen voor het bedrijfsoormerk en tatoeage van fokzeugen. Maar de varkenssector bleek in 2001 nog geen alternatief ontwikkeld te hebben. Daarom gaf toenmalig Minister Brinkhorst in de

Vrijstellingsregeling Ingrepen (Staatscourant 30 augustus 2001, nr. 167) nogmaals een overgangstermijn van vijf jaar om voor fokzeugen een oplossing te regelen waarbij het aantal ingrepen ter identificatie terug wordt gebracht tot twee. In de toelichting op deze vrijstelling schrijft Minister Brinkhorst dat het niet zo moet zijn dat na het verstrijken van vijf jaar zich weer dezelfde situatie voordoet als in 2001, en dat daarom van de varkenssector wordt verwacht dat zij voortvarend op zoek gaat naar alternatieven. Vanuit het ministerie zal met de meest betrokkenen overlegd worden over een plan van aanpak om de ingreep terug te dringen.

Bij brief van 19 mei 2006 schrijft toenmalig Minister Veerman aan de Tweede Kamer dat hij helaas moet constateren dat de varkenssector, ondanks toezeggingen in het verleden, de overgangstermijn niet heeft benut om de bedrijfsvoering zo in te richten dat men ook hier terug gaat naar de toegestane twee ingrepen.

In een algemeen overleg met de Tweede Kamer op 1 juni 2006 meldt Minister Veerman dat hij met de varkenssector heeft gesproken, dat deze spijt heeft betuigt over de stagnatie bij deze technisch lastige operatie, en dat hij besloten heeft om het komend half jaar een verkenning uit te voeren naar het terugbrengen van het aantal ingrepen naar twee en het tijdpad waarop dat kan. Slachterijen, fokkerijen, de Gezondheidsdienst voor Dieren en bedrijven met ervaring met identificatiesystemen worden hierbij betrokken. De verkenning moet op 1 december 2006 resulteren in een voorstel.

Daarop wordt door Minister Veerman in de Wijziging Vrijstellingsregeling dierenwelzijn (Staatscourant 31 juli 2006, nr. 146) de vrijstelling voor de extra ingreep voor I&R bij fokzeugen verlengd tot 1 mei 2007. Dit in afwachting van een plan van aanpak om te komen tot alternatieven.

De verkenning resulteert in het voorstel te kijken naar een tweetal opties:

- de vervanging van het verplicht I&R oormerk door de tatoeage in de raszuivere foklijn.
- de integratie van het gebruiksoormerk (met of zonder chip) voor fokvarkens met het slachtmerk.

Minister Veerman verlengt daarop de vrijstellingstermijn in de Wijziging Vrijstellingsregeling dierenwelzijn (Staatscourant 27 april 2007, nr. 82) tot 1 januari 2008.

Bij brief van 20 december 2007 deelt Minister Veerman de Tweede Kamer mee dat per 1 januari 2008 het aanbrengen van een tatoeage alleen nog bij raszuivere en hybride varkens is toegestaan die ingeschreven staan in een fokkerijstamboek. De tatoeage wordt dan toegestaan als I&R merk ter vervanging van één oormerk.

Verder deelt de Minister mee dat de proef om het fokgebruiksmerk met het slachtmerk te combineren niet is gelukt. Het bood onvoldoende waarborgen om de dieren te kunnen traceren. Dit klemt temeer omdat per 1 januari 2013 groepshuisvesting van zeugen verplicht wordt. Varkenshouders zullen vanaf dat moment die dieren niet langer eenvoudig op het oog kunnen onderscheiden en per dier kunnen nagaan hoeveel voer zij tot zich nemen. Uit het oogpunt van verzorging van de dieren is het van belang dat dieren wel individueel kunnen worden gevolgd wat betreft voederinname.

De varkensfokkerij verwacht met de ontwikkeling van elektronische identificatie het aantal identificatie-ingrepen te kunnen terugbrengen tot twee.

In een Regeling tot wijziging van de vrijstellingsregeling dierenwelzijn (Staatscourant, 19 juli 2012, nr. 14916) geeft toenmalig Staatssecretaris Bleker de varkenssector tot 1 juli 2014 de tijd om elektronische I&R praktijkrijp te maken. Elektronische I&R is thans, begin 2018, nog steeds experimenteel.

Nadat zij eerst in 2013 had voorgesteld het gebruiksoormerk per 1 januari 2015 te verbieden stelt Staatssecretaris Dijkema bij brief van 2 juli 2014 voor het gebruiksoormerk, gezien het belang voor de verzorging van de fokvarkens nog tot 1 juli 2016 toe te laten. Na 1 juli 2016 zal een derde ingreep voor I&R van fokvarkens dan niet meer aan de orde zijn volgens Dijkema.

Op dit moment, begin 2018, is de wijziging van het Besluit diergeneeskundigen waarin het gebruiksoormerk definitief wordt verboden nog niet afgehandeld.

Momenteel loopt er een proef om naast een I&R oormerk in één oor het andere oor een elektronisch oormerk te doen welke ook in de plaats komt van het slachtmerk. Als dit slaagt zou het eindelijk lukken het aantal ingrepen voor identificatie terug te brengen tot twee.

Welke succes- en faalfactoren zijn er voor het stoppen van de ingreep?

Dat minister Veerman de varkenssector op haar verantwoordelijkheid heeft aangesproken en daarbij gesteld heeft dat het niet kan dat de varkenssector de twee termijnen van vijf jaar om alternatieven te ontwikkelen niet heeft gebruikt, heeft de zaak in beweging gebracht.

Het probleem van een extra ingreep voor zuivere en hybride fokzeugen is inmiddels opgelost. De problematiek van een extra gebruiksoormerk kan worden opgelost als er elektronische I&R voor varkens wordt ingevoerd. Dan zal het aantal ingrepen voor I&R van varkens eindelijk beperkt zijn tot twee.

3.2.7 Het kloppnummeren of slaghameren van varkens

Wat houdt de ingreep in?

Voordat een varken naar de slacht gaat krijgt het – naast het gewone oormerk – een slachtmerk. Op dat slachtmerk staat het UBN (Unieke Bedrijfs Nummer) van de locatie waar het varken het laatst is geweest. Voor Nederlandse slachterijen krijgt het varken een slachtblik in (zie ook par. 3.2.6.). Duitse slachterijen accepteren het slachtblik niet, maar brengen handmatig met inkt een slachtmerk op het lijf aan. Dit handmatig met inkt aanbrengen van een slachtmerk gebeurt met een z.g. slaghamer. Dat is een hamer met naalden met inkt. Vandaar dat men spreekt van slaghameren, of kloppnummeren.

Tatoeër naalden

Slaghamer

Omdat in Nederland het slachtblik verplicht is, maar de Duitse slachterijen voor het slachten van Nederlandse varkens ook nog eens een kloppnummer aanbrengen, leidt dit tot drie ingrepen voor identificatie en registratie; het oormerk, het slachtblik en het kloppnummer. Dit is in strijd met de wettelijke regel dat er maar twee ingrepen ter identificatie en registratie aan een dier mogen worden verricht.

Wat betekent de ingreep voor het dierenwelzijn?

Het met een hamer met naalden in het lijf van het varken een nummer slaan veroorzaakt een schrikreactie en pijn, waarbij ook wat bloed vrij kan komen. Slechts zelden leidt deze ingreep tot wondzwellings of zelfs ontsteking. De ingreep gebeurt vlak voor het dier geslacht wordt, dus in het zeldzame geval dat er zwelling of ontsteking optreedt wordt het dier spoedig bedwelmd en geslacht.

Is de ingreep nodig voor diergerichte doelen?

Het kloppnummeren gebeurt om het karkas van het varken ook na bedwelmen en doden in het slachthuis te kunnen volgen. Dit is geen diergericht doel.

Is de ingreep nodig voor mensgerichte doelen?

Het kloppnummeren gebeurt om het karkas in het slachthuis te kunnen volgen en dient daarmee een menselijk doel.

Is de ingreep wel of niet maatschappelijk aanvaardbaar?

Twee merken voor I&R zijn wettelijk verplicht om de herkomst van elk varken en daarmee de gezondheidsstatus te kunnen bepalen. Dit is zowel in het belang van het dier als in het belang van de mens en wordt zo zwaar gewogen dat de hiermee gemoeide ingreep aanvaardbaar wordt geacht.

Naast een oormerk en een slachtblik ook nog eens een kloppnummer aanbrengen is niet acceptabel. Meer dan twee ingrepen voor identificatie en registratie is dan ook wettelijk verboden.

Wat is er tot nu toe gedaan om met de ingreep te stoppen?

De Nederlandse overheid heeft jarenlang bij de Duitse autoriteiten en het Duitse bedrijfsleven er op aangedrongen het Nederlandse slachtblik te accepteren en daarnaast niet ook nog eens een kloppnummer als slachtnummer aan te brengen. Daarbij beriep de Nederlandse overheid zich er op dat Duitsland op grond van de Europese regels voor identificatie en registratie het Nederlandse slachtblik moet erkennen.

Het is niet gelukt de Duitse slachterijen het slachtblik te laten accepteren. Daarop is in 2013 door toenmalig Staatssecretaris Dijksma besloten voor export naar een Duitse slachterij rechtstreeks vanaf een Nederlandse varkensboerderij het kloppnummers toe te staan in de plaats van het slachtblik. Voor export naar een Duitse slachterij vanaf een z.g. exportverzamelplaats is kloppnummers nog niet toegestaan, maar wordt verwacht dat dit toegestaan gaat worden als er elektronische identificatie en registratie voor varkens wordt ingevoerd.

Het toestaan van kloppnummers vanaf boerderij naar een Duits slachthuis is geregeld met de invoering van het Besluit diergeneeskundigen.

Daarbij is ook het pneumatisch in plaats van met een slaghamer aanbrengen van een tatoeage op het varken toegestaan. Pneumatisch een slachtmerk aanbrengen is nieuw.

Welke succes- en faalfactoren zijn er voor het stoppen van de ingreep?

Het is (nog) niet gelukt het slaghameren te stoppen, omdat de Duitse slachterijen hiervan niet wilden weten. Om toch het aantal ingrepen ter identificatie en registratie terug te brengen van drie naar twee is daarop besloten kloppnummers voor export naar Duitse slachterijen vanaf boerderij toe te staan, maar dan in de plaats van het Nederlandse slachtblik.

3.3 Lichamelijke ingrepen bij runderen

Overzicht lichamelijke ingrepen bij runderen

Ingrep	Diercategorie	Stand van zaken
Oormerk tegen vliegen	Alle rundvee	Niet meer als verminking
Onthoornen	Vleesvee	Onbeperkt toegestaan. Gebeurt weinig.
	Vaarskalveren ter vervanging van melkkoeien	Onbeperkt toegestaan
Neusring	Stieren	Onbeperkt toegestaan
Ring tegen melkzuigen	Alle rundvee	Onbeperkt toegestaan (klem neusring, geen verminking)
Verwijderen bijspenen	Melkvee	Onbeperkt toegestaan
I&R oormerk	Alle rundvee	Verplicht
Tatoeage	Fokrunderen	Toegestaan in combi met 1 oormerk
Micro-elektronica	Alle rundvee	Toegestaan, nog experimenteel
Vriesbranden	Alle rundvee	Plan te verbieden, uitgezonderd ca. 10% melkveehouders die het nog doen

3.3.1 Het aanbrengen van een oormerk ter bestrijding van vliegen

Wat houdt de ingreep in?

Voor het bestrijden van vliegen bij rundvee in de wei worden wel vliegenoormerken toegepast. Deze worden bevestigd aan het I&R oormerk dat rundvee verplicht in elk oor moet hebben.

Wat betekent de ingreep voor het dierenwelzijn?

Als het vliegenoormerk niet middels doorboring van de oorschelp wordt aangebracht, maar aan het I&R-oormerk wordt bevestigd kun je wat het vliegenoormerk betreft niet spreken van een lichamelijke ingreep.

Is de ingreep nodig voor diergerichte doelen?

Omdat runderen last kunnen hebben van vliegen, kan een vliegenuormerk met een middel ter bestrijding van vliegen het welzijn van het rund ten goede komen en dient dit daarmee een diergericht doel.

Is de ingreep nodig voor mensgerichte doelen?

Als runderen last hebben van vliegen kan dit uiteindelijk ook ten nadele van hun productiviteit gaan. Als zodanig dient een vliegenuormerk ter bestrijding van vliegen een mensgericht doel.

Is de ingreep wel of niet maatschappelijk aanvaardbaar?

Uit oogpunt van dierenwelzijn is het aanbrengen van een vliegenuormerk aanvaardbaar. Iets anders is de vraag of de actieve stof waarmee de vliegen bestreden worden uit oogpunt van de gezondheid van het rund, het welzijn van de vlieg, het milieu en de volksgezondheid aanvaardbaar is. De actieve stof in een vliegenuormerk moet in elk geval toegelaten zijn door het College ter beoordeling van bestrijdingsmiddelen, dus op de aspecten milieu en volksgezondheid heeft een toetsing plaatsgevonden.

Wat is er tot nu toe gedaan om met de ingreep te stoppen?

Waar eigenlijk geen sprake is van een lichamelijke ingreep en het vliegenuormerk zowel dier- als mensgerichte doelen dient is er geen gebruik na te streven. Wel moet kritisch gekeken worden naar de actieve stof waarmee de vliegen geweerd of bestreden worden.

3.3.2 Het onthoornen van runderen

Wat houdt de ingreep in?

Bij veel (vaars)kalveren wordt met hete lucht of elektrisch (een thermocauter)

op de plek waar de hoorns moeten uitgroeien door de huid heen de hoornaanleg weggenomen. De wond wordt daarna ontsmet. Het verwijderen van het hoornvormend weefsel is pijnlijk en mag in Nederland alleen plaatsvinden na (lichte) sedatie om de dieren rustig te krijgen en onder lokale verdoving door een dierenarts. Deze ingreep mag plaatsvinden tot een leeftijd van 2 maanden.

In feite is hier geen sprake van onthoornen maar van het voorkomen van het uitgroeien van hoorns.

In Nederland is alleen deze vorm van het voorkomen van hoorn groei toegestaan. In andere landen wordt ook wel onthoorn met behulp van onthoorningspasta. De pasta schroeit de plek waar de hoorns moeten

uitgroeien dicht. Bij gebruik van pasta moet het kalf na de ingreep enige tijd alleen onder een afdak staan, om te voorkomen dat andere kalveren aan de pasta likken, of dat de pasta door regen uitloopt en in de ogen van het kalf komt.

Als inmiddels uitgegroeide hoorns na 6 maanden weggenomen moeten worden, gebeurt dit ook na lichte sedatie en lokale verdoving, handmatig met een draadzaag. Afhankelijk van de zaagsnede wordt het hoornvormend weefsel al dan niet weggezaagd en kunnen soms de hoorns weer aangroeien. Tegenwoordig bestaat er ook een pneumatische schaar om bestaande hoorns te verwijderen, maar deze is in Nederland niet toegestaan. Als alleen de punt van een al uitgegroeide hoorn wordt afgezaagd, mag dit zonder verdoving door de veehouder zelf gedaan worden.

Wat betekent de ingreep voor het dierenwelzijn?

Het hoornvormend weefsel is doorbloed en bevat zenuwen. Hieruit groeien de hoorns het hele leven door en groeit ook het bot van het voorhoofdsbeen als uitstulping in de hoorn door. De hoorns zelf zijn gevoelloos; vergelijkbaar met nagels of haar. Het verwijderen van het hoornvormend weefsel is pijnlijk. Zoals hiervoor beschreven gebeurt dit onder plaatselijke verdoving. Deze verdoving werkt meestal tot 2 à 3 uur na toediening. Daarna kan soms nog enkele dagen pijn optreden. Steeds meer melkveehouders vragen de dierenarts ook pijnbestrijding achteraf toe te passen.

Ontstekingen komen zelden voor. Door het branden en het aanbrengen van ontsmettingspray wordt een korst gevormd die na verloop van tijd afvalt.

Bij het onthoornen van volwassen dieren waarbij al bot ingegroeid is in de hoorn en dus de voorhoofdsholte geopend wordt, kan soms voorhoofdsholteontsteking ontstaan. Dit is zeer pijnlijk en lastig te genezen, maar komt weinig voor.

Hoorns spelen een rol in het sociale gedrag van runderen. Met hun hoorns bepalen ze hun plaats in de kudde en geven ze signalen naar elkaar. Deze rangorde kan bewaard worden zonder fysiek contact doordat de dieren op enkele meters afstand van elkaar blijven. Zonder hoorns kan de rangorde ook bepaald worden en wordt de uitwijkafstand tussen de dieren kleiner.

Onthoornen verandert het dier meestal blijvend en is een aantasting van de lichamelijke integriteit.

Is de ingreep nodig voor diergerichte doelen?

Als runderen gehouden worden in een omgeving waar er te weinig ruimte is om elkaar te kunnen ontwijken dient de ingreep een diergericht doel, namelijk het voorkomen van rangordeconflicten uitmondend in elkaar stoten en verwonden.

Maar er moet ook gekeken worden naar de achterliggende oorzaken van rangordeconflicten. Als de dieren meer ruimte krijgen en daardoor normaal in het kader van hun onderlinge sociale rangorde afstand van elkaar kunnen houden vormt het hebben van hoorns uit oogpunt van dierenwelzijn geen probleem. De hoorns verwijderen of hoornloze runderen fokken is in feite symptoombestrijding.

Is de ingreep nodig voor mensgerichte doelen?

Er is een aantal mensgerichte doelen dat er toe leidt dat dieren in de melkveehouderij worden onthoofd.

- Het sinds de 70er jaren van de vorige eeuw overstappen op ligboxenstallen met weinig uitwijk- en vluchtmogelijkheden, waardoor er rangordeconflicten kunnen ontstaan om ruimte, eten, water en ligplekken.
- Het niet in vaste koppels houden, maar het laten plaatsvinden van wisselingen waardoor steeds weer rangordegevechten kunnen ontstaan waarbij hoorns tot verwondingen kunnen leiden.
- Het gebruik van voerhekken ongeschikt voor gehoemde dieren.
- Hoorns kunnen een bedreiging vormen voor de veehouder.

Is de ingreep wel of niet maatschappelijk aanvaardbaar?

Onthoornen is een pijnlijke ingreep en vormt een blijvende aantasting van de lichamelijke integriteit van het rund.

Als oplossing wordt in Nederland aan het fokken van hoornloze melkkoeien gewerkt. Maar dit haalt wel letterlijk de scherpe kanten af van rangordeconflicten, maar de achterliggende oorzaken van problemen als gevolg van hoorns blijven bestaan.

In het rapport Ongerief bij rundvee, varkens, pluimvee, nertsen en paarden van de Animal Sciences Group van Wageningen Universiteit van oktober 2007 wordt voor het houden van dieren met hoorns als uitgangspunt genoemd het verminderen van competitie om ruimte, voer, water en rustplaatsen, en het creëren van uitwijk- en vluchtmogelijkheden. Potstallen, en tegenwoordig vrijloopstallen, bieden hiertoe meer mogelijkheden dan ligboxenstallen. Oplossingen die worden aangedragen zijn:

- Geen dode hoeken in de stal en voldoende brede looppaden (3.5 – 5.0 meter).
- Ruime voerhekken (minimaal 1,2 meter per koe) zonder vastzetsysteem. Een voerhek gemaakt van horizontale buizen biedt meer mogelijkheden voor het dier om weg te komen.
- Onbepaalde (ruwvoer)voerverstrekking en voldoende vreetplaatsen (meer dan 100%).
- Ruime waterverstrekking via sneldrinkers.
- Kleinere en evenwichtige koppels. Bij voorkeur dient er voor gezorgd te worden dat er altijd contact is tussen koppelgenoten. Introductie van jongvee dient geleidelijk plaats te vinden, bijvoorbeeld door ze in eerste instantie alleen visueel met de volwassen dieren te confronteren. Introductie kan ook het beste tijdens weidegang als de dieren de ruimte hebben om uit te wijken. Een hoge gemiddelde leeftijd en een laag vervangingspercentage zorgt voor meer rust onder de runderen.
- Voldoende ligplaatsen die voldoende comfort en afscherming bieden aan alle dieren.
- Bewuste rassenkeuze: rassen kiezen die zachtaardiger zijn of een gunstigere groeiwijze van de hoorns hebben (zodat er minder letsel optreedt bij stoten).
- Bij dieren die structureel onrust veroorzaken kunnen de punten van de hoorns verwijderd worden.

Wat is er tot nu toe gedaan om met de ingreep te stoppen?

Alleen in de biologisch-dynamische veehouderij is onthoornen niet toegestaan. Verder wordt onthoornen in met name de melkveehouderij niet als een groot probleem gezien.

Er is wel onderzoek gedaan naar het fokken van hoornloze runderen, maar het is (nog) niet zo dat veel melkveehouders bij het insemineren van hun koeien kiezen voor sperma van stieren die hoornloosheid overerven.

De overheid zet ook weinig druk op het stoppen met onthoornen. Dit blijkt bijvoorbeeld uit het volgende citaat uit een brief van Staatssecretaris Dijksma van 4 oktober 2013.

“Met de melkveesector heb ik afgesproken dat onthoornen vanwege het veiligheidsaspect vooralsnog blijft toegestaan. Het moet dan wel zo diervriendelijk mogelijk gebeuren, wat betekent dat voorafgaand aan de ingreep en/of bij nabehandeling pijnbestrijding wordt gegeven. Dit is naast de verplichte verdoving bij het onthoornen, welke door de dierenarts wordt gegeven. De sector en de Koninklijke Nederlandse Maatschappij voor Diergeneeskunde (KNMvD) maken op basis van een goede analyse van kennis en mogelijkheden van pijnbestrijding bij ingrepen aan dieren hierover afspraken. Daarbij wordt bezien of het toedienen van de pijnbestrijding onder voorwaarden door de houder zelf kan worden gedaan (UDD regelgeving). Het toedienen van pijnstilling heeft ook positieve invloed op een snel herstel en minder gebruik van antibiotica. Tegelijkertijd zal de sector zoeken naar en inzetten op alternatieven. De sector werkt aan het versneld invoeren van hoornloze dieren (van oudsher bestaan er verschillende hoornloze rassen) en het ontwikkelen van andere houderijsystemen of vernieuwing van delen van bestaande stalsystemen waardoor onthoornen minder noodzakelijk wordt. In 2018 zal ik de afspraken evalueren.”

Welke succes- en faalfactoren zijn er voor het stoppen van de ingreep?

Waar de melkveesector nog weinig urgentie voelt om met onthoornen te stoppen en de overheid meegaat in symptoombestrijding in de vorm van hoornloos fokken, lijkt het respecteren van de intrinsieke waarde en de lichamelijke integriteit van gehoornde koeien nog ver weg.

3.3.3 Het aanbrengen van een gladde roestvrijstalen neusring bij mannelijke runderen

Wat houdt de ingreep in?

Bij een mannelijk rund (een stier) dat gebruikt wordt voor de fokkerij wordt door een dierenarts een gladde, roestvrij stalen ring aangebracht in de neus, waarbij ter bevestiging het neustussenschot wordt doorboord.

In artikel 2.4. van het Besluit diergeneeskundigen is het aanbrengen van een gladde roestvrijstalen neusring bij mannelijke runderen toegestaan, mits:

- 1°. de ingreep geschiedt met het oog op de veiligheid van mens of dier;
- 2°. het dier wordt gehouden of is aantoonbaar bestemd voor de fokkerij.

Wat betekent de ingreep voor het dierenwelzijn?

Het aanbrengen van de ring is pijnlijk en stressvol. Als het niet goed gedaan wordt kunnen er ontstekingen ontstaan.

De ring hindert de stier bij het gebruik van zijn snuit. Elke keer als de ring ergens tegen aankomt, of als een verzorger de ring, al dan niet via een touw of ketting, vastpakt, geeft dit een acute pijn.

De ring zou kunnen uitscheuren, wat pijnlijk is en risico op infecties geeft.

Met een neusring wordt het dier blijvend veranderd en is dus sprake van aantasting van de lichamelijke integriteit.

Is de ingreep nodig voor diergerichte doelen?

Runderen die elkaar niet kennen houden een gevecht om de onderlinge rangorde te bepalen. Daarbij kunnen ze elkaar flink verwonden. Dat bijten wordt door de neusring bemoeilijkt en dempt zo het vechten. Nu worden volwassen fokstieren meestal individueel gehuisvest, dus veiligheid ten opzichte van andere dieren is feitelijk niet aan de orde en daarmee vervalt dit diergericht doel.

Is de ingreep nodig voor mensgerichte doelen?

De ring is bedoeld voor de veiligheid van de verzorgers van fokstieren. Als de stier niet wil lopen, niet op de kunstkoe wil springen, of een verzorger bedreigt, kan men de stier corrigeren met de neusring. Maar als men de stieren selecteert op rustig, niet agressief gedrag en de hokken en gangen zo inricht dat de verzorgers altijd weg kunnen komen van de stier, dan kunnen fokstieren ook zonder neusring gehouden worden.

Is de ingreep wel of niet maatschappelijk aanvaardbaar?

Een dier met een ring in de neus wordt belemmert in zijn gedrag. Dit is een ernstige inbreuk op het dierenwelzijn. Stieren selecteren op rustig gedrag en de hokken en gangen zo inrichten dat de verzorger altijd weg kan komen van de stier vormen een aanpak op grond waarvan je kan zeggen dat het aanbrengen van een neusring maatschappelijk niet aanvaardbaar is.

Wat is er tot nu toe gedaan om met de ingreep te stoppen?

Er wordt in de fokkerij geselecteerd op rustige, niet agressieve dieren en de huisvesting voor fokstieren op K.I. stations is in de regel zo aangepast dat het aanbrengen van neusringen voor de veiligheid van de mens niet nodig is. Bij stieren gehouden op K.I. stations komt de ingreep dan ook zelden of nooit meer voor.

Dit ligt anders bij stieren gehouden op melkveebedrijven. Het aantal melkveehouders dat nog een eigen stier houdt is klein en loopt steeds verder terug.

Bij brief van 4 oktober 2013 heeft de toenmalige Staatssecretaris van Economische Zaken mevrouw Dijkema de Tweede Kamer laten weten dat zij het ringen wil blijven toestaan om fokstieren veilig te kunnen hanteren, ondanks dat dit de integriteit van het dier aantast. Wel zullen de rundveesector en de KNMvD (koepel van dierenartsen) afspraken maken over pijnbestrijding bij het aanbrengen van de ring. In 2015 is het Besluit diergeneeskundigen zo gewijzigd dat het ringen van fokstieren permanent is toegestaan.

Welke succes- en faalfactoren zijn er voor het stoppen van de ingreep?

Het betrokken bedrijfsleven en de overheid willen dat het ringen mogelijk blijft voor het veilig hanteren van fokstieren en voelen niet voor een verbod.

3.3.4 Het aanbrengen van een ring ter voorkoming van melkzuigen

Wat houdt de ingreep in?

Soms zuigt een koe bij koppelgenoten melk. Het kan ook voorkomen dat zij bij zichzelf melk zuigt. Dit wordt tegengegaan door bij de zuiger een neusring met pinnen te plaatsen. Deze ring wordt over de neus geplaatst en daarna aangespannen zodat hij er niet uit valt. Wanneer de zuiger met neusring nu een uier benadert, zal deze koe het niet meer toelaten omdat ze geprikt wordt door de pinnen.

Wat betekent de ingreep voor het dierenwelzijn?

De plastic ring wordt aan weerszijden tegen het neusschot geklemd (het neusschot wordt niet doorboort zoals bij de roestvrij stalen ring in paragraaf 3.3.3). De plastic ring kan irritant zijn, maar kans op verwonding of ontsteking is er niet.

Is de ingreep nodig voor diergerichte doelen?

Melkzuigen kan leiden tot verlies van melk, wonden aan de spenen en overdracht van mastitis. Het tegengaan van verwonding en mastitis zijn diergerichte doelen die het aanbrengen van een ring tegen melkzuigen zouden kunnen rechtvaardigen, als en voor zolang dat alternatieven zoals voldoende plek om te vreten en voldoende, energierijk voer niet helpen.

Is de ingreep nodig voor mensgerichte doelen?

Het tegengaan van het verlies van melk, en ook het voorkomen van verwonding van de spenen en mastitis zijn in het belang van de melkveehouder en zijn dus mensgerichte doelen die de ingreep zouden kunnen rechtvaardigen.

Is de ingreep wel of niet maatschappelijk aanvaardbaar?

Melkzuigen is een multifactorieel probleem. Zo kan er sprake zijn van een zekere genetische aanleg, van verveling en van voermanagement dat niet helemaal goed is. Omdat uierzuigen zich al voor doet voor het spenen, moet het probleem vroeg worden onderkend en aangepakt. De kalfjes laten drinken uit een speenemmer is van belang om aan de natuurlijke zuigbehoefte tegemoet te komen. Verveling tegen gaan, bijvoorbeeld door weidegang en ruwvoer te geven. En zorgen voor voldoende voerplekken en genoeg, energierijk voer aanbieden om te herkauwen.

Als er desondanks melkzuigen optreedt kan men een neusring tegen melkzuigen plaatsen.

Vaak zijn het dezelfde koeien die zich laten zuigen (de dulders), wat reden kan zijn zuiger en dulder uit elkaar te houden.

Vroeger werd wel de tong operatief zo veranderd (door een tongpunt amputatie of een slijmvliesresectie) dat melkzuigen niet meer gaat. Maar deze operatieve ingrepen zijn met in werking treden van het Ingrepenbesluit per 1 september 1996 in Nederland niet meer toegestaan.

Als het melkzuigen na verloop van tijd niet overgaat, lijkt er weinig anders op te zitten dan de ring tegen melkzuigen bij de zuiger te laten zitten.

Welke succes- en faalfactoren zijn er voor het stoppen van de ingreep?

Het probleem dat koeien bij elkaar of bij zichzelf melk drinken komt (op dit moment) maar heel weinig voor. De melkveesector wil de mogelijkheid om dan een neusring hiertegen te plaatsen behouden, maar in alle gevallen zou op zijn minst eerst gekeken moeten worden wat de achterliggende oorzaak/oorzaken zijn, en zou getracht moeten worden deze weg te nemen.

Op dit moment zijn er maar heel weinig melkveehouders die het kalf bij de koe houden. Als meer melkveehouders dit gaan doen (waar de Dierenbescherming een groot voorstander van is), dan zal bovenmatig en ongewenst melkzuigen door kalveren en het plaatsen van een neusring hiertegen vaker gaan voorkomen. Onderzoek naar het houden van het kalf bij de koe dient dan ook tevens onderzoek naar het voorkomen van ongewenst melkzuigen te omvatten.

3.3.5 Het verwijderen van bijspenen

Wat houdt de ingreep in?

Het is niet ongewoon dat er één of twee extra spenen aan een uier zitten, z.g. bijspenen. Deze kleine spenen zijn meestal dicht en ongevaarlijk, maar ze kunnen tijdens het melken van de koe lekken en ze kunnen ontstoken raken. Daarom worden ze op jonge leeftijd verwijderd.

Wat betekent de ingreep voor het dierenwelzijn?

Wat de ingreep voor het dierenwelzijn betekent hangt af van hoe het gebeurt. Verwijderen kan met een elastiekje om de bloedtoevoer in de bijspeen te stoppen waardoor deze na verloop van tijd er afvalt. Maar meestal wordt het chirurgisch door de dierenarts gedaan. In de Nota Ongerief bij rundvee, varkens, pluimvee nertsen en paarden (WUR, oktober 2007) wordt aangegeven dat lokale verdoving meer stress geeft dan het verwijderen van de bijspenen.

Als het verwijderen van de bijspenen gecombineerd wordt met onthoornen dan profiteert het verwijderen van bijspenen mee van de sedatie en pijnbestrijding achteraf voor het onthoornen.

Is de ingreep nodig voor diergerichte doelen?

Op zich heeft de koe geen last van bijspenen. Maar bij het melken kunnen ze gaan lekken en kunnen ze ontstoken raken. Uit voorzorg verwijderen dient zo gezien een diergericht doel.

Is de ingreep nodig voor mensgerichte doelen?

Bijspenen zitten bij het melken met een melkmachine of een melkrobot in de weg. En ze kunnen gaan lekken en ontstoken raken. Het verwijderen van bijspenen dient dan ook een mensgericht doel.

Is de ingreep wel of niet maatschappelijk aanvaardbaar?

Wanneer het verwijderen van bijspenen gebeurt op het moment dat het kalf verdoofd is voor onthooring en daarvoor ook nog pijnbestrijding achteraf wordt toegepast dan is er maatschappelijk gezien weinig tot geen bezwaar tegen het verwijderen van bijspenen.

Wat is er tot nu toe gedaan om met de ingreep te stoppen?

Stoppen van de ingreep is nooit onderwerp van discussie geweest. Het is wel wenselijk de wijze van verwijdering en de pijnbestrijding tijdens en na de ingreep nader te regelen.

3.3.6 Het aanbrengen van een oormerk in één oor

Wat houdt de ingreep in?

Met een tang wordt een oormerk in het oor geklemd waarbij de oorschelp wordt geperforeerd met een scherpe metalen punt.

Wat betekent de ingreep voor het dierenwelzijn?

Oormerken veroorzaken behalve een kleine verwonding vaak ook een ontstekingsreactie van een week tot enkele weken. Een klein deel van de dieren heeft gedurende langere tijd in ernstigere mate last van een ontsteking met pus en zwelling van het oor. Bij ernstige ontsteking moet het oormerk uit het oor geknipt worden en moet verplicht een nieuw oormerk aangebracht worden. Het uitscheuren van oormerken, bijvoorbeeld door het haken achter rasters komt regelmatig voor.

Is de ingreep nodig voor diergerichte doelen?

De ingreep gebeurt om middels I&R de herkomst van een dier vast te kunnen stellen en langs die weg ook de gezondheidsstatus ter voorkoming van bestrijding van ziekten. Dat laatste kan gezien worden als een diergericht doel.

Is de ingreep nodig voor mensgerichte doelen?

Met de I&R ligt vast wie eigenaar van een dier is, kan de gezondheidsstatus achterhaald worden ter voorkoming van verspreiding van dierziekten en de I&R kan gebruikt worden in de fokkerij. Het I&R nummer wordt ook gebruikt om bronstdata, inseminatiedata en productiedata onder te registreren. Dit zijn alle mensgerichte doelen.

Is de ingreep wel of niet maatschappelijk aanvaardbaar?

Met name het kunnen achterhalen van de dierziektestatus is een zwaarwegend belang dat de ingreep maatschappelijk aanvaardbaar kan maken.

Sinds in 1991 de oormerken verplicht zijn geworden, zijn er veehouders die uit principe weigeren de oormerken aan te brengen. Zij vinden dat de identificatie en registratie ook wel met een schets van het dier of een onderhuidse chip kan. De EU regels inzake I&R van runderen laten geen uitzonderingen toe. De Nederlandse overheid heeft een Uitvoeringsprotocol Gewetensbezwaarden Identificatie en Registratie (I&R) van runderen volgens welke oormerkweigeraars hun dieren mogen registreren met een schets en DNA-monsters.

De deelnemers aan het protocol worden jaarlijks door de overheid gecontroleerd. Oormerkweigeraars komen niet voor EU subsidies in aanmerking omdat ze niet aan de EU regels voor I&R voldoen. In rechtszaken zijn oormerkweigeraars meermaals schuldig bevonden zonder strafoplegging. Er zijn momenteel nog tegen de 20 melkveehouders die de oormerken weigeren bij de runderen in te brengen.

Wat is er tot nu toe gedaan om met de ingreep te stoppen?

Welke succes- en faalfactoren zijn er voor het stoppen van de ingreep?

Aangezien de ingreep als maatschappelijk aanvaardbaar wordt beschouwd zijn ook geen pogingen gedaan om met de ingreep te stoppen.

3.3.7 Het aanbrengen van een tatoeage

Artikel 2.6.,a. van het Besluit diergeneeskundigen staat het aanbrengen van een tatoeage bij dieren toe als ingreep ter identificatie van een dier.

Wat houdt de ingreep in?

Aan de binnenkant van de oorschelp (heel soms op de uier of de bilnaad) wordt met een tang met naalden en inkt een code ter identificatie en registratie aangebracht.

Wat betekent de ingreep voor het dierenwelzijn?

Het aanbrengen van de tatoeage is pijnlijk. Als het oor van tevoren niet goed schoon wordt gemaakt en naderhand niet goed wordt ontsmet bestaat een kans op ontsteking.

Het risico bestaat dat het weefsel waarin de tatoeage is aangebracht gaat necrotiseren (d.i. het afsterven van weefsel), of dat dit aangetast wordt door vliegenmaden.

In de praktijk leidt de ingreep zelden tot wondzwellings of ontsteking.

Is de ingreep nodig voor diergerichte doelen?

De tatoeage helpt bij het voorkomen van fouten in de fokkerij, bijvoorbeeld leidend tot inteelt. Het helpt ook bij het fokken op doelen in het belang van het rund. In die zin kan gezegd worden dat het kan bijdragen aan diergerichte doelen.

Is de ingreep nodig voor mensgerichte doelen?

De tatoeage is bedoeld om fokrunderen te voorzien van een onuitwisbaar merkteken teneinde met de juiste runderen te fokken op allerlei gewenste fokdoelen. De fokdoelen zijn meestal eerst en vooral gericht op productiedoelen, zoals snel veel vlees aanzetten, of veel melk en melk met bepaalde gehalten produceren, etc.. Maar ook het hiervoor genoemde voorbeeld van het voorkomen van inteelt, zijn voorbeelden van mensgerichte doelen.

Is de ingreep wel of niet maatschappelijk aanvaardbaar?

Wat is er tot nu toe gedaan om met de ingreep te stoppen?

Welke succes- en faalfactoren zijn er voor het stoppen van de ingreep?

Twee oormerken voor I&R, in elk oor één, zijn wettelijk verplicht om de herkomst van elk rund en daarmee zijn gezondheidsstatus te kunnen bepalen. Het belang van voorkoming en verspreiding van besmettelijke dierziekten wordt zo zwaar gewogen dat de ingreep als maatschappelijk aanvaardbaar wordt gezien. Er zijn wel activiteiten om te bekijken of één of beide oormerken vervangen kunnen worden door identificatie en registratie met behulp van micro-elektronica.

3.3.8 Het subcutaan of intramusculair aanbrengen van micro-elektronica

Elektronische identificatiemethoden maken gebruik van identificatie met radiogolven, ook wel radio-frequency identification of RFID genaamd. Deze transponders kunnen via een oormerk, een maagbolus of als onderhuids geïnjecteerde chip aan of in het dier worden aangebracht. Met een ontvanger kan dan de informatie die op de transponder opgeslagen staat, afgelezen worden.

Binnen de Europese Unie is het gebruik van RFID-tags bij runderen nog niet verplicht, maar het wordt wel gereguleerd in EU regels¹¹. En nationaal staat artikel 2.6. onder b van het Besluit diergeneeskundigen het subcutaan of intramusculair aanbrengen van micro-elektronica toe. Er is niet bepaald dat dit alleen voor een specifieke diersoort geldt, dus het zou ook bij runderen mogen. Tot nu kennen we in Nederland alleen elektronische I&R bij schapen en geiten (zie par. 3.4.3). Vanaf 18 juli 2019 mogen lidstaten elektronische I&R als één van de twee identificatiemiddelen toestaan.

Wat houdt de ingreep in?

Zoals aangegeven kan het gaan om:

- a. Een chip op het oormerk, aangebracht met een tang, net als een oormerk zonder chip;
- b. Een maagbolus. Keramisch of van plastic verzaagd met metaal, in de pens en soms in de netmaag. De bolus wordt in het slachthuis eenvoudig teruggevonden;
- c. Een onderhuids aangebrachte chip. Een transponder die met een naald onder de huid wordt geplaatst. Tot nu toe gebeurt dit alleen bij gezelschapsdieren en paarden. Als dit bij het rund wordt gedaan is het zaak een plaats in het lichaam van het rund te kiezen vanwaar de transponder zich niet (te makkelijk) door het lichaam van het rund kan verplaatsen, want dan kan het moeilijk worden hem terug te vinden in het slachthuis.

Wat betekent de ingreep voor het dierenwelzijn?

Zie voor de gevolgen voor het dierenwelzijn van het aanbrengen van een oormerk wat hierover staat in paragraaf 3.3.6.

Bij toediening van een maagbolus moet niet te diep in de keel gestoken worden, want dan kunnen verwondingen ontstaan. De bolus kan één van de magen beschadigen. En bij toediening aan een te jong kalf, kan deze problemen hebben met het doorslikken, waardoor de bolus vast komt te zitten in de slokdarm.

Het met een dikke naald onderhuids aanbrengen van een microchip doet even zeer en kan daardoor stress veroorzaken.

Het inbrengen van een maagbolus of een onderhuidse chip doet minder pijn en geeft minder tot geen risico's op complicaties zoals ontstekingen dan het aanbrengen van een oormerk.

Met twee oormerken, dan wel één oormerk en een bolus of een injectaat wordt een rund blijvend veranderd en is dus sprake van aantasting van de lichamelijke integriteit.

Is de ingreep nodig voor diergerichte doelen?

De ingreep gebeurt om middels I&R de herkomst van een dier vast te kunnen stellen en langs die weg ook de gezondheidsstatus ter voorkoming van bestrijding van ziekten. Dat laatste kan gezien worden als een diergericht doel.

¹¹ VERORDENING (EU) Nr. 653/2014 VAN HET EUROPEES PARLEMENT EN DE RAAD van 15 mei 2014 tot wijziging van Verordening (EG) nr. 1760/2000 wat betreft de elektronische identificatie van runderen en de etikettering van rundvlees

Is de ingreep nodig voor mensgerichte doelen?

Met de I&R ligt vast wie eigenaar van een dier is, kan de gezondheidsstatus achterhaald worden ter voorkoming van verspreiding van dierziekten en de I&R kan gebruikt worden in de fokkerij. Het I&R nummer wordt ook gebruikt om bronstdata, inseminatiedata en productiedata onder te registreren. Dit zijn alle mensgerichte doelen.

Is de ingreep wel of niet maatschappelijk aanvaardbaar?

Met name het kunnen achterhalen van de dierziektestatus is een zwaarwegend belang dat de ingreep maatschappelijk aanvaardbaar kan maken.

Wat is er tot nu toe gedaan om met de ingreep te stoppen?

Welke succes- en faalfactoren zijn er voor het stoppen van de ingreep?

Aangezien de ingreep als maatschappelijk aanvaardbaar wordt beschouwd zijn ook geen pogingen gedaan om met de ingreep te stoppen.

Ten opzichte van het aanbrengen van twee oormerken kan een onderhuidse chip of een maagbolus in combinatie met één oormerk uit dierenwelzijnsoogpunt als een verbetering worden gezien.

3.3.9 Het vriesbranden

Wat houdt de ingreep in?

Vriesbranden of koudmerken is het bij melkkoeien plaatselijk, in een cijferpatroon bevroren van de huid op een bil van het rund, waardoor de donkere haren ter plaatse hun pigment verliezen en er in de beharing een wit cijfer op een donkere ondergrond ontstaat. Het wordt gedaan met vloeibaar stikstof, of met droog ijs uit CO₂ aangevuld met 95% alcohol. De ingreep hoeft niet te worden herhaald, één keer is genoeg. Deze ingreep wordt uitgevoerd om individuele melkkoeien eenvoudig te kunnen identificeren.

Wat betekent de ingreep voor het dierenwelzijn?

De ingreep veroorzaakt kortdurende pijn gevolgd door een ontstekingsreactie van ca. vier dagen, waarvan de koe over het algemeen spontaan herstelt.

De ingreep veroorzaakt een blijvende aantasting van de lichamelijke integriteit van het dier.

Is de ingreep nodig voor diergerichte doelen?

De ingreep is niet nodig voor diergerichte doelen. Voor het middels identificatie en registratie bijhouden van de gezondheidsstatus van een koe en het herkennen van een individuele koe is er al het wettelijk verplichte paar oormerken. Ook gebruiken veel melkveehouders halsbanden en pootbanden met nummers om hun dieren te herkennen.

Is de ingreep nodig voor mensgerichte doelen?

De ingreep dient het gebruiksgemak van de melkveehouder, maar is niet noodzakelijk om in het doel van de houder te voorzien. Meer dan 90% van de melkveehouders – ook in vergelijkbare bedrijfssystemen – maakt geen gebruik van vriesbranden als identificatiemethode. Bijvoorbeeld een halsband met een nummer helpt om een dier van voren te kunnen identificeren. En een pootband met een nummer helpt om een koe te identificeren als de melkveehouder in de melkput staat en de koeien onderaf van achteren ziet om de melkbekers aan de spenen aan te sluiten.

In 2006 werd het aantal melkveehouders dat vriesbranden gebruikt ter herkenning van de koeien nog op tegen de 20% geschat, in 2017 wordt dit op minder dan 10% geschat.

Is de ingreep wel of niet maatschappelijk aanvaardbaar?

Deze ingreep is niet noodzakelijk om in de behoeften van het dier te voorzien en niet noodzakelijk om menselijke doelstellingen te bereiken. Op basis hiervan is de ingreep als maatschappelijk niet aanvaardbaar te kwalificeren.

Wat is er tot nu toe gedaan om met de ingreep te stoppen?

Het per 1 september 1996 ingevoerde Ingrepenbesluit bepaalde ten aanzien van vriesbranden dat dit met een overgangstermijn van 5 jaar, dus per 1 september 2001 verboden zou worden. De ingreep is volgens de memorie van toelichting van het Ingrepenbesluit ongewenst, maar werd toch toegestaan omdat er geen praktisch uitvoerbaar en economisch haalbaar alternatief zou zijn en verwacht werd dat er binnen een periode van 5 jaar een alternatief gevonden zou worden.

Vanuit de melkveehouderij bestond van meet af aan bezwaar tegen een verbod op vriesbranden. Het zou een ideale methode zijn voor het herkennen van de dieren en een verbod zou behoorlijk doortikken in de beleving van de boer die toch al wordt geconfronteerd met regelgeving waarvan het nut niet onmiddellijk helder is.

De Raad voor Dierenaangelegenheden adviseerde op 20 december 2000 vriesbranden nog vijf jaar naast de volgens de Europese I&R regeling verplichte twee oormerken als derde identificatiegreep toe te staan. Dit op grond van de verwachting dat op de wat langere termijn een systeem van elektronische identificatie zal worden ingevoerd in de rundveehouderij. Door LTO was inmiddels ingezet op nader onderzoek naar mogelijke alternatieven.

Toenmalig Minister Brinkhorst (D66) heeft daarop besloten vriesbranden voor nog een jaar toe te staan (zie Vrijstellingsregeling Ingrepen Staatscourant 30 augustus 2001, nr. 167). Daarbij tekende de Minister aan dat van de betrokken sectoren wordt verwacht dat zij voortvarend op zoek gaan naar alternatieven. Op 29 augustus 2002 besloot toenmalig Minister Veerman (CDA) de vrijstelling voor vriesbranden, welke liep tot 1 september 2002, met nog eens twee maanden te verlengen (zie wijziging Vrijstellingsregeling Ingrepen, Staatscourant 2002, 166).

Op 31 oktober 2002 besloot toenmalig Staatssecretaris Odink (PVV) vriesbranden voor een periode van 5 jaar minus 2 maanden, dat is tot 1 september 2006 toe te staan (Zie Wijziging Vrijstellingsregeling Ingrepen, 2 november 2002).

Europees onderzoek naar elektronische I&R leverde nog geen toepasbare alternatieven op (zie paragraaf 3.3.8.).

Ook een onderzoek op verzoek van LTO door studenten van Hoge School Van Hall en ondersteund door de Animal Sciences Group en het Praktijkonderzoek van Wageningen Universiteit & Research in 2005 (Alternatieven voor koudmerken, Leeuwarden, april 2005) levert geen alternatieven op, anders dan de al bekende oormerken, halsband en pootband.

In een brief van 19 mei 2006 schrijft Minister Veerman over vriesbranden (Tweede Kamer, Vergaderjaar 2005–2006, 28 286 30 300 XIV nr. 30):

“Het gaat hier om een in de bedrijfsvoering niet noodzakelijke ingreep. Zo is bijvoorbeeld uit onderzoek, dat ik samen met de sector heb laten uitvoeren, gebleken dat naast I&R als individuele dierherkenning, 72% van de bedrijven gebruik maakt van de halsband en is 85% van de gebruikers hierover tevreden. Naast I&R maken dergelijke systemen voor individuele dierherkenning, in combinatie met eenvoudige toepassingen als een gekleurde pootband om koeien bij het melken te herkennen, het koud-merken tot een niet noodzakelijke ingreep.

De sector heeft met 10 jaar een ruime overgangperiode gehad om de bedrijfsvoering aan te passen. Vanaf 1 september aanstaande zal het koudmerken van runderen niet meer zijn toegestaan.”

Tijdens een algemeen overleg van de vaste Tweede Kamercommissie voor landbouw met Minister Veerman op 1 juni 2006 bepleit een Kamermeerderheid nogmaals uitstel van het verbod op vriesbranden. Minister Veerman geeft hieraan gehoor door op 18 juli 2006 te besluiten vriesbranden nogmaals voor 2 jaar tot 1 juni 2008 toe te staan, waarna het verbod in gaat (zie Wijziging Vrijstellingsregeling Dierenwelzijn, Staatscourant 2006, nr. 146).

13 december 2007 spreekt de Tweede Kamer over het naderend verbod van vriesbranden op 1 juni 2008. Een meerderheid van de Tweede Kamer wil opnieuw uitstel van het verbod. Toenmalig Minister Verburg (CDA) wil daar niets van weten. De Tweede Kamer neemt daarop een motie aan om de overgangstermijn voor vriesbranden met drie jaar te verlengen (Motie van het lid Waalkens c.s., Tweede Kamer, vergaderjaar 2007–2008, 21 501-32, nr. 254).

Minister Verburg laat daarop bij brief van 19 mei 2008 weten deze motie uit te voeren. De Minister memoreert dat na brede discussie uit oogpunt van de integriteit van het dier in het Ingrepenbesluit van 1996 was oorspronkelijk besloten vriesbranden per 1 september 2001 te verbieden.

“...maar om de sector te laten wennen en de gelegenheid te geven alternatieven te zoeken, is er een overgangstermijn ingesteld. Deze overgangstermijn is op verzoek van uw Kamer keer op keer verlengd. Inmiddels maakt meer dan 80% van de ondernemers voor de individuele koeherkenning gebruik van alternatieven zoals een halsband, gele oornummers of uiterlijke kenmerken van de koe. Na zeven jaar is het hoog tijd dat ook de resterende groep ondernemers overschakelt op alternatieven voor koudmerken. Ik zal de sector dan ook aanspreken om haar verantwoordelijkheid te nemen, zodat met ingang van uiterlijk 1 juni 2011 koudmerken echt verleden tijd is.”

Op 5 mei 2008 regelt Minister Verburg dat vriesbranden nog wordt toegestaan tot 1 juni 2011 (Wijziging Vrijstellingsregeling dierenwelzijn, Staatscourant 27 mei 2008, nr. 99)

27 april 2011 vindt opnieuw een discussie plaats in de Tweede Kamer over vriesbranden. Een deel van de Kamer dringt er op aan dit definitief toe te staan. Een motie om het definitief te verbieden wordt verworpen. Toenmalig Staatssecretaris Bleker wijst er op dat Europees over identificatie wordt gesproken en dat hij daarom nu vriesbranden als mogelijkheid niet wil afsnijden. Hij verlengt daarom de toelating van vriesbranden tot 1 juni 2015.

Staatssecretaris Dijkema besluit de datum van 1 juni 2015 te vervangen door de tekst: “tot het moment waarop een besluit als bedoeld in art. 2.8, tweede lid, onderdeel b van de Wet dieren, is vastgesteld en in werking treedt.” (Zie Staatscourant, 28 juni 2013, nr. 17163).

In een brief aan de Tweede Kamer van 4 oktober 2013 geeft Staatssecretaris Dijkema nog eens aan waarom zij vriesbranden wil verbieden:

“Omdat deze ingreep niet noodzakelijk is vanuit mens of dier, wel de integriteit van het dier aantast en welzijnsvriendelijke alternatieven voorhanden zijn, vind ik een vrijstelling voor deze ingreep niet langer wenselijk. Ik zal deze daarom met ingang van 1 juni 2016 niet meer verlenen. Ik ga met de sector in gesprek over alternatieven voor het koudmerken. Ik ben dan ook bereid om in overleg met de sector hiervoor nader onderzoek te doen.”

In het Besluit diergeneeskundigen dat per 1 januari 2015 van kracht is geworden is vriesbranden als derde ingreep ter identificatie en registratie toegestaan.

Op 2 juni 2016 stuurt Staatssecretaris Van Dam een ontwerpbesluit tot wijziging van het Besluit diergeneeskundigen naar de Tweede Kamer waarin o.a. wordt voorgesteld het vriesbranden van runderen te verbieden. In de memorie van toelichting hiervan staat over vriesbranden het volgende te lezen:

“Conform het advies van de RDA – die gevraagd is specifiek naar deze ingreep te kijken – wordt het vriesbranden door middel van het onderhavige wijzigingsbesluit verboden. De ingreep veroorzaakt kort durende pijn gevolgd door een ontstekingsreactie van ongeveer vier dagen, waarvan de koe over het algemeen spontaan herstelt. Er is dus weliswaar sprake van een welzijnsaantasting die binnen het aanpassingsvermogen van het rund ligt, maar het resultaat van de handeling is een permanente, plaatselijke verandering aan de eigenschappen van het dier waardoor de integriteit van het dier is aangetast. De ingreep dient het gebruiksgemak van de dierhouder, maar is niet noodzakelijk om in de doelstelling van die houder te voorzien. Het overgrote deel, namelijk 90%, van de melkveehouders – ook in vergelijkbare bedrijfssystemen – maakt geen gebruik van vriesbranden als methode voor individuele dierherkenning. Deze ingreep is niet noodzakelijk om in de behoeften van het dier te voorzien en niet noodzakelijk om mensgerichte doelstellingen te bereiken. Op basis van deze criteria wordt de ingreep als niet toelaatbaar gekwalificeerd. Een aanvullende afweging over de maatschappelijke aanvaardbaarheid van deze ingreep is daarmee niet meer aan de orde. De ingreep wordt door middel van onderhavig wijzigingsbesluit dan ook in zijn geheel uit het Besluit diergeneeskundigen geschrapt.

Het VVD Tweede Kamerlid de heer Heerema dient daarop een motie in waarin hij de Regering verzoekt de ontheffing voor het koudmerken te verlengen zolang er geen volwaardig alternatief voorhanden is (Tweede Kamer. Vergaderjaar 2015 – 2016, Kamerstuk 28 286, nr. 816). De stemming van deze motie wordt aangehouden.

Bij de behandeling van de Rijksbegroting 2018 onderdeel landbouw dient de heer Heerema op 12 december 2017 een gewijzigde motie in (Tweede Kamer Vergaderjaar 2017 – 2018, 28 286, nr. 940). Ditmaal wordt in de motie gevraagd in het belang van het dierenwelzijn koudmerken uit te faseren. Daarbij wordt onder uitfasen verstaan dat bedrijven die nu vriesbranden dit mogen blijven doen. Bedrijven die dit nu niet doen mogen hier niet meer mee beginnen. Deze motie wordt aangenomen.

Bij brief van 5 februari 2018 aan de Tweede Kamer laat Minister Schouten van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit weten de motie uit te voeren. Vriesbranden wordt per 1 juli 2018 verboden, maar er komt een regeling om diegenen die deze ingreep nu toepassen toe te staan dit te blijven doen.

Welke succes- en faalfactoren zijn er voor het stoppen van de ingreep?

Hoewel het hier om een ingreep gaat waar goede alternatieven voor bestaan en welke maatschappelijk dan ook niet te rechtvaardigen valt, en bovendien de meeste veehouders de ingreep ook niet toepassen, lukt het de in de loop der jaren slinkende groep melkveeouders die hun koeien wel vriesbranden keer op keer een meerderheid in de Tweede Kamer te vinden voor uitstel van een verbod op vriesbranden. Uiteindelijk lijkt het in 2018 dan toch tot een verbod van deze ingreep te komen, maar met een uitfaseringsregeling welke de melkveeouders die vriesbranden toestaat dit te blijven doen.

3.4 Lichamelijke ingrepen bij schapen en geiten

Overzicht lichamelijke ingrepen bij schapen en geiten

Ingreep	Diercategorie	Stand van zaken
Onthoornen	Schapen en geiten	Onbeperkt toegestaan
Staart couperen	Schapen	Per 2008 verboden uitgezonderd 3 rassen die meer tijd krijgen.
Oormerk of subcutaan of intramusculair micro elektronica	Schapen en geiten	Verplicht voor I&R
Tatoeage	Fokschapen en - geiten	Toegestaan in combi met 1 oormerk

3.4.1 Het onthoornen van geiten en schapen

In artikel 2.5, onder b. van het Besluit diergeneeskundigen is bepaald dat het onthoornen van geiten die gehouden worden voor de melkproductie en het onthoornen van schapen en van dieren die in een dierentuin worden gehouden is toegestaan. Oftewel: geiten die als begrazer, gezelschapsdier, wol- of vleesleverancier worden gehouden, mogen niet worden onthoorned.

Wat houdt de ingreep in?

Onthoornen mag door de geitenhouder zelf worden gedaan nadat een dierenarts een plaatselijke of een algehele verdoving ten behoeve van deze ingreep heeft aangebracht. Er wordt een stukje huid weggeknipt, waarna de huid om de hoornpit met een elektrische brander wordt dichtgeschroeid. De hoornpit wordt weggenomen waarna de wond met een CTC-spray (ook wel blauwspray genoemd) wordt behandeld ter voorkoming van infecties. In het private kwaliteitssysteem van de melkgeitenhouderij is bepaald dat er bij onthoornen aan pijnbestrijding gedaan moet worden (Handboek KwaliGeit 2018, artikel 3.2.4.).

Het onthoornen gebeurt in de regel voor het geitenlam een maand oud is.

Bij oudere geiten kun je slechts een deel van de hoorn verwijderen. Dit moet met een draadzaag door de dierenarts worden gedaan.

Niet alleen in de gangbare maar ook in de biologisch geitenhouderij worden geiten gehouden voor melkproductie standaard onthoorned. Alleen in de biologisch dynamische geitenhouderij wordt niet onthoorned.

Wat betekent de ingreep voor het dierenwelzijn?

De ingreep doet pijn. Er kunnen complicaties optreden, zoals niet goed genezende wonden, infecties, hoornwoekeringen, en zelfs hersenschade.

De hoorns spelen een rol in de onderlinge rangorde van de geiten en in hun onderlinge communicatie. Het verwijderen van de hoorns is een aantasting van de lichamelijke integriteit van de geit.

Is de ingreep nodig voor diergerichte doelen?

Gehoornde geiten komen nogal eens vast te zitten in hekwerk, boomtakken of voerhekken. Als een volgroeide hoorn daarbij (deels) afbreekt, hebben geiten gelijk – doordat de hoorn hol is – een open schedel, met alle risico's van dien. Om dergelijke situaties te voorkomen kun je zeggen dat onthoornen een diergericht doel dient. Maar dan is onthoornen wel een vorm van symptoombestrijding. Beter is de achterliggende oorzaken aan te pakken, bijvoorbeeld door te zorgen voor voerhekken waar de geiten niet achter kunnen blijven haken.

Geiten zijn zeer hiërarchisch ingesteld en zullen iedere dag opnieuw met kopstoten de rangorde willen bepalen. Tussen gehoornde dieren is dat vrij onschuldig, net als tussen ongehoornde dieren. Maar tussen gehoornde en ongehoornde dieren is de strijd ongelijk en gevaarlijk. Dus als je een geit in een koppel onthoort is het beter ze allemaal te onthoornen.

Is de ingreep nodig voor mensgerichte doelen?

Gehoornde geiten kunnen hun verzorgers en andere dieren verwonden. Om dat te voorkomen kun je zeggen dat onthoornen voor de veiligheid van mens en dier nodig is. Maar je kunt ook de achterliggende oorzaken van het uitdelen van hoornstoten wegnemen, bijvoorbeeld door de dieren meer ruimte te geven zodat ze elkaar makkelijker kunnen ontwijken.

Is de ingreep wel of niet maatschappelijk aanvaardbaar?

In de huidige systemen voor het houden van geiten leidt het niet onthoornen tot verwondingen bij de geiten en risico's voor de verzorger. Er zal onderzoek moeten komen naar aanpassingen van de huisvesting, bijvoorbeeld door een plateau aan te brengen kunnen geiten een dominante, vechtlustige geit makkelijker ontwijken. Het ontwikkelen en invoeren van aangepaste huisvesting kost tijd.

Fokken op hoornloze geiten is lastig. Het hoornloosheidsgen ligt op het geslachtschromosoom. Hierdoor zou het fokken op hoornloosheid veel tweeslachtige dieren kunnen opleveren.

Wat is er tot nu toe gedaan om met de ingreep te stoppen?

Ondanks dat onthoornen van geiten in het per 1 september 1996 van kracht geworden Ingrenbesluit staat heeft de geitensector jarenlang niets gedaan om het mogelijk te maken de ingreep overbodig te maken. Toen Staatssecretaris Dijksma in 2014 aankondigde onthoornen van geiten te willen verbieden kwam de geitensector in actie. Juni 2014 hebben LTO Vakgroep Geitenhouderij, de KNMvD (de koepel van dierenartsen) en de Dierenbescherming na overleg een gezamenlijke brief aan Staatssecretaris Dijksma gestuurd dat een verbod op onthoornen in de huidige huisvestingssystemen tot problemen voor de veiligheid van mens en dier leidt. De LTO vakgroep zegt in de brief toe dat er gekeken gaat worden naar aanpassing van de huisvesting, en dat in het kwaliteitssysteem van de geitensector naast verdoving tijdens het onthoornen ook pijnbestrijding achteraf zal worden voorgeschreven.

Daarop laat Staatssecretaris Dijksma in een brief aan de Tweede Kamer van 4 oktober 2014 weten dat het onthoornen vooralsnog toegestaan blijft, dat de geitensector afspraken maakt met de KNMvD over pijnbestrijding en dat de sector tevens naar huisvestingsalternatieven zal zoeken.

In een project begeleid door Wageningen Universiteit & Research zijn de belangrijkste uitdagingen voor de geitenhouderij verkend en zijn mogelijke ontwikkelingsrichtingen geschetst. Hierin zitten ook elementen die kunnen helpen bij het achterwege laten van het onthoornen. (Zie 'Vooruit met de geit. Bouwstenen voor een sector met ambitie'. Wageningen UR, juni 2013). Tot het daadwerkelijk realiseren van houderijsystemen waarin de hoorns aan de geiten kunnen blijven is het (nog) niet gekomen.

Lammeren die niet bestemd zijn voor de melkproductie mogen niet worden onthoort. Toch gebeurt dat dikwijls op kinderboerderijen omdat dat veiliger geacht wordt voor de jonge bezoekers. In die situatie vind Staatssecretaris Dijksma dat indien pijnbestrijding wordt toegepast acceptabel, temeer daar het gaat om kleine aantallen. Op 1 juni 2016 is er een voorstel opgesteld tot wijziging van het Besluit diergeneeskundigen om onthoornen van geiten op kinderboerderijen toe te staan. Dit wijzigingsvoorstel is nog niet vastgesteld.

Welke succes- en faalfactoren zijn er voor het stoppen van de ingreep?

Hoewel de bedoeling was dat onthoornen van geiten vijf jaar na de inwerkingtreding van het Ingrepenbesluit op 1 september 1996 verboden zou worden lijkt de melkgeitensector hier tot nu toe weinig aan te hebben gedaan. De noodzaak met onthoornen te stoppen wordt niet gezien of gevoeld. Er is scepsis of het houden van geiten met hoorns niet tot verwondingen bij de geiten en risico's voor de verzorgers leiden. Aanpassing van stallen om geiten met hoorns te kunnen houden zal tijd en geld kost. En de geitensector kampt met andere problemen, zoals de nasleep van de Q-0koorts crisis, de hoge sterfte onder bokjes en eren bouwstop in Brabant en Gelderland tot meer duidelijkheid is over de risico's van de geitenhouderij voor de volksgezondheid.

3.4.2 Het verwijderen van een deel van de staart bij schapen

Wat houdt de ingreep in voor het dierenwelzijn?

Meestal gebeurt het couperen door de staart af te binden met een elastiek, waardoor de staart langzaam afsterft en er uiteindelijk vanzelf afvalt.

Het couperen kan ook gedaan worden met een tang of een mes, maar daarbij bestaat meer kans op infecties en ontstekingen. Daarom wordt deze methode zelden toegepast en dan alleen bij oudere dieren door een dierenarts.

Het couperen gebeurt op de meeste bedrijven alleen bij de ooilammeren. De ooilammeren worden vaak aangehouden voor wol-, kaas of schapenvlees. De ramlammeren worden op zeer jonge leeftijd voor het lamsvlees geslacht.

Iemand die bedrijfsmatig schapen houdt mag de handeling zelf verrichten tot het lam twee en sinds 2002 zeven dagen oud is. Boven die termijn is alleen de dierenarts bevoegd.

Stand van zaken

Na jaren van discussie (zie hierna onder 'Wat is er tot nu toe gedaan om met de ingreep te stoppen?') is in 2007 besloten het couperen van schapenstaarten te verbieden en alleen nog tijdelijk voor een drietal schapenrassen toe te staan.

De wettekst over het couperen van schapenstaarten luidt sindsdien (zie artikel 2.5., a. van het Besluit diergeneeskundigen):

a. het verwijderen van een deel van de staart bij ooiën van de rassen Suffolk, Hampshire Down en Clun Forest, mits:

1°. het dier niet ouder is dan zeven dagen, en

2°. documenten kunnen worden overlegd waaruit blijkt dat de ouderdieren van de ooiën zijn ingeschreven bij:

I. een organisatie die het stamboek van genoemde rassen bijhoudt;

II. een organisatie die niet zelf het stamboek voor genoemde rassen bijhoudt, maar die aantoont dat zij de beginselen die zijn vastgelegd door de organisatie of vereniging die het oorspronkelijke stamboek voor genoemde rassen bijhoudt, in acht neemt;

Wat betekent de ingreep voor het dierenwelzijn?

Couperen veroorzaakt pijn en mogelijk een aantal andere gezondheidsproblemen zoals: tijdelijke groeivertraging en anus prolaps.

Het verwijderen van de staart betekent een aantasting van de intrinsieke waarde en de lichamelijke integriteit van het dier.

Is de ingreep nodig voor diergerichte doelen?

De schapenhouder voeren meestal twee redenen aan voor couperen.

- Myiasis - De achterkant van het schaap kan vervuild raken met uitwerpselen. De groene vlieg kan hierin zijn eitjes leggen en de maden die hieruit komen kunnen de huid verwonden en stinkende wonden veroorzaken. Deze aantasting heet Myiasis. Als hier niets aan gedaan wordt kan het schaap hier zelfs aan dood gaan. De staart couperen is niet nodig. De schapenhouder moet de schapen tijdig scheren, preventief behandelen met middelen tegen maden en dagelijks controleren of zijn schapen geen verschijnselen van vervuiling en jeuk aan de achterkant vertonen en zo nodig vervuilde stukken wol wegknippen.
- Bronstdetectie en aflammeren – De staart zou in de weg zitten om te kunnen zien of het schaap bronstig wordt, en het zicht belemmeren bij het aflammeren. Maar ook zonder de staart te couperen kan bronstdetectie goed en verloopt aflammeren prima.

Het voorkomen van Myiasis is in het belang van het dier, maar kan, zoals hiervoor geschetst, ook prima zonder de staart te couperen

Is de ingreep nodig voor mensgerichte doelen?

De staart couperen verkleint het risico op Myiasis en geeft wat meer zicht op de vulva van het schaap voor bronstdetectie en bij het aflammeren. Als zodanig dient het mensgerichte doelen.

Is de ingreep wel of niet maatschappelijk aanvaardbaar?

De argumenten die de schapenhouders aanvoeren voor het couperen van de schapenstaart dienen alleen het gemak van de mens, maar ook zonder couperen kunnen schapen goed gehouden worden. Al voor het invoeren van het Ingrepbesluit in 1996 waren deskundigen van mening dat couperen niet nodig is.

Wat is er tot nu toe gedaan om met de ingreep te stoppen?

De schapenhouders weten al sinds het begin van de negentiger jaren dat het coupeerverbod er aan komt. Pogingen om met hulp van de schapenhouders een onderzoek op te zetten naar evt. problemen bij zo'n verbod zijn gestrand op gebrek aan medewerking van de schapenhouders. Bij het van kracht worden van het Ingrepbesluit op 1 september 1996 wordt op het verbod op het couperen van schapenstaarten vijf jaar ontheffing gegeven. Op 1 september 2001 gaat het verbod officieel in. Vanuit de schapensector is hiertegen veel weerstand.

Op 29 augustus 2002 geeft Minister Veerman voor de schapenrassen Suffolk en Hampshire Down vijf jaar ontheffing van het coupeerverbod vanwege de sterk bewolde staarten en de ontlastingsproblematiek van deze rassen, om de houders van deze rassen de gelegenheid te geven via fokkerij deze problemen te verminderen en zo de kans op Myiasis te verkleinen.

Bij de behandeling van de landbouwbegroting in november 2002 neemt de Tweede kamer een motie aan (Motie Van den Brink, Kamerstuk 28 600 – XIV, nr. 60), waarin de regering gevraagd wordt couperen binnen zeven dagen na geboorte op een schriftelijke verklaring van een dierenarts en uitgevoerd door een dierenarts toe te staan.

Bij brief van 24 april 2003 laat Staatssecretaris Odink de Tweede Kamer weten dat de regering niet bereid is deze motie uit te voeren. Dit, omdat couperen al in 1996 overbodig werd geacht en er voldoende maatregelen zijn, zoals het scheren van de achterhand en graslandmanagement, om problemen met niet gecoupeerde schapen te voorkomen. Aansluitend bij de bestaande vrijstellingsregeling voor de rassen Hampshire Down en Suffolk is de regering wel bereid voor rassen waarvan middels onderzoek wordt aangetoond dat couperen nodig is ontheffing op het coupeerverbod te geven tot 1 september 2006.

Tijdens de behandeling van de landbouwbegroting in november 2003 neemt de Tweede Kamer opnieuw een motie aan (Kamerstuk 29 200 – XIV, nr. 33) met dezelfde tekst als in 2002.

Minister Veerman meldt daarop bij brief van 17 december 2003 aan de Tweede Kamer dat hij de Koninklijke Maatschappij voor Diergeneeskunde (KNMvD) gevraagd heeft de problematiek aan haar leden voor te leggen.

Bij brief van 19 januari 2004 laat Minister Veerman de Kamer weten dat de KNMvD hem heeft geïnformeerd dat de dierenartsenpraktijken vrijwel geen klachten ontvangen over welzijnsproblemen bij schapen als gevolg van het niet couperen. En als er een welzijnsprobleem is gaat het volgens de KNMvD om een managementprobleem dat met de juiste maatregelen, zoals het kort houden van de wol, juiste voeding, preventieve middelen, vliegenbestrijding en graslandmanagement, verholpen kan worden.

Alles afwegende concludeert Minister Veerman dat er geen reden is de door de kamer voorgestelde ontheffingsmaatregel uit te voeren. Desalniettemin zijn er door de praktijk problemen gemeld die voor de Kamer aanleiding zijn geweest tot het opnieuw aannemen van de motie. Aangegeven wordt dat ondanks de overgangstermijnen in het Ingrepenbesluit de schapensector nog niet klaar is voor een feitelijk coupeerverbod; de juiste managementmaatregelen zijn nog niet geïmplementeerd. Om feitelijk toch tegemoet te komen aan de wens van de Kamer ziet Minister Veerman zich genoodzaakt het coupeerverbod van de schapenstaarten nader op te schorten tot 1 september 2006.

Een voorstel in 2004 om een tweejarig onderzoek te doen naar de gevolgen van het al dan niet couperen van schapenstaarten komt niet van de grond.

In september 2006 start prof. Dr. Anton Pijpers op verzoek van Minister Veerman een onafhankelijk onderzoek. De vrijstelling van het coupeerverbod wordt vanwege dit onderzoek verlengd tot 1 mei 2007. De LTO Vakgroep Schapenhouderij, de KNMvD en de Dierenbescherming zijn bereid zich bij de uitkomst van dit onderzoek neer te leggen, vertegenwoordigers van de schapenstamboeken en de kleinere schapenhouders maken een voorbehoud.

Aan de hand van een literatuuronderzoek en een beperkt praktijkonderzoek komt prof. Dr. Pijpers tot de conclusie dat het in de Nederlandse situatie mogelijk is om met goed management verantwoord schapen te houden zonder het couperen van de staarten. Het onderzoek wijst uit dat er geen significant verschil bestaat in het voorkomen van myiasis tussen gecoupeerde en niet gecoupeerde schapen. Wel moet er aan draagvlak onder de schapenhouders gewerkt worden om met couperen te stoppen.

Bij brief van 12 februari 2007 laat Minister Veerman de Tweede kamer weten dat het verbod op het couperen van schapenstaarten definitief in gaat op 1 januari 2008. De minister toont zich bereid bij te dragen aan communicatie over preventie van myiasis.

Voor een drietal Engelse, langstaartige schapenrassen, Hampshire Down, Suffolk en Clun Forest, wordt ontheffing van het verbod gegeven.

De relevante organisaties van de vrijgestelde schapenrassen hebben zich gecommitteerd aan het initiëren van fokprogramma's gericht op halvering van de staartlengte voor 31 december 2027.

In 2010 geeft Wageningen UR aan in te schatten dat een programma voor het fokken van kortere staarten minstens 20 jaar gaat duren.

In 2012 waren de eerste fokresultaten meetbaar. In het najaar van 2012 heeft een evaluatie van de fokprogramma's plaatsgevonden. Uit deze evaluatie blijkt dat er nog vooruitgang te boeken valt. Er wordt gesproken met de betrokken stamboeken en een besluit over het opnemen van een einddatum voor deze ingreep zal aan de hand daarvan worden genomen.

Welke succes- en faalfactoren zijn er voor het stoppen van de ingreep?

Het ontbreken van draagvlak voor het stoppen met couperen, vooral bij de talrijke kleine en hobbymatige schapenhouders, en de succesvolle lobby tegen een coupeerverbod richting Tweede Kamer heeft het verbod 11 jaar weten tegen te houden. Maar nadat de LTO Vakgroep Schapenhouderij zich in 2006 bereid toonde zich bij de uitkomst van onafhankelijk onderzoek neer te leggen en dit onderzoek aantoonde dat couperen niet nodig is, heeft de Tweede kamer zich bij het verbod neergelegd en is het per 1 januari 2008 van kracht geworden. Uitgezonderd van het verbod zijn een drietal schapenrassen die de gelegenheid krijgen via fokkerij tot kortere staarten te komen.

3.4.3 Het aanbrengen van een oormerk in één oor bij schapen en bij geiten dan wel het subcutaan of intramusculair aanbrengen van micro-elektronica

Alle schapen en geiten moeten wettelijk verplicht van I&R voorzien zijn¹². Deze moeten worden aangebracht binnen 6 maanden na geboorte, of eerder als ze voor die tijd verplaatst worden over de openbare weg of wanneer het dier voor die tijd de dierlocatie (UBN) verlaat.

Er zijn elektronische oormerken en gele oormerken.

Gele oormerken mogen niet meer gebruikt worden voor lammeren geboren na 1 januari 2010. Voor schapen en geiten wordt het gele oormerk zo dus uitgefaseerd en vervangen door elektronische oormerken.

Een schaap of geit moet minimaal één elektronisch identificatiemiddel hebben. Er zijn vier soorten elektronische identificatiemiddelen: elektronisch oormerk, maagbolus, pootband en chip.

Tot nu toe zijn er geen onderhuidse chips toegelaten, dus blijven over een elektronisch oormerk en een maagbolus.

Een identificatiemiddel is niet altijd zichtbaar. Bijvoorbeeld een maagbolus is een niet zichtbaar merk.

Een zichtbaar of visueel merk is een oormerk, tatoeage of pootband. Welke merken voor een schaap of geit zijn gebruikt, ziet u aan de kleur van het zichtbare merk.

- Een groen oormerk, groene pootband of een groene of zwarte tatoeage dan heeft het dier een elektronisch oormerk.
- Een grijs oormerk, een grijze pootband of zwarte tatoeage, dan heeft het dier een maagbolus.
- Een rood oormerk, dan betekent dit dat het een tijdelijk merk is en dat dit dier alleen naar de slacht mag worden afgevoerd.
- Een geel oormerk, dan is het een 'oud' niet-elektronisch oormerk. Deze mogen alleen worden gebruikt bij schapen en geiten die voor 1 januari 2010 zijn geboren.

¹² COMMISSION REGULATION (EC) No 933/2008 of 23 September 2008 amending the Annex to Council Regulation (EC) No 21/2004 as regards the means of identification of animals and the content of the movement documents

Wat houdt de ingreep in?

Met een tang wordt een oormerk in het oor geklemd waarbij de oorschelp wordt geperforeerd met een scherpe metalen punt. Een bolus wordt via de bek en de slokdarm van het dier in de pens gebracht. Er worden twee oormerken, of één oormerk in combinatie met een bolus ingebracht ter identificatie en registratie (I&R) van het dier.

Wat betekent de ingreep voor het dierenwelzijn?

Oormerken veroorzaken behalve een kleine verwonding vaak ook een ontstekingsreactie van een week tot enkele weken. 2% van de dieren heeft gedurende 3 maanden of langer in ernstigere mate last van een ontsteking met pus en zwelling van het oor. Het uitscheuren van oormerken, bijvoorbeeld door het haken achter rasters of hokafscheiding komt regelmatig voor. Opsluiten voor transport en behandelingen geven een verhoogde kans op uitscheuren. Vooral de kwaliteit van het oormerk (gewicht, inklemming en perforatie) is bepalend voor de mate van het ongerief.

Alternatieven voor oormerken zijn pensbolussen en injectaten, beide op grond van regelgeving in combinatie met één oormerk. De pensbolussen zijn echter niet direct na geboorte, maar pas vanaf een leeftijd van vier weken, toepasbaar. Het inbrengen van injectaten in de buik of een pensbolus geeft aanzienlijk minder pijn dan het aanbrengen van oormerken in het oor.

Met twee oormerken, dan wel één oormerk en een bolus of een injectaat wordt een schaap blijvend veranderd en is dus sprake van aantasting van de lichamelijke integriteit.

Is de ingreep nodig voor diergerichte doelen?

De ingreep gebeurt om middels I&R de herkomst van een dier vast te kunnen stellen en langs die weg ook de gezondheidsstatus ter voorkoming van bestrijding van ziekten. Dat laatste kan gezien worden als een diergericht doel.

Is de ingreep nodig voor mensgerichte doelen?

Met de I&R ligt vast wie eigenaar van een dier is, kan de gezondheidsstatus achterhaald worden ter voorkoming van verspreiding van dierziekten en de I&R kan gebruikt worden in de fokkerij. Dit zijn alle mensgerichte doelen.

Is de ingreep wel of niet maatschappelijk aanvaardbaar?

Met name het kunnen achterhalen van de dierziektestatus is een zwaarwegend belang dat de ingreep maatschappelijk aanvaardbaar kan maken.

Wat is er tot nu toe gedaan om met de ingreep te stoppen?

Geheel stoppen van de ingreep is niet aan de orde. Met het verplicht stellen van elektronische I&R is het aantal oormerken tot één beperkt en is binnen de huidige regelgeving het maximale gedaan om de nadelige gevolgen voor het dier zo beperkt mogelijk te houden.

De Europese regels voor I&R bij schapen en geiten vereisen dat geiten en bokjes binnen 6 maanden na hun geboorte moeten worden geregistreerd. Die ruime tijdspanne zorgt ervoor dat dieren die binnen 6 maanden uitvallen, niet altijd worden geregistreerd. Daardoor is nauwelijks na te gaan hoe groot de uitval onder geiten en schapen precies is. Vanwege zorgen over de grote sterfte onder mannelijke geiten (bokjes) heeft Minister Schouten december 2017 laten weten dat zij aanscherping van de regels voor I&R voor schapen en geiten bekijkt. De geitensector is met een plan van aanpak gekomen om de sterfte onder bokjes terug te dringen.

Welke succes- en faalfactoren zijn er voor het stoppen van de ingreep?

Omdat identificatie en registratie noodzakelijk wordt geacht voor het kunnen vaststellen van de herkomst en de gezondheidsstatus van het dier is van plannen om met de ingreep te stoppen geen sprake. Met name onder de vele hobbymatige schapen- en geitenhouders was veel weerstand tegen de per 2010 ingevoerde verplichte elektronische I&R.

3.4.4 Het aanbrengen van een tatoeage

Wat houdt de ingreep in?

Een tatoeage wordt met een tatoeëertang met scherpe naalden en inkt in het oor geknepen.

Een tatoeage is wettelijk toegestaan, maar omdat een dier altijd voorzien moet worden van twee middelen ter identificatie en registratie wordt een tatoeage altijd toegepast in combinatie met een elektronisch oormerk of een maagbolus (zie par. 3.4.3. hiervoor).

Als schapen of geiten gemerkt zijn met een tatoeage, dan mogen ze niet naar een ander EU-land geëxporteerd worden. Dit kan wel als de dieren opnieuw worden gemerkt met een toegestane set voor export.

Wat betekent de ingreep voor het dierenwelzijn?

Van het aanbrengen van een tatoeage in het oor ondervindt het dier stress en voelt het kortstondige pijn, waarbij ook wat bloed vrij kan komen. Slechts zelden leidt deze ingreep tot wondzwellings of zelfs ontsteking.

Is de ingreep nodig voor diergerichte doelen?

I&R is bedoeld om herkomst en gezondheidsstatus van een dier te kunnen achterhalen en wordt in de fokkerij ook gebruikt om seksefouten te voorkomen. Deze zaken zijn ook in het belang van het dier en betreffen dus ook diergerichte doelen.

Is de ingreep nodig voor mensgerichte doelen?

De herkomst en de gezondheidsstatus van een dier na kunnen gaan en bij fokkerij seksefouten voorkomen zijn ook in het belang van de veehouder en betreffen dus ook mensgerichte doelen.

Is de ingreep wel of niet maatschappelijk aanvaardbaar?

De tatoeage kan vervangen worden door elektronische I&R en een pootband. Gelet op dit alternatief kan een tatoeage gezien worden als niet noodzakelijk voor de I&R en daarom maatschappelijk niet aanvaardbaar.

Wat is er tot nu toe gedaan om met de ingreep te stoppen?

Welke succes- en faalfactoren zijn er voor het stoppen van de ingreep?

Voor zover bekend zijn er geen activiteiten ondernomen om met deze ingreep te stoppen. Omdat er goede alternatieven zijn zou dit wel moeten gebeuren.

4. SUCCES- EN FAALFACTOREN BIJ HET STOPPEN MET LICHAAMELIJKE INGREPEN IN DE VEEHOUDERIJ

Bij analyse van de discussies over het al dan niet stoppen met bepaalde ingrepen in de afgelopen 25 jaar zie je steeds dezelfde succes- en faalfactoren terugkomen.

Angst voor problemen bij stoppen met een ingreep

Veel veehouders voelen niets voor stoppen met ingrepen zoals snavelkappen, staart couperen, castratie en onthoornen, omdat ze bang zijn dat het hen niet zal lukken hun dieren met snavels, lange staarten, teeltballen resp. hoorns te houden zonder dat dit tot vechten, ernstige verwondingen, ontstekingen en zelfs sterfte en daardoor voor de veehouder ook grote economische schade leidt.

Als andere veehouders hier toch mee stoppen krijgen die van collega-veehouders dikwijls verwijten dat ze zo kunnen veroorzaken dat ze straks allemaal moeten stoppen, terwijl velen verwachten dat niet te kunnen en hierdoor grote problemen voorzien.

Angst dat meerkosten van stoppen met een ingreep niet vergoed worden

Als het al lukt met een ingreep te stoppen zijn veehouders bevreesd dat dit met meerkosten gepaard gaat en dat de retailers die meerkosten niet blijvend zullen blijven vergoeden. En als de overheid een ingreep verbiedt vrezen ze dat de retailers zullen zeggen dat het een wettelijke plicht betreft en ze daar niet extra voor hoeven te betalen.

In beide gevallen zouden retailers evt. meerkosten van stoppen met castreren moeten betalen. Als ze dat niet doen komt dat feitelijk neer op een oneerlijke handelspraktijk en zou de overheid in casu de Nederlandse mededingingsautoriteit 'Autoriteit consument en Markt' (ACM) hier tegen moeten optreden.

Het Kabinet Rutte III kondigt in haar Regeerakkoord aan maatregelen te nemen om te zorgen dat boeren een eerlijke vergoeding voor hun werk krijgen.

De Nederlandse markt is te klein om te stoppen met ingrepen

Nederland produceert veel vlees, zuivel en eieren. Simpel gezegd is ongeveer 1/3 voor de Nederlandse markt, 1/3 voor de Duitse markt en 1/3 voor België, het VK, Frankrijk, de rest van Europa en de rest van de wereld. Als alleen in Nederland vraag is naar het achterwege laten van een ingreep vreest de veehouderijsector dat zij alleen in Nederland de evt. meerkosten hiervan kan proberen te verhalen, maar dat buitenlandse afnemers hiervoor zullen weigeren te betalen omdat ze er niet om gevraagd hebben.

De waarheid is dat ook in de Scandinavische landen, Duitsland, het VK en België een, al dan niet nog latente, vraag is naar stoppen met ingrepen en met diverse ingrepen al is gestopt. Het is aan de veehouderij- en de levensmiddelensector om producten van ingreepvrije dieren in die landen zo te vermarkten dat ze evt. meerkosten van het achterwege laten van ingrepen vergoed krijgen.

Fokkerij-organisaties willen niet meewerken aan stoppen met ingrepen

Als voor het stoppen met een ingreep fokkerijmaatregelen nodig zijn en naar het stoppen met die ingreep is alleen vraag in Nederland, dan is de markt te klein om de mondiaal opererende fokkerij-organisaties te bewegen deze fokkerijmaatregelen te nemen.

De waarheid is dat in elk geval ook in de Scandinavische landen, Oostenrijk, Duitsland, Zwitserland, België, het VK en steeds vaker ook in Frankrijk, al dan niet latent, vraag is naar het stoppen met ingrepen. Ook in landen als Canada, de VS, Australië en Nieuw Zeeland zie je hiernaar vraag opkomen.

En in een land als Brazilië wil men een ingreep best achterwege laten als dit door de Noordwest-Europese markt gevraagd wordt.

Al met al is er dus wel degelijk een redelijk omvangrijke markt voor fokkerij-organisaties om aan stoppen met ingrepen mee te werken.

Als stoppen met een ingreep geld oplevert en/of er is marktvraag naar gebeurt het wel van zelf

Stoppen met varkenscastratie levert een betere voederconversie op (d.i. met minder voer sneller groeien) en bespaart varkenshouders dus geld. Het besluit van de Nederlandse supermarkten om alleen nog vers varkensvlees te verkopen van tomen biggen waarvan de mannelijke biggen niet gecastreerd zijn, is in combinatie met de Britse markt waar men geen castratie wil, alsmede enkele deelmarkten waarop varkensvlees van non-castraten terecht kan, aanleiding voor inmiddels 65% van de Nederlandse varkenshouders om niet meer te castreren. De overige 35% wil ook graag stoppen, maar wacht op meer acceptatie op de Duitse en andere exportmarkten.

Nadat Duitsland per 1 januari 2017 snavelkappen bij legkippen heeft verboden zijn ook Nederlandse legkippenhouders massaal met snavelkappen gestopt. Duitsland is de belangrijkste exportmarkt voor Nederlandse eieren. Inmiddels is 80% van de Nederlandse legkippenhouders met snavelkappen gestopt.

Financieel voordeel van stoppen met een ingreep of marktvraag hiernaar stimuleert inderdaad dat veehouders er mee gaan stoppen. Maar omdat het hier om ethische uitgangspunten als de intrinsieke waarde en de lichamelijke integriteit van het dier gaat dient de overheid als blijkt dat stoppen met een ingreep technisch en economisch haalbaar is deze ingreep te verbieden. Het uitstel dat de overheid, eerst op grond van het Ingrepenbesluit en nu op grond van het Besluit diergeneeskundigen geeft, wordt ook steeds verleend met de motivatie een veehouderijsector tijd te geven technisch en economisch aanvaardbare alternatieven te laten ontwikkelen. Steeds als er technisch en economisch haalbare alternatieven ontwikkeld zijn, en ook de Tweede Kamer het hiermee eens was, besloot de overheid de betreffende ingreep te verbieden.

Bijlage 1. Tekst wettelijke regels inzake lichamelijke ingrepen

Thans geldende wettelijke regels inzake ingrepen

Tekst over Ingrepen in de Wet dieren

2.8. Diergeneeskundige handelingen

- 1 Het is verboden:
 - a. lichamelijke ingrepen te verrichten;

- 2 Het verbod, bedoeld in het eerste lid, is niet van toepassing ten aanzien van:
 - a. lichamelijke ingrepen waarvoor een diergeneeskundige noodzaak bestaat;
 - b. bij of krachtens algemene maatregel van bestuur aangewezen lichamelijke ingrepen;
 - c. overige bij of krachtens enig wettelijk voorschrift verplichte dan wel toegestane lichamelijke ingrepen, en
 - d. het toepassen van diergeneesmiddelen als bedoeld in het eerste lid, onderdelen b en c, in bij of krachtens algemene maatregel van bestuur aangewezen gevallen.

Tekst over ingrepen in het Besluit diergeneeskundigen

Hoofdstuk 2. Ingrepen

§ 1. Toegestane ingrepen

Artikel 2.1. Aanwijzing toegestane ingrepen algemeen

Als lichamelijke ingrepen als bedoeld in [artikel 2.8, tweede lid, onderdeel b, van de wet](#) worden aangewezen:

- a. het verrichten van lichamelijke ingrepen betreffende het onvruchtbaar maken van dieren, met uitzondering van mannelijke varkens;
- b. het inbrengen van een injectienaald;
- c. het aanbrengen van een oormerk ter bestrijding van vliegen, tenzij reeds een oormerk als bedoeld in [artikel 2.6, onderdeel c](#), of een bij of krachtens enig ander wettelijk voorschrift verplicht of toegestaan oormerk is aangebracht;
- d. het verwijderen van bijspenen;
- e. het verrichten van een endoscopische geslachtsbepaling bij diersoorten zonder geslachtsdimorfisme;
- f. het verrichten van een keizersnede ter verkrijging van specific pathogen free dieren of gnotobionten;
- g. het verrichten van lichamelijke ingrepen betreffende een transvaginale follikelpunctie ten behoeve van het winnen van eicellen bij een zoogdier.

Artikel 2.2. Aanwijzing toegestane ingrepen gevogelte

Als lichamelijke ingrepen als bedoeld in [artikel 2.8, tweede lid, onderdeel b, van de wet](#) worden aangewezen:

- a. het leewieken van vogels, mits het dier wordt gehouden of aantoonbaar bestemd is te worden gehouden in een niet gesloten ruimte;
- b. het verwijderen van een deel van de achterste teen bij mannelijke kippen, mits:
 - 1°. het dier niet ouder is dan twee dagen, en
 - 2°. het dier bestemd is voor de fokkerij waarbij nakomelingen gewoonlijk worden gehouden voor menselijke consumptie;
- c. [Red: vervallen;]
- d. het verkorten van de boven- of ondersnavel bij kalkoenen en kippen, niet zijnde vleeskuikens als bedoeld in artikel 2, eerste lid, onderdeel e, van [Richtlijn 2007/43/EG](#), mits:
 - 1°. het dier jonger is dan tien dagen;
 - 2°. de ingreep bij een legkip als bedoeld in artikel 2, tweede lid, onderdeel a, van [Richtlijn 1999/74/EG](#), dient ter voorkoming van pikkerij en kannibalisme;
 - 3°. het dier:
 - I. gehouden wordt of aantoonbaar bestemd is om te worden gehouden in een huisvestingssysteem waarvan de gebruiker kan aantonen dat het op 1 september 2001 reeds bestond en nadien niet is herbouwd of verbouwd;
 - II. gehouden wordt of aantoonbaar bestemd is om te worden gehouden in een huisvestingssysteem waarin de kippen of kalkoenen zich vrijelijk over de vloer van de stal of op en naar verschillende niveaus van de stal kunnen bewegen of in een aangepast kooihuisvestingssysteem en gebruik gemaakt wordt van de infraroodmethode om de snavels te verkorten, met uitzondering van de gevallen waarin het dier is geïmporteerd en waarvan in het land van herkomst de snavel niet is verkort of het dier nakomeling is van een jong moederdier;
- e. [Red: vervallen;]
- f. het aanbrengen van een neuskapje bij fazanten, mits het dier gehouden wordt of aantoonbaar bestemd is om te worden gehouden in een huisvestingssysteem waarvan de gebruiker kan aantonen dat het op 1 september 2001 reeds bestond en nadien niet is herbouwd of verbouwd.

Artikel 2.3. Aanwijzing toegestane ingrepen varkens

Als lichamelijke ingrepen als bedoeld in [artikel 2.8, tweede lid, onderdeel b, van de wet](#) worden aangewezen:

- a. het verrichten van lichamelijke ingrepen betreffende het onvruchtbaar maken van mannelijke varkens mits:
 - 1°. de ingreep op andere wijze dan door het scheuren van weefsel plaatsvindt, en
 - 2°. indien het dier ouder is dan zeven dagen de ingreep onder anesthesie en met aanvullende langdurige analgesie wordt uitgevoerd;
- b. het verwijderen van een deel van de staart bij biggen, mits:
 - 1°. het dier niet ouder is dan vier dagen;
 - 2°. kwetsuren van spenen bij zeugen of van oren en staarten bij andere varkens zijn geconstateerd, en

3°. getroffen maatregelen, waaronder het aanpassen van omgevingsfactoren of beheerssystemen, waarbij de omgeving en de varkensdichtheid in aanmerking worden genomen en die dienen ter voorkoming van staartbijten en andere gedragsstoornissen, niet werkzaam zijn gebleken;

c. het door vijlen uniform verkleinen van hoektanden van biggen, mits:

1°. het dier niet ouder is dan zeven dagen;

2°. de tanden glad en intact blijven;

3°. kwetsuren van spenen bij zeugen of van oren en staarten bij andere varkens zijn geconstateerd, en

4°. getroffen maatregelen, waaronder het aanpassen van omgevingsfactoren of beheerssystemen, waarbij de omgeving en de varkensdichtheid in aanmerking worden genomen en die dienen ter voorkoming van staartbijten en andere gedragsstoornissen niet werkzaam zijn gebleken;

d. het aanbrengen van een gladde roestvrijstalen neusring bij mannelijke varkens, mits:

1°. de ingreep geschiedt met het oog op de veiligheid van mens of dier;

2°. het dier wordt gehouden of aantoonbaar bestemd is te worden gehouden voor de fokkerij, en

3°. het dier wordt gehouden in een houderijsysteem met vrije uitloop.

Artikel 2.4. Aanwijzing toegestane ingrepen runderen

Als lichamelijke ingrepen als bedoeld in [artikel 2.8, tweede lid, onderdeel b, van de wet](#) worden aangewezen:

a. het onthoornen van runderen;

b. het aanbrengen van een gladde roestvrijstalen neusring bij mannelijke runderen, mits:

1°. de ingreep geschiedt met het oog op de veiligheid van mens of dier, en

2°. het dier wordt gehouden of aantoonbaar bestemd is te worden gehouden voor de fokkerij.

Artikel 2.5. Aanwijzing toegestane ingrepen overige dieren

Als lichamelijke ingrepen als bedoeld in [artikel 2.8, tweede lid, onderdeel b, van de wet](#) worden aangewezen:

a. het verwijderen van een deel van de staart bij oaien van de rassen Suffolk, Hampshire Down en Clun Forest, mits:

1°. het dier niet ouder is dan zeven dagen, en

2°. documenten kunnen worden overlegd waaruit blijkt dat de ouderdieren van de oaien zijn ingeschreven bij:

I. een organisatie die het stamboek van genoemde rassen bijhoudt;

II. een organisatie die niet zelf het stamboek voor genoemde rassen bijhoudt, maar die aantoont dat zij de beginselen die zijn vastgelegd door de organisatie of vereniging die het oorspronkelijke stamboek voor genoemde rassen bijhoudt, in acht neemt;

b. het onthoornen van geiten die gehouden worden met het oog op de melkproductie, van schapen en van dieren die in een dierentuin worden gehouden;

c. het verwijderen van het gewei bij herten;

d. het verrichten van lichamelijke ingrepen bij ongewervelden;

e. het nemen van schubben bij vissen, mits dit geschiedt met het oog op leeftijdsonderzoek of visstandbeheer.

Artikel 2.6. Aanwijzing toegestane ingrepen ter identificatie

Voor zover zij dienen ter identificatie van een dier worden als lichamelijke ingrepen als bedoeld in [artikel 2.8, tweede lid, onderdeel b, van de wet](#) aangewezen:

- a. het aanbrengen van een tatoeage;
- b. het subcutaan of intramusculair aanbrengen van micro-elektronica;
- c. het aanbrengen van een oormerk in één oor bij varkens, runderen, schapen en geiten;
- d. het vriesbranden bij runderen, paarden en vissen;
- e. het aanbrengen van een merkteken aan een vleugel bij kippen;
- f. het inknippen van teenvliezen bij kippen en eenden, mits het dier niet ouder is dan twee dagen;
- g. het verwijderen van een deel van de oorschelp bij knaagdieren, onvruchtbaar gemaakte verwilderde zwervkatten en dieren die in een dierentuin in groepen worden gehouden;
- h. het verwijderen van een teen bij pasgeboren knaagdieren;
- i. het nemen van ten hoogste vijf schubben bij reptielen;
- j. het verwijderen of perforeren van delen van vinnen, vetvinnen of vinstralen bij vissen;
- k. het aanbrengen bij vissen van een uitwendig merkteken, mits dit geschiedt door middel van het met een draad in de huid, in onderliggend spierweefsel of in een bekhoek te bevestigen genummerd metalen of kunststof plaatje of genummerd kunststof pijpje of slangetje;
- l. het pneumatisch merken van varkens;
- m. het handmatig merken van varkens;
- n. het verwijderen van de kammen bij wit bevederde mannelijke kippen, mits:
 - 1°. het dier jonger is dan twee dagen, en
 - 2°. nakomelingen van het dier gewoonlijk worden gehouden voor het leggen van eieren voor de menselijke consumptie of voor de productie van vaccineieren.

Artikel 2.7. Voorwaarden uitvoeren ingrepen

1 De ingrepen, bedoeld in de [artikelen 2.1 tot en met 2.6](#), worden uitgevoerd op zodanige wijze dat bij het dier geen onnodige pijn of onnodig letsel wordt veroorzaakt en dat het dier niet meer dan nodig is in zijn functioneren wordt belemmerd.

2 Bij een dier worden ten hoogste twee lichamelijke ingrepen ter identificatie als bedoeld in [artikel 2.6](#) verricht.

3 In afwijking van het tweede lid, kan een derde lichamelijke ingreep worden verricht indien het betreft:

- a. [Red: vervallen;]
- b. het subcutaan of intramusculair aanbrengen van micro-elektronica bij honden en katten.

Voor 2015 geldende regelgeving inzake lichamelijke ingrepen

Tekst over ingrepen in de Gezondheids- en welzijnswet voor dieren (vervallen)

Artikel 40. Gezondheids- en welzijnswet voor dieren (Vervallen, gold van 2001 tot 2015)

1. Het is verboden een of meer lichamelijke ingrepen bij een dier te verrichten, waarbij een deel of delen van het lichaam wordt of worden verwijderd of beschadigd.
2. Het bepaalde in het eerste lid is niet van toepassing op:
 - a. ingrepen betreffende het onvruchtbaar maken van een dier;
 - b. ingrepen waarvoor een diergeneeskundige noodzaak bestaat;
 - c. bij algemene maatregel van bestuur aangewezen ingrepen;
 - d. overige bij of krachtens enig wettelijk voorschrift verplichte dan wel toegestane ingrepen.
3. Bij algemene maatregel van bestuur kunnen regelen worden gesteld omtrent de wijze waarop en de gevallen waarin de lichamelijke ingrepen, bedoeld in het tweede lid, onderdelen c en d, slechts mogen worden verricht.

<http://maxius.nl/gezondheids--en-welzijnswet-voor-dieren/artikel40/lid3> Het ingrepenbesluit (Vervallen.

Tekst zoals hij luidde op 1 september 1996. Staatsblad 1996, 139)

§ 1. Begripsbepalingen

Artikel 1

In dit besluit wordt verstaan onder:

- a. wet: Gezondheids- en welzijnswet voor dieren;
- b. ingreep: lichamelijke ingreep bij een dier waarbij een deel of delen van het lichaam wordt of worden verwijderd of beschadigd;
- c. ongewervelden: halfgewervelde en ongewervelde dieren, alsmede ééncellige dieren.

§ 2. Toegestane ingrepen

Artikel 2

1. Als ingrepen als bedoeld in artikel 40, tweede lid, onderdeel c, van de wet, worden aangewezen:

- a. ingrepen bij ongewervelden;
- b. het inbrengen van een injectienaald;
- c. het aanbrengen van een oormerk ter bestrijding van vliegen, tenzij reeds een oormerk als bedoeld in het tweede lid, onderdeel a, of een bij of krachtens enig ander wettelijk voorschrift verplicht of toegestaan oormerk is aangebracht;
- d. het leewieken van vogels, indien de vogels in een grote groep loslopend op de grond worden gehouden of indien de vogels in een niet-gesloten ruimte worden gehouden;
- e. het verwijderen van een deel van de binnenste of de achterste tenen bij mannelijke kippen en mannelijke kalkoenen bestemd voor de fokkerij;
- f. het verwijderen van sporen bij mannelijke kippen bestemd voor de fokkerij;
- g. het verkorten van de boven- en ondersnavel van kippen en kalkoenen;
- h. het verwijderen van de kammen bij mannelijke kippen;
- i. het verwijderen van de neuslellen bij kalkoenen;
- j. het onthoornen van geiten die worden gehouden met het oog op de melkproductie, van runderen en schapen, alsmede van dieren die in een dierentuin worden gehouden;
- k. het verwijderen van het gewei bij herten;
- l. het met het oog op de veiligheid van mens of dier aanbrengen van een gladde roestvrijstalen neusring bij mannelijke varkens en mannelijke runderen bestemd voor de fokkerij;
- m. het aanbrengen van een gladde roestvrijstalen neusring bij varkens die in de buitenlucht op zachte gronden gehouden worden;

- n. het ter voorkoming van melkzuigen aanbrengen van een gladde roestvrijstalen neusring bij runderen;
- o. het verwijderen van een deel van de staart bij biggen tot de leeftijd van vier dagen indien blijkt dat zich op het bedrijf staartverwondingen voordoen wanneer de ingreep niet is toegepast;
- p. het verwijderen van een deel van de staart bij schapen;
- q. het knippen van de tanden van biggen tot de leeftijd van zeven dagen indien blijkt dat de uiers van zeugen of de oren of staarten van andere varkens worden verwond wanneer de ingreep niet is toegepast;
- r. het met het oog op leeftijdsonderzoek of visstandbeheer nemen van schubben bij vissen;
- s. het aanbrengen van een neuskapje bij fazanten;
- t. het verwijderen van bijklauwtjes bij honden tot de leeftijd van vier dagen;
- u. het verwijderen van een deel van de staart bij honden tot de leeftijd van zeven dagen;
- v. het verwijderen van bijspenen;
- w. de endoscopische geslachtsbepaling bij diersoorten zonder geslachtsdimorfisme, en
- x. het verrichten van de keizersnede ter verkrijging van Specific Pathogen Free dieren of gnotobionten.

2. Voorts worden aangewezen de navolgende ingrepen, voorzover zij dienen ter identificatie van een dier, met dien verstande dat bij het dier ten hoogste twee van die ingrepen mogen worden verricht:

- a. het aanbrengen van een oormerk in één oor bij runderen, varkens, schapen en geiten;
- b. het aanbrengen van een merkteken aan een vleugel bij kippen;
- c. het aanbrengen van een tatoeage;
- d. het subcutaan of intramusculair aanbrengen van micro-electronica;
- e. het inknippen van teenvliezen bij kippen en eenden;
- f. het verwijderen van een stukje van de oorschelp bij knaagdieren, onvruchtbaar gemaakte verwilderde zwurfkatten, alsmede bij dieren die in een dierentuin in groepen worden gehouden;
- g. het verwijderen van een teen bij pasgeboren knaagdieren;
- h. het nemen van ten hoogste vijf schubben bij reptielen;
- i. het verwijderen of perforeren van delen van vinnen, vetvinnen of vinstralen bij vissen;
- j. het aanbrengen bij vissen van een uitwendig door middel van een draad in huid, onderliggend spierweefsel of bekhoeke bevestigd genummerd metalen of kunststof plaatje of genummerd kunststof pijpje of slangetje;
- k. het brandmerken van paarden, en l. het vriesbranden bij runderen, paarden en vissen;

3. Het verkorten van de boven- en ondersnavel van eenden wordt aangewezen als ingreep als bedoeld in artikel 40, tweede lid, onderdeel c, van de wet voor de duur van een tijdvak van tien jaar vanaf het tijdstip van inwerkingtreding van dit besluit voorzover de ingreep wordt uitgevoerd bij eenden die worden gehouden in een huisvestingssysteem met volledig roostervloer waarvan de gebruiker kan aantonen dat het op het moment van inwerkingtreding van dit besluit reeds bestond en nadien niet is herbouwd of verbouwd.

Artikel 3

De in artikel 40, tweede lid, onderdeel d, van de wet en de in artikel 2 bedoelde ingrepen worden uitgevoerd op zodanige wijze dat bij het dier niet onnodig pijn of letsel wordt veroorzaakt en het dier niet meer dan nodig is in zijn functioneren wordt belemmerd.

Artikel 4

1. De ingrepen, bedoeld in artikel 2, eerste lid, onderdelen d voor zover het vogels betreft die in een grote groep loslopend op de grond worden gehouden, e, f, g tot en met i, m, n, p, s en u, alsmede de ingreep, bedoeld in artikel 2, tweede lid, onderdeel k, worden aangewezen voor de duur van een tijdvak van vijf jaar vanaf het tijdstip van inwerkingtreding van dit besluit.

2. In afwijking van het eerste lid worden de in artikel 2, eerste lid, onderdelen g tot en met i, en s bedoelde ingrepen aangewezen voor de duur van een tijdvak van vijftien jaar vanaf het tijdstip van

inwerkingtreding van dit besluit, voor zover zij worden verricht bij dieren die worden gehouden in een huisvestingssysteem waarvan de gebruiker kan aantonen dat het bij het verstrijken van het in het eerste lid bedoelde tijdvak reeds bestond en nadien niet is herbouwd of verbouwd.

3. In afwijking van artikel 2, tweede lid, mag het aantal ingrepen ter identificatie na afloop van een tijdvak van vijf jaar vanaf het tijdstip van inwerkingtreding van dit besluit, slechts één bedragen indien bij het dier reeds één ingreep ter identificatie verplicht dan wel toegestaan is bij of krachtens enig ander wettelijk voorschrift. Indien reeds twee of meer ingrepen bij of krachtens ander wettelijk voorschrift verplicht of toegestaan zijn, mogen vanaf het voornoemde tijdstip geen ingrepen ter identificatie meer worden verricht.

§ 3. Wijziging andere regelgeving

Artikel 5

In artikel 1 van het Besluit tot uitvoering van artikel 1, vierde lid, WUD1 worden de volgende wijzigingen aangebracht:

- a. in onderdeel b worden de woorden «tien dagen» vervangen door: dertig weken;
- b. aan onderdeel g wordt, onder vervanging van het leesteken puntkomma door het leesteken komma, toegevoegd: paarden en vissen;
- c. in onderdeel h wordt de zinsnede beginnend met «bij schapen» en eindigend met «gehouden dieren» vervangen door: bij dieren;
- d. onderdeel i wordt vervangen door: het tatoeëren van dieren;
- e. in onderdeel j wordt na het woord «kippen» ingevoegd: en kalkoenen;
- f. onder vervanging van het woord «en» aan het eind van onderdeel n en het leesteken punt aan het eind van onderdeel o door het leesteken punt-komma, worden na onderdeel o de onderdelen p tot en met t toegevoegd die als volgt komen te luiden:
 - p. het verwijderen van neuslellen bij kalkoenen tot de leeftijd van twee dagen;
 - q. het aanbrengen van uitwendige merktekens bij vissen;
 - r. het verwijderen of perforeren van delen van vinnen, vetvinnen of vinstralen bij vissen;
 - s. het inbrengen van een injectienaald bij vissen, en t. alle handelingen bij ongewervelden.

Artikel 6

In het Varkensbesluit² vervalt artikel 14.

§ 4. Slotbepalingen

Artikel 7

1. Dit besluit treedt in werking op een bij koninklijk besluit te bepalen tijdstip. Laatstbedoeld besluit wordt niet genomen voordat vier weken zijn verstreken nadat het onderhavige besluit is voorgelegd aan beide kamers der Staten-Generaal, en evenmin indien binnen die termijn door of namens een der kamers of door ten minste een vijfde van het grondwettelijk aantal leden van een der kamers de wens te kennen wordt gegeven dat de inwerkingtreding van dit besluit bij wet wordt geregeld.

2. Onverminderd het eerste lid, kan het tijdstip van inwerkingtreding voor de verschillende artikelen of onderdelen van artikelen verschillend worden vastgesteld.

Artikel 8

Dit besluit wordt aangehaald als: Ingrepenbesluit.